

rast

The background is a complex abstract composition. At the top, there are dark, curved, wood-grain-like patterns. Below this, a large, textured lime green rectangle occupies the upper right. To its left, a dark brown area contains faint, stylized architectural or organic forms. Below the green rectangle is a large, textured orange rectangle. In the lower part of the orange area, there is a dark green, semi-circular shape with a row of small yellow dots along its bottom edge, and several thin, vertical lines extending downwards. A solid teal circle is positioned on the right side of the green rectangle.

22

REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO IN DRUŽBENA VPRAŠANJA
LETNIK XXII., JULIJ 2011, ŠT. 4 (135)

let

VSEBINA

VSEBINA

U	V	O	D	N	I	K			
	Rasto Božič	Kultura je kapital!				3			
L	I	T	E	R	A	T	U	R	A
	Smiljan Trobiš	Izpolnjeno							6
		Negotovost							6
		Čakam te							7
		Prazen dan							8
	Gasper Štukelj	Objeta napol leživa, napol sediva objeta pod odejo, na postelji							9
		Leživa objeta v kristalni tišini							9
		Včasih me je strah, da te bom znal ljubiti le še v pesmi							9
	Jože Sevljak	Mačja kraljica							10
	Jože Sevljak	Nebeški tesarji							12
	Marjan Žiberna	Moj dedek							14
K	U	L	T	U	R	A			
	Matjaž Ravbar	2. Pokrajinski štab Teritorialne obrambe Dolenjske							20
	Anja Rebolj	Pihalni orkester Krka							27
	Jurij Božič	Novo mesto in okolica z diahronega vidika: Nekaj onomastičnih razlag							33
N	A	Š	G	O	S	T			
	Maša Požar	Ko muzej postane način življenja in osebno pribežališče – Pogovor z Andrejo Brancelj Bednaršek							40

Joža Miklič	Vzgoja, izobraževanje in vseživljenjsko učenje	53
Anton Maver	Prispevek k univerzitetnemu prostoru	55
Anton Maver	Inovativni pristopi k regijskemu razvoju	56

Vladimir Prebilič	Skupaj do samostojnosti – Dolenjska 1991	59
Rasto Božič	Predstavitev izhodišč za obnovo žužemberškega gradu	61
Maša Požar	Ljudske pesmi iz zakladnice belokranjskih Uskokov	63
Rasto Božič	Pestrost 7. novomeških likovnih dnevov	65
Božo Kočever	Kulturna dediščina avtomobilske industrije v Novem mestu	67
Zdenko Picelj	Desetletje delovanja muzejske koordinacije	69

Kultura je kapital!

Dvajsetletni prehod slovenske družbe iz ureditve, v kateri je človek nadzoroval sočloveka, v ureditev, v kateri človek izkorišča sočloveka, je usodno ožigosal tudi slovensko kulturo. Kaj se z njo dogaja, je na pomladnem pesniškem večeru *Medkulturne literarnice* novomeškega Društva za razvijanje prostovoljnega dela v klubu LokalPatriot uvodoma orisala novomeška pesnica in kulturna delavka Klavdija Kotar. Ker menimo, da njene misli tehtno odražajo splošno stanje in da se dotikajo tudi naše revije, smo si z njenim dovoljenjem njene besede sposodili za uvodnik poletne številke Rasti.

Kot je povedala Kotarjeva, bi rada današnja družbena stvarnost na vsak način zmanjšala mnogoplastni pomen kulture in z njo umetnosti, nekateri pa bi ju radi izmerili ali celo ukrojili po lastnih predstavah in skromnem znanju. Kako lahko nekdo – in ta nekdo je navadno na položaju odločanja, hkrati pa ima skromne estetske izkušnje in ni nikoli ali pa morda le redko izkusil podoživljanje umetnine – odloča o denarnem odmerku, ki je namenjen društvenemu kulturnemu dogodku, o izdaji pesniške zbirke, produkciji gledališke predstave, ... ali o lutkovnem festivalu, se je vprašala. Znova poslušamo o zategovanju proračunskih postavk. Seveda je vprašanje prioritet v proračunu vprašanje aritmetike, ki pa se žal nikakor ne izide. Je pa tudi vprašanje politične volje, je dejala.

Po njenih besedah politični veljaki vse bolj vsiljujejo mnenje, da bi se morala kultura obnašati bolj tržno. »Kateri finančni izkazi so lahko bolj pomembni kot jezikovna sposobnost naroda, splošna kulturna ozaveščenost, estetska nagljenja, obveščенost in izobraženost družbe,« je poudarila v odgovor. Neprecenljivi izkazi kulturne vzgoje so nedvomno zmožnost pogovora in razmišljanja, izražanje, ustvarjalnost, utrjevanje medsebojnega zaupanja, upoštevanje in sprejemanje drugih kultur, sodelovanje, zviševanje nizke ravni samozaupanja in pripravljenost na tveganje oziroma kritično razmišljanje in uveljavljanje dejavnega državljanja, je opozorila. »Ta kulturni kapital je danes enako pomemben kot finančni! Je izvor moči nekega naroda in njegova identiteta,« je podčrtala.

Kot je dodala, si lahko le želimo, da bi bilo v naši družbi kar največ vplivnih posameznikov najrazličnejših profilov, panog in smeri, katerim bi bila skupna spoznanje in prepričanje, da je kultura ne le način uresničevanja narodne, pokrajinske ali občinske prepoznavnosti, temveč tudi presežna vrednost družbe in z njo njene ekonomije. Kultura je skupek dosežkov in vrednot ter kot taka civilizacijska nujnost, je Kotarjeva povzela.

Tokratna številka Rasti, podobno kot njena predhodnica, v roke naših bralk in bralcev prihaja z zamudo, ki sta jo povzročila občinski razpis in uradniško predajanje izdajanja preostanka njenega 22. letnika v roke Založbe Goga, ure-

dništvo, ki ga neljuba zamuda jezi enako kot bralce revije, pa se slednjim v imenu občinskih uradnikov opravičuje.

Nova številka Rasti je tako končno pred nami. V prvem delu, ki je namenjen poeziji in prozi, prinaša pesmi dve novomeških pesnikov, že uveljavljenega Smiljana Trobiša in prve objave precej mlajšega novinca Gašperja Štuklja. V nadaljevanju literarni del ponuja kratki zgodbi Jožeta Sevljaka, *Mačja kraljica* in *Nebeški tesarji*, ter kratko zgodbo Marjana Žiberne, *Moj dedek*.

V delu Kulture lahko preberete prispevek ob 20. obletnici slovenskega osamosvajanja, članek kustosa Vojaškega muzeja Slovenske vojske Matjaža Ravbarja z naslovom *2. Pokrajinski štab Teritorialne obrambe Dolenjske*, za tem prispevek Anje Rebolj *Pihalni orkester Krka*, ki je nastal po njegovem, lanskem 20. novoletnem nastopu v Novem mestu, in sestavek *Novo mesto z diabronega vidika: Nekaj onomastičnih razlag* novomeškega študenta jezikoslovja Jurija Božiča.

Gostja osrednje rubrike Rasti Naš gost je metliška etnologinja, umetnostna zgodovinarica, direktorica metliškega Belokranjskega muzeja in letošnja Valvasorjeva nagrajenka, Andreja Brancelj Bednaršek, pogovor z njo pa je belokranjska sodelavka revije Maša Požar nasloвила *Ko muzej postane način življenja in osebno pribežališče*.

Družbena vprašanja tokrat ponujajo v branje zapis *Vzgoja, izobraževanje in vseživljenjsko učenje*, ki ga je urednica rubrike Joža Miklič pripravila ob zadnjem otoškem Forumu odličnosti in mojstrstva, župan občine Mokronog-Trebelno Anton Maver pa je pripravil razmislek ob ustanavljanju novomeške univerze *Prispevek k univerzitetnemu prostoru* in prispevek o občinski turistični viziji *Inovativni pristopi k regijskemu razvoju*.

Zadnjo rubriko 4. številke Rasti Odmevi in odzivi začenja odmev na junija odprto razstavo Dolenjskega muzeja v Novem mestu *Skupaj do samostojnosti – Dolenjska 1991*, ki ga je pripravil zgodovinar in izredni profesor Fakultete za družbene vede v Ljubljani Vladimir Prebilič, v zadnjem mandatu tudi kočevski župan. Nato predstavljamo junijsko okroglo mizo Odbora za obnovo žužemberškega gradu *Predstavitev izhodišč za obnovo žužemberškega gradu* in v članku *Ljudske pesmi iz zakladnice belokranjskih Uskokov* Maše Požar izdajo plošče izvornih uskoških pesmi *Pjevaj mi, pjevaj, sokole*. V Odmevih in odzivih se nato posvečamo *Pestrosti 7. novomeških likovnih dnevov*, v prispevku Boža Kočevarja *Kulturna dediščina avtomobilske industrije v Novem mestu* pa muzejski zbirki dolenjske avtomobilske industrije, ki so jo aprila odprli v novomeškem Drgančevju. Na koncu rubrike objavljamo še zapis, ki ga je direktor Dolenjskega muzeja Zdenko Picelj pripravil ob *Desetletju delovanja muzejske koordinacije*.

Za tokratno likovno opremo revije je likovni urednik Janko Orač izbral fotografske posnetke nekaterih del 7. novomeških likovnih dnevov, ki so v Dolenjskem muzeju oziroma njegovem Jakčevem domu potekali med 9. in 13. majem, razstava na likovni koloniji ustvarjenih del pa med 1. junijem in 11. septembrom.

Rasto Božič

ODGOVORNI UREDNIK

Mirsad Begić: ZGODBA ZA VSE, OHRANITI SANJE (POT V NIČ), patirana žgana glina, 2011

Smiljan Trobiš

w

IZPOLNJENO

Zemlja se je zravnala.
 Hribi so se ponižali,
 prevrnili v doline,
 reke so usahnile,
 pot je postala široka cesta
 brez ovinkov.
 V zraku zveni le še en ton,
 globoki Om,
 peljemo se naravnost,
 v duši popoln mir.
 Pomlad se širi,
 kamor seže pogled,
 rahel nasmeh na ustih
 in globoko zadovoljstvo.
 Morje plivka prijetne misli,
 avto je urejen, peljemo se,
 veke so priprte
 kot v polsnu,
 počasi doživljamo
 neskončno hitrost veselja.
 Nihče več ničesar ne vpraša.
 Vse vemo in vemo, da gremo prav.

NEGOTOVOST

Premice veselja
 kažejo v neskončnost,
 trikotniki so polni krogov.
 Tvorijo lestev do oblakov,
 skozi sonce v novi svet.
 Vzpenjamo se, padamo,
 a na koncu so odprta vrata
 v nam neznano.
 Upanje trenutka
 postane rešitev.
 Vleče nas navzdol,

*gledamo navzgor.
In za pogledom gre misel
do bisernih pokrajin
naših hrepenenj.
Semena umirajo.
In za kar nisi bil, postaneš.
In za kar se nisi trudil, dosežeš.
Med čudeže se vplete teža
in iz nje šele nastane čudež.
Kot krti rijemo po zemlji,
a v trenutku
bi se lahko spremenili v ptice.*

ČAKAM TE

*Kakor školjka na sipini
te čakam že stoletja.
Tvoje lahke stopinje
se bližajo mojemu oknu,
da pobereš moj biser
in ga namnožiš
s svojimi veselimi mislimi.
Moj cilj ni blaženost,
ki mi jo prineseš.
Niti smeh,
ki ga tako potrebujem.
Želim si te čutiti,
biti ob tebi, veliko govoriti,
a v sebi prijetno molčati,
se združevati s tvojim molkom
in prebolevati tvojo bolečino.
Gledati vate
in videti vsak dan novo pesem,
ki igra svojo igro
na tvojem lepem obrazu.
In ko bom spet sam,
bom zapel to pesem
z neizrekljivimi besedami.*

PRAZEN DAN

*Danes čas odhaja
kakor razočaran berač,
ki mu nisem ničesar dal.
Prepuštil sem se
svojim mislim,
tibo užival v bolečem brezdelju,
vse mi je prišlo prav.
Še zdaj me boli,
čeprav je že večer
in bi morali premnogi nasveti
modrosti imeti učinek.
Bil sem pri maši in litanijah,
jokal ob pesmi:
»Kdor tebe uživa, se ne pogubi«,
potem sem se spet prepustil
svojim sladkim in bolečim sanjam.
Moj Danes ni pustil sadov,
odšel je v veselje in se zapisal
s praznimi besedami
brez vsakih pomenov
med moje dni,
ki jih je vodil nekdo drug.*

Gašper Štukelj¹

OBJETA NAPOL LEŽIVA, NAPOL SEDIVA OBJETA POD ODEJO, NA POSTELJI,

*v kateri sem se zjutraj zbudil poleg tebe. Čeprav sva oblečena,
lahko čutim mojo in tvojo kožo, kako se zlivata v eno,
ki se dotika in poljublja. Berem Realnost, ker si tako želela.
Ko končam, v trenutku negibne tišine občutim vznemirjenje.
Opazujem tvoj obraz in umirjenega me preplavi radost.
Da bi slišal tvoj glas, spregovorim in pretrgam tišino.
Poiščem staro knjigo japonskih pravljic, ki so mi jih brali kot otroku.
Medtem pa ti razgrneš Veronikin prt in mi bereš,
jaz pa se z glavo naslonim na tvojo ramo.
Izgubim se v tvojem glasu. Če bi le mogel, bi ga poljubil.
Zopet sva enaka bogovom.*

LEŽIVA OBJETA V KRISTALNI TIŠINI.

*Sonce umira,
da greje najini goli telesi,
ki brez sramu ležita sredi življenja.
Glavo prislonim na tvoje prsi
in poslušam besede tvojega mesa.
Prijetno zvenijo.
Tople prsi, tople besede.
Vonjam tvoje lase in vonjam tvoje lase.
Strast življenja vonj je obeh.
Zaslišim tvoj smeh
in se zavem, da sem srečen.
Srečen, ker sem celosten.*

VČASIH ME JE STRAH, DA TE BOM ZNAL LJUBI- TI LE ŠE V PESMI.

*Takrat se mi zazdi, da preveč pišem in naju razgaljam.
Morda se enako sprašuješ tudi ti. Pa vendar nečesa ne bodo
nikoli deležni. Četudi strgam z naju obleke in naju vržem med
ljudi, ne bodo nikoli spoznali najinih dotikov, smeha in solz.
Tudi kadar zmanjka besed, čutim tvoje toplo telo.*

¹ Prva objava leta 1993 rojenega Novomeščana, ki je letos zaključil šolanje na novomeški gimnaziji. (Opomba odg. urednika)

Jože Sevljak

MAČJA KRALJICA

V ozkih režah bliska njen obraz, se vijejo roke. Kadar jih zatrese, pritečejo: Mery in Anči, Duška in Grahasta, Miha in Fery, Loti in Rosika.

Vse poti so zglajene. Vse poti so utečene. S peči na klop, s klopi na tla. Na mizo in okna.

Med drevesi niha napeta vrv. Nad njo so razobešeni predivasti oblaki. Med njimi se križajo sledi letal, zamirajo brneči zvonovi.

Potonke se vsipajo z visečih lončkov, zibljejo se v lahnem vetru.

Po njih se vzpenjajo, gledajo po ožganih strminah, belih kamnih, nizkem grmovju, zelenem pušpanu pod pločevinastim razpelom.

Popoldne se pripeljejo. Odpirajo se vrata, na tla se spuščajo noge, pripravljajo se koraki. Za pot proti hiši.

Dišijo vrečke, dišijo po belih poticah, krušnih pečeh, ugasli žerjavici.

Njen obraz je še vedno stisnjen v ozkih špranjah. Ko se skloni, ga je več. Takrat se docela sestavi. Vsa je ona.

Drugi obrazi so neprepoznavni. Kot bele maske. Brez lic in oči.

S črnih rut vzletajo metulji. S streh padajo golobi, v koritu na vogalu hiše plešejo vodni pajki.

Presledki med režami so črni. Kot je črna noč. Takrat se stiskajo k njej, dihajo vanjo, se pogovarjajo z njo.

Stara ura drobi čas. Ga siplje z nizkega stropa, ga meče med rožaste zavese, v majhna pravokotna okna, ga prši po starih koledarjih, orumenelih razglednicah, črvivem križu v kotu.

Noč se onemoglo vleče navzgor. Buta ob nizke dveri, obeša se na kljuko, liže vogale in bevska za izgubljenimi lisjaki. Kot črna pokrovka prekriva svod. Zvezde so nizko pri tleh, petelini jih dosežejo s prvimi kriki.

Zjutraj, še v mraku, zasijejo rumene lučke. Mnogo lučk. Utripajo v ritmu zadovoljnih vdihov, se zgublajo med grgranjem požiralnikov, pa se kmalu spet pojavijo.

Takrat se dvigne, spet zatrese s škatlo. Jih šteje, boža s pogledi, vabi z dotikom. Rjave kroglice hreščče izginjajo vanje. Ostre konice krempljev gnezdiyo v mehkih blazinah, se kdaj pa kdaj prikažejo, zagrozijo.

Dopoldne je čas poležavanja. Polzaprtih oči, drobnih čuječnosti. Čas oblizovanja, široko zehajočih ust, čas predenja.

Na glavo in za vrat ji skačejo. Bele zobe ji preizkušajo na tilniku, s tačkami ji raziskujejo vrat, ko jim govori. Jih ošteva in naroča, jim bra-

ni in dovoljuje. Mery in Anči, Duški in Grahasti, Mihi in Feriju, Loti in Rosiki. Vedno znova in znova.

Radio poroča. Novice so poševne. Televizija kaže slike, vse barve so rumene in grahaste in bele in črne. Vsi glasovi so zavijajoči, mijavkasti. Vsi gibi so zviti, nizko pri tleh, skoraj plazeči.

Še ptice letijo postrani, hribi so podprti z redkimi borovci, vlažne doline imajo težko sapo, prhneče listje vali svoj vonj iz globač.

Dopoldne se sesipa v valove peska. Veter ga nosi s seboj. Apnenčast zrak reže grla, se zatika v pljučih. Sever ga izkašljeje vedno močneje.

Iz kamnoloma gredo. Vsi beli in zadihani, ožgani od sonca in lane-nih vrvi. Z macolami na rami in težkimi drogovi.

Gredo. Trudno. Nagnjeni k tlom. Z očmi ugaslih peči.

Takrat se razbeže po drevesih. Obešajo se na veje, polegajo po svisljih, gnetejo se po oknih in policah, se drenjajo po vežah.

Od vsepovsod jih vleče k sebi. One pa pihajo strupeni zrak. Se grbijo. Pripravljajo na skok.

Dviga belo roko v pozdrav, jih gleda z velikimi poševnimi očmi.

Tudi oni jo pozdravljajo, ko gredo mimo.

Ne opazijo, kako se ji nasršeni hrbet boči, vedno večji je!

Za njimi se zagrinjajo veje kot zeleni zastori.

Hiše so vkopane. Beli omet grize. Na črnih tramovih pristane kakšna osamljena pikapolonica.

NEBEŠKI TESARJI

»Dvigni žnoro!« vpije France. »Hudiča, si gluh!«

Z roko mu kaže na hlod, mežika v sonce, z drugo si popravlja šop sivih las, ki mu uporno drsi na čelo.

»Madona, madona,« godrnja, »si se ga pa nalezel sinoči!? Veha!«

Ko zarišeta, Tone spet visoko dvigne cimarako. Ob vsakem udarcu zastoka, kot bi si dajal duška, iveri letijo na vse strani, hodi po njih, se prestopa v koraku, kot mu najbolj ustreza glede na zamah. Ko ga obteše z ene strani, ga z Jožetom primeta in obrneta. Pri tem mu izstopi žila na senceh in grozi, da bo zdaj zdaj počila.

France se po lestvi povzpne na zid. Meri naklon strehe in dolžino špirovcev.

Sonce sije naravnost na teme, smola diši iz kupa lesa, na hribu zazvoni. Kratko, ihtavo, kot bi vrgel žlice po mizi.

»Lego,« zavpije in si pripravlja prostor za varno stojišče.

Tone in Jože jo prineseta k hiši.

»Dvigni!« zavpije in jo zagrabi na zgornjem koncu.

»Horuk, horuk!« jo potiskajo navzgor. »Še malo!« kaže z roko in se prestopi na drugo stran.

Gleda njeno lice, gleda ležišče, kamor jo bo umestil, potem se obesi nanjo, da visoko zaniha v zraku. Porinejo jo še malo in na mestu je.

S palcem in kazalcem pokaže krog in zacmoka: »Kar dobra bo!«

Hodi po njej, jo ogleduje, s sekuro jo še kdaj udari, dokler ne obstane.

»Tu si jo pa malo zasekal!« pravi.

Tone se odkreha in rjavo pljune po trskah.

»Eh, dobra bo!« odvrne. Kratko se zasmeji in se pripogne v pasu. V moder predpasnik si obriše smolnate roke in pogladi brke.

»Boš ti dober, ko jo boš oblal!« reče France. Z velikimi očmi mežika vanj in se mu reži.

Dolgonogi Jože si puli trsko iz roke, pogleduje po obzorju, kot bi kaj iskal, kapo si je pomaknil na oči, da se mora vsakokrat upogniti nazaj, če hoče kaj videti izpod nje.

Domače deklice prinese tokovec. Najprej se povzpne po lestvi k Francetu.

»Stric, pijte!« mu ponuja.

»Bom, če mi boš dala,« jo draži in že sega po kozarcu. Z dolgimi požirki ga izprazni in ga potem še malo podrži.

»Boste še enega?«

»Bom, Tonetu ga pa nikar ne dajaj!« hudobno pomežikne. »Ga je bilo sinoči preveč.«

»Eh,« suho zakašlja Tone, »nekaj ga je bilo. Tale pa bo še šel notri.« Na hitro ga zvrne, ko pride vrsta nanj.

Jože pije brez besed in si skrbno briše usta. »A,« reče na koncu in vrne kozarec.

Po cesti prišepa sosed Tilen.

»Boste samo pili ali boste tudi kaj delali!« že od daleč vpije in kaže rumenkaste zobe.

Gospodar, ki pride okrog vogla, se mu prijazno nasmehne: »Boš enega, Rudi?«

»Ni nobene potrebe, raje ga prihrani za tele žolne. Saj vidiš, da ga nimajo nikoli zadosti.«

France si znova vrže nazaj uporne lase, z obema rokama si podpre obilen trebuh, ko mu vrne: »Rudi, bi se rad krvavo useknil?«

Vsi se zasmеjejo.

Najbolj se smeji dekle, od veselja kar cvili. Gospodar jo pošlje po nov bokal.

Vse popoldne vihtijo bognarice. Zabijajo letve na špirovce, delajo obrobe, se kot mački plazijo po ostrešju.

»Jože, daj žeblje!« kliče z vrha France in si jih potem baše v žepe. Po vrhnji legi se prebija na drugi konec. Ob dimniku pride posebna vezava, z žebljem v ustih počepne in zažaga v letev.

Tone stoji v slemenu široko razkoračen. Skozi krive noge se usipajo popol-danski žarki, da izgleda kot kakšna soha.

Ko pridejo podajalci opeke in se razmestijo po lestvi in letvah postane šele veselo. Dekleta ne upajo preveč visoko, spodrecajo si krila in jih stisnejo med noge, da fantje ne bi preveč zijali vanje, vsi drugi so bolj korajžni.

Zvečer, malo pred temo, je hiša pokrita.

Tesarji se spustijo na tla, otresejo si predpasnike, v čeburu na vogalu hiše si umijejo roke, pridružijo se jim še drugi in se posedejo za mizo.

»Zdajle pa daj tistega takratkega, ki si ga vse popoldne ponujal,« zagrka France in pomežikne proti gospodarju.

Tone se pričakujoče presede, Jože odloži kapo na klop, glavo ima še vedno dvignjeno, kot bi gledal malce vzvišeno.

Ko gospodinja prinese obaro in cvrtje in domača hčerka že tretjič nalije kozarce, se v kotu zbudi harmonika.

»Moja dekle je še mlada, ja, ja!« igrivo zapoje.

Roke pa že grabijo po dekletih, pete potrjavajo, podnice zanihajo v ritmu polke.

Ob enajstih lezejo glave vse nižje na prsi.

»Tonač, ne žri ga več!« že na pol v spanju momlja France. »Bomo pokrivali!«

Jože miži in čudno mlaska z jezikom: »Kdaj pa še nismo?«

»Najboljši tesarji na svetu!« udari Tone s pestjo po mizi, da poskočijo kozarci in se polije vino.

»Nebeški!« se kakor v sanjah blaženo smeji France in z roko dirigira po zraku.

Harmonika pa vriska, da je veselje: »Ju, hu, hu, še ne gremo domu!«

MOJ DEDEK

Mojemu dedku rečem nono. Imam ga zelo rad. Še posebno zato, ker me ima rad tudi on. To vem po tem, ker je lovec in me je že vzal s sabo na lov. Ker nisva videla nobene živali, je nono rekel, da jih je preplašil pes, ki je zalajal v vasi. Nono nikoli ne vzame na lov nobenega drugega, razen mene. Mojo sestro zanimajo samo obleke ali pa cele popoldneve sedi za računalnikom. Nono pravi, da bi mu ženske splašila vse srne in zajce in da je lov moška stvar. Nona pa reče, da je lov sploh ne zanima. Vem, da to pravi zato, ker je nono nikoli ne vzame s sabo. Nono tudi ni nikoli kupil noni lovske obleke. Jaz pa sem jo od njega letos dobil za rojstni dan. Moja obleka je prav taka kot nonotova, samo da je moja manjša. Tudi klobuk mi je kupil. Ko sem v gozdu našel šojino pisano perje, sem ga zataknil za trak. Škoda, ker mi mama ne pusti, da bi imel klobuk in obleko tudi za v šolo. Komaj čakam, da bova z nonotom skupaj ustrelila kakšno žival. Nono pravi, naj še malo potrpi. Ko bom malo večji, me bo vzal s sabo, ko bo šel na srnjaka.

Ker nono nikoli ne vzame none na lov, mu ona včasih nagaja. Skrije mu kakšen del njegove lovske opreme. Enkrat mu je skrila daljnogled, drugič pas s patroni, enkrat drugič pa lovski nož. Nono vzame vedno vso opremo s sabo na lov. Ko je oblečen v svojo lovsko obleko in ima puško na rami, sem zelo ponosen nanj. Če kakšne stvari ne najde, ko se odpravlja na lov, je zelo slabe volje. Potem govori grde besede. Če je nono jezen in grdo govori, si nihče ne upa reči, da sem tudi jaz zraven. Če kdo drug reče kaj grdega, ko sem jaz zraven, ga vedno skregajo. Nono dostikrat reče porkodijo, porkamadona, dijoporko, porkaputana. Zato se nona jezi nanj. Mislim, da nono to dostikrat reče samo zato, da jezi nono. Če je tati jezen, reče jebentimater, pizda ali kurac. Tako reče tudi nono, če ga kaj zelo razjezi. Vedno kdo odraslih reče, da se takih besed ne govori pred otroki. Ponavadi tako reče nona ali pa moja mama. Vem, da odrasli te besede velikokrat govorijo, ko ni zraven otrok. Ali pa mislijo, da jih ne slišijo. Večkrat sem jih že poslušal, ko so mislili, da se igram v svoji sobi ali da spim. Samo nonota si nihče ne upa kregati, če se razjezi in reče noni, kje je moja kolomita, pizda jasna. Nono pravi daljnogledu kolomita. Zakaj reče tudi jasna, ne vem.

Ko nona kaj skrije nonotu, tega nikoli ne prizna. Mafaldo, reče mojemu nonotu, ti si že tako pozabljev. Nono reče potem noni, da je pozabljiva ona in da naj mu pomaga najti stvar, ki jo išče. Če je ne bom našel, reče nono s takim glasom, da je tudi mene skoraj malo strah.

Čeprav vem, da me ima nono zelo rad. Midva sva lovca, reče nono, pu-
sti babe, one morajo biti za špargertom. Kaj bo, če ne bo našel stvari,
ki jo išče, nono nikoli ne pove. No, enkrat je povedal. Džina, je rekel
noni z najstrašnejšim glasom, če takoj ne najdem pasa s patroni, grem
takoj kupit novega.

Noni je ime Džina in pomaga nonotu iskati stvari, ki mu jih je skri-
la. Nono ve, da jih je skrila ona, vendar ni čisto prepričan. Včasih ka-
kšno stvar res kje pozabi in se potem jezi na nono, da mu jo je skrila.
Lahko bi mu povedal, da mu nona skriva njegove lovske stvari. Vendar
mu ne povem, ker imam nono rad. Nočem, da bi se nono še bolj raz-
jezil nanjo. Nona mi speče palačinke vedno, ko si jih zaželim. Mama
nima nikoli časa in me sili jesti stvari, ki so že skuhanе. Ali pa me sili
jesti solato ali celo pomidore. Nona mi na palačinke vedno na debelo
namaže nutelo, čeprav se mama jezi nanjo, da se bom zredil. Mama se
tudi jezi, ker mi nona daje bonbone. Pravi, da bom imel piškave zobe.
Zato none nikoli ne zatožim nonotu.

Nona se nikoli ne izda, da je kaj skrila. Vedno pomaga nonotu iskati.
Včasih nastavi stvari na mesto, kjer je nono že iskal. Potem mu reče:
Mafaldo, saj sem ti rekla, da si pozabljiv. Nono vzame stvar in reče
noni porkodijo, rekel sem ti, da ne pospravljaj mojih stvari. Včasih pa
ne reče nič. Ko je rekel, da bo šel kupit nov pas, če ga nona ne prinese
takoj nazaj, mu ga nona ni prinesla. Nono je nekaj časa grdo preklinjal.
Potem se je preoblekel v svojo najlepšo lovsko obleko. To si obleče v
nedeljo, ko gre k maši in s svojimi prijatelji lovci v gostilno. Usedel se
je v svojo lado nivo in se odpeljal. Nobenemu ni povedal, kam gre. Vse
nas je skrbelo, kam je šel. Dolgo smo čakali nanj. Vrnil se je šele zve-
čer. Vedel sem, da je bil v gostilni. To sem slišal že od daleč. Lada niva
je zelo tulila. Nono ne sliši dobro in ko popije v gostilni preveč vina,
pozabi, da bi moral zamenjati brzino. Potem se počasi pripelje domov,
lada pa glasno tuli. Njegovi ladi jaz pravim ladja, nona pa reče, da je
to njiva. Ali pa da je to stara koreta za u škovace. Če misli, da jaz ne
poslušam, reče nona mojemu tatiju: stari je pozabil dati v drugo, ker je
pijan ko naša šeka v štali.

Ko pride nono domov iz gostilne, je vedno dobre volje. Zapoje ka-
kšno pesem Beneških fantov. V svoji ladji ima kaseto teh fantov. Zelo
rad si zapoje pesem *dol dol dol teče sladko vince rudeče, pijmo ga le*. Ali
pa *mi ga spet žingamo, domov še ne gremo, babe se kregajo*. Ampak ta
je od enega drugega ansambla. Ko stopi nono skozi vrata, še posebno
glasno zapoje *babe se kregajo, zastonj nas čakajo*. Nona ga grdo gleda in
reče, bejži bejži, stari norec, ne bodi taka mona, saj si ta pravi šempjo.
Nono se smeje in nono objame čez ramo. Nona se brani in ga odriva.
Jaz vem, da bi se lahko branila bolj močno. Nono reče noni, da še nista
za staro šaro. Reče, da bi lahko onadva še nekaj skupaj in ji pomežikne.
Tega ne razumem najbolje. Jaz mislim, da bi se nono rad tako lupčkal

z nono, kot se včasih lupčkata moj tati in mami. Nono potem nareže klobaso, ki ji pravi pasja radost. Meni ni dobra. Potem nono zaspi na kavču. Nona ga sezuje in ga ogrne z odejo. Televizijo da na tiho. Če sva s sestro preglasna, naju krega. Pravi, da nono spi in da ga ne smemo zbuditi, ker je utrujen. Mislim, da sploh ni tako jezna nanj, kot se dela. Mislim, da se nono z nono tudi lupčka. Vendar nisem prepričan, ker tega nikoli ne delata pred drugimi ljudmi. Pred drugimi se le prepirata.

Tistikrat se je nono šele zvečer glasno pripeljal na naš hrib. Bila je že skoraj tema. Stekel sem do nonotove ladje. Nono je imel muziko na glas. Ko je odprl vrata, je dal še malo bolj na glas. Poslušal je eno drugo pesem, ki si jo včasih zapoje. *Dober je žgane, sitne so babe, križe težave delajo nam.* K ladji sva pritekla skupaj s Korlom. Korel je nonotov brak jazbečar. Nono mu je dal tako ime, da jezi našega soseda. Tudi sosedu je ime Korel. Z nonotom sta prijatelja, včasih pa se sploh ne pogovarjata. Ko sta prijatelja, gresta skupaj v gostilno in skupaj pijeta vino. Potem prideta domov in na dvorišču pojeta različne pesmi. Objameta se čez rame in mahata z rokami. Nono je kupil Korla lani, vendar Korlu takrat še ni bilo tako ime. Takrat je nono rekel, da mu bo ime Črt. Črt je bil takrat še mlad in ni nonota nič ubogal. Sploh se ni ozrl, ko smo ga klicali. Potem se je nono skregal s sosedom in je rekel, da bo Črtu ime Korel. Vsi smo bili presenečeni, ko je Korel takoj pritekkel, ko ga je nono prvič poklical Korel. Od takrat se nono in sosed Korel ne pogovarjata več in ne gresta skupaj v gostilno. Nona pravi, da je tako najbolje.

Nono je držal v roki vrečko. Korel je veselo skakal okrog njega in jo ovohaval. V njej je bilo gotovo meso. Korel ga ima zelo rad. Še posebno ima rad jetrca. Nono je dvignil vrečko in iz nje potegnil velik kos jeter. Vrgel jih je Korlu, ki je glasno cvilil in mahal z repom. Nono je potem rekel, da ima tudi zame nekaj. Rekel je, naj kar sežem v njegov hlačni žep. Pobrskal sem po njegovem velikem žepu, kjer je imel različne stvari. Med njimi sem našel tudi majhen paket. Ko sem z njega odvil papir, sem vedel, da je v škatlici lovski nož. Nož je bil tak kot nonotov, vendar manjši. Bil sem zelo srečen in sem splezal na nonota. Tak nož sem si zelo želel. Vsi so rekli, da sem še premajhen. Bil sem zelo jezen nanje. Ko je tako rekel tudi nono, sem bil zelo žalosten. Potem je rekel, da ga bom do birme prav gotovo dobil. Vendar je do birme še strašno daleč. Celo moj bratranec Urban še ni bil pri birmi.

Nonota sem polupčkal, on pa me je požgečkal z brki. Nono je prekucnil svoj sedež v avtu in z zadnjega sedeža vzel vrečko. Iz nje je vzel čisto nov pas za naboje. Podobnega mu je nona skrila. Ta je bil še veliko lepši. Bil je okrašen s ploščicami. Na njih so bile glave jelenov z velikimi rogovi.

Potem je nono vzel iz ladje še dolgo torbo zelene barve. Vedel sem, da se v taki torbi nosijo puške. Redno berem nonotovo revijo *Lovec* in sem v njej že večkrat videl take torbe. Nono take torbe nima. To vem, ker dobro poznam njegove lovske stvari. Morda ima novo tudi novo puško, sem pomislil. Strašno sem si želel zvedeti, kaj je notri. Potipal sem in bilo je nekaj trdega. Morda ima nono res novo puško! Nono ima dve puški. Reče se jima boroveljski bokarci. Dostikrat je rekel, da bi rabil še eno. Tako, ki se ji reče malinharca. Rekel je, da je to najboljša puška za streljati divje prašiče, jelene in gamse. Taka puška je zelo draga. Nono bi moral zanjo dati več penzij. Ne nori, mona stara, je rekla nona nonotu, ko je nono včasih rekel, da bi rabil malinharco.

Bil sem strašno razburjen. Skoraj sem pozabil na svoj nož. Nono je rekel, naj malo potrpi, da bova midva to stvar skupaj pokazala noni. Smejal se je in rekel, da bo vesela. Vedel sem, da se bo nona zelo jezila. Morda bo celo rekla kakšno grdo besedo. Nona nikoli ne govori grdih besed. Ko je bila nona nekoč zelo jezna na nonota, mu je rekla, da je pizda stara. Nono se je smejal in rekel o, Džina, zdaj bo pa treba hitro k spovedi. Bom kar poklical župnika in se zmenil. Če kakšen otrok reče kaj grdega, nona reče, da mora takoj k spovedi.

Nono je sedel na stol in položil torbo na mizo. Džina, pridi pogledat, kaj sem kupil, je rekel. Nona je bila v mezadu. Vedel sem, da ga dobro sliši. Vendar ni prišla v dnevno sobo. Nono je zelo počasi odprl torbo. Iz nje je vzel čisto novo puško. Bila je malinharca! Nono jo je naslonil na ramo in pomeril skozi okno. Bum, je rekel. Pa je padel divji prase! Potem mi je pustil, da sem jo vzel v roke. Malinharca je bila zelo lepe rjave barve in zelo težka. Srce mi je utripalo še bolj kot pri zobozdravniku. Z nonotom sva se potem dolgo pogovarjala. Nona pa z nonotom sploh ni hotela govoriti. Potem me je prišla iskat mama in rekla, da moram spat. Zelo nerad sem odšel z njo. Nono je rekel, da se bova lahko jutri pogovarjala naprej in da bom lahko gledal malinharico.

Nona se potem sploh ni več pogovarjala z nonotom. Nono je rekel, da ima tako vsaj mir. Jaz pa sem se lahko veliko pogovarjal z njim. Nekega dne je bil nono bolj slabe volje. Rekel je noni Džina, ne bodi otročja, saj je samo puška. Nona mu ni nič odgovorila. Nono je šel zvečer v gostilno. Zvečer je z ladjo pritulil domov. *Dober je žgane, sitne so babe*, je pel. Ko je v kuhinji objel nono, ga je močno odrinila od sebe. Nono je bil potem slabe volje. Narezal si je pasjo radost. Ko je zaspal na kavču, ga nona ni sezula. Tudi z odejo ga ni pokrila. Televizijo je imela zelo naglas.

Ko sem naslednji dan prišel iz šole, smo skupaj jedli kosilo. Nona se je z nonotom spet pogovarjala. Daj kapo z glave za mizo, je rekla. Ne soli si toliko! Vse je dovolj slano. Si vzel tablete, ali si spet pozabil? Vedel sem, da je nekaj narobe. Stekel sem v zgornjo sobo. Tam ima nono

v omari iz stekla svoje puške. Malinharce ni bilo več. Bil sem zelo jezen na nono. Vedel sem, da je ona kriva.

Potem je šel nono v gostilno. Zvečer se je vrnil in zapel *mi ga spet žin-gamo*. Nona je rekla tatiju, stari norec je spet pijan kot naša šeka v štali. Potem je šel v kuhinjo in si narezal klobaso, ki ji reče pasjo radost. Z roko je objel nono čez ramo. Rekel je, da nista še za staro šaro in da bi lahko onadva še nekaj skupaj. Potem je nono zaspal na kavču. Nona ga je sezula in ga pokrila z deko. Televizijo je dala čisto na tiho. Rekla je, da je nono zelo utrujen in da si mora odpočiti. Na nono in nonota sem bil nekaj časa zelo jezen. Potem mi je nono povedal, da malinherica ni bila tako dobra puška, kot je misli. Z bokarco lahko prav tako dobro streljam, je rekel nono.

Komaj čakam, da bova z nonotom skupaj ustrelila srnjaka ali pa vsaj kakšnega zajca.

Golija

2. Pokrajinski štab Teritorialne obrambe Dolenjske

Letos minevata dve desetletji od osamosvojitve Slovenije in ob okrogli obletnici se spodobi prikazati vojno dogajanje ob osamosvajanju na Dolenjskem oziroma na območju 2. Pokrajinskega štaba Teritorialne obrambe (PŠTO) dolenjske pokrajine, ki je obsegal ozemlje takratnih občin Brežice, Črnomelj, Kočevje, Krško, Metlika, Novo mesto, Ribnica, Sevnica ter Trebnje. Na tem območju so najbolj ostali v spominu spopadi, povezani s kolono bojno oklepnih vozil (BOV) na Medvedjeku. Okroglo obletnico so na omenjenem območju obeležili s kar nekaj prireditvami – z razstavami v Dolenjskem muzeju (v sodelovanju z Vojaškim muzejem Slovenske vojske), Posavskem muzeju in Pokrajinskem muzeju Kočevje, Vojaški muzej Slovenske vojske pa je v sodelovanju s trebanjskim območnim Združenjem veteranov vojne za Slovenijo na Medvedjeku postavil spomenik – oklepnik BOV, ki simbolizira boj 28. junija 1991.

Priprave

Politično osamosvajanje, ki je potekalo od konca osemdesetih let preteklega stoletja, je potrebovalo tudi vojaško pripravo. Po razorožitvi Teritorialne obrambe (TO), maja 1990, je bilo njeno vojaško vodstvo ohromljeno, po aktivnostih v sklopu Manevrske strukture narodne zaščite (MSNZ) pa je zopet pridobilo orožje, s katerim je vojaško obranilo osamosvojitve. Konec septembra omenjenega leta je TO z Janezom Slaparjem spet dobila uradnega vodjo, ki je deloval za osamosvojitve. Z intenzivnimi pripravami na osamosvojitve je od ok-

tobra 1990 do aprila 1991 potekala reorganizacija znotraj TO, iz dotedanjih 13 pokrajinskih štabov pa se je njihovo število zmanjšalo na sedem. Občinski štabi TO (OŠTO) so se reorganizirali v območne (ObmŠTO). Na zgoraj omenjenem območju je bil formiran 2. PŠTO dolenjske pokrajine s sedežem v Novem mestu. Poveljeval mu je podpolkovnik Albin Gutman. Pod PŠTO so spadali še 52. brigada TO, 21. ObmŠTO Novo mesto, 23. ObmŠTO Črnomelj, 25. ObmŠTO Brežice in 27. ObmŠTO Ribnica.² Poleg reorganizacij so se enote TO skupaj z organi za notranje zadeve (ONZ) preko intenzivnih vaj in načrtovanj tudi operativno pripravljale na obrambo osamosvojitve.

Obrambo so načrtovali predvsem proti dotlej skupni vojaški sili, Jugoslovanski ljudski armadi (JLA). Ta je imela na omenjenem območju več kot 2.000 pripadnikov, 15 oklepnikov, 12 samohodnih topov, 36 kosov artilerijskega orožja ter preko 100 tovornjakov in drugih vozil.³ Najpomembnejši objekt je bilo vojaško letališče Cerklje ob Krki oziroma 474. letalska baza, v kateri je domovala 82. letalska brigada s tremi eskadriljami.⁴ V novomeški vojašnici Milana Majcna so bili nastanjeni 145. motorizirana brigada, 270. pontonski bataljon in 76. pontonska četa. V vojašnici v

¹ Matjaž Ravbar je kustos Vojaškega muzeja Slovenske vojske. (Opomba urednika)

² Albin Gutman, Značilnosti delovanja TO Dolenjska v vojni za Slovenijo 1991, Vojaška zgodovina, 8, (2004), št. 2/04, 42, (dalje: Gutman, Značilnosti).

³ Janez J. Švajncer, Obranili domovino, Teritorialna obramba Republike Slovenije v vojni za svobodno in samostojno Slovenijo, (Ljubljana 1993), 35. (dalje: Švajncer); Andrej Lovšin, Skrita vojna, Spopad varnostno obveščevalnih služb, 1990 – 1991, (Ljubljana, Mladinska knjiga, 2001), 44 – 59. (dalje: Lovšin).

⁴ Bojan B. Dimitrijević, Jugoslovansko ratno vazduhoplovstvo 1942 – 1992, (Beograd, Institut za savremenu istoriju, 2006), 350 – 351, (dalje: Dimitrijević); Matjaž Ravbar, K nekdanjemu sijaju, Obramba, letnik 40, št. 7, (Ljubljana, Defensor, 2008), 51; Vinko Tuljak, Zakaj tako, Slovenija?, Dolenjski list, 13. september 2001, št. 37.

Kupola tanka M-84, ostanek spopada pri Prilipah. (Fototeka Vojaškega muzeja Slovenske vojske)

Črnomlju je bil nastanjen ABKO polk, 14. mešano topniški polk pa v vojašnici Mirka Bračiča v Ribnici. Na območju je bilo razporejenih več skladišč z različno opremo, tudi dve železniški ranžirni postaji, dve repetitorski posadki ter štirje domovi JLA.⁵ Poleg zgoraj omenjenih enot pa so bile na sosednjem Hrvaškem nastanjene še večje pehotne, motorizirane in letalske enote v Delnicah, Jastrebarskem, Karlovcu in Zagrebu.

Tik pred vojno je bila za koordiniranje obrambe osamosvajanja ustanovljena Republiška koordinacijska skupina, ki je združevala politično in vojaško vodstvo in je delovala v Cankarjevem domu. Koordinacijsko podskupino za Dolenjsko je vodil Albin Gutman iz PŠTO, njegov namestnik je bil načelnik UNZ Novo mesto Borut Likar, preostali član pa koordinator za civilno obrambo Borut Usenik. Sedež podskupine je bil v stavbi UNZ Novo mesto na takratni Jerebovi ulici 1.⁶ Sodelo-

vanje z ONZ in TO je bilo ključnega pomena za obrambo Dolenjske ter tudi Slovenije.

Enote 2. PŠTO so se v okviru priprav na osamosvojitve aktivirale postopoma od 19. junija naprej.⁷ Tako je imel 2. PŠTO junija mobiliziranih precej svojih sil, v začetku julija pa so vpoklicali več kot 3.500 pripadnikov.⁸

Kolona BOV

Čeprav je kolona dvanajstih oklepnikov, šestih tovornih in treh terenskih vozil iz Karlovca krenila že na dan razglasitve neodvisnosti, 26. junija, je na ozemlje Slovenije prišla po polnoči naslednjega dne. Oklepni del kolone se je preko Gorjancev premikal hitreje kakor tovorni in tako se je ta razdelila. PŠTO se je odločil za postavitve ba-

⁵ Švajncer, 35; Lovšin, 44 – 59.

⁶ VMSV, ZA, fond OV 1991, TE 6, Pisno pričevanje Boruta Likarja; Bojan Budja, Ščit, dolenjska pot v samostojno Slovenijo, (Ljubljana, Magnolija, 1996), 59, (dalje: Budja, Ščit); Gutman, Značilnosti, 43.

⁷ VMSV, ZA, fond OV 1991, TE 6, 21. Območni štab za Teritorialno obrambo, Vpoklici, št.: 848 – 20/91, 16. junij 1991, Alojz Završnik, Taktika delovanja enot Teritorialne obrambe v vojni za obrambo samostojne Slovenije, (Ljubljana 1997), 84, (dalje: Završnik).

⁸ VMSV, ZA, fond OV 1991, TE 6, Poročilo o bojni pripravljenosti TO Dolenjska, št.: 804-03/528, 18.12.1991. Priloga št. 4; Gutman, Značilnosti, 45.

Kolona JLA na Medvedjeku. (Fototeka Vojaškega muzeja Slovenske vojske)

rikade pri Pogancah, neposredno pred vstopom v Novo mesto, kajti za načrtovano in bolj ugodno barikado na Vahti je bilo že prepozno. Delavci Cestnega podjetja Novo mesto so postavili zaporo s štirimi tovornimi vozili, napolnjenimi s peskom pri Kaburjevem mlinu v Pogancah, ki so jo varovali pripadniki TO.⁹ Oklepni del kolone je še pred postavitvijo barikade peljal mimo in se ustavil pri odcepu Mačkovec za cesto M 1, Novo mesto – Ljubljana, njen tovorni del pa so blokirali že pri Pogancah, kjer je približno ob dveh zjutraj trčil ob postavljeno prepreko. Oklepniki so se nato vrnili v Pogance do ustavljenega transportnega dela, pri Jedinščici pa so oklepni del z novomeške strani ponovno blokirali pripadniki TO. Kolona je bila tako razdeljena in dvakrat blokirana.¹⁰

⁹ Albin Gutman, Izkoristek geografskega prostora Teritorialne obrambe dolenjske pokrajine v vojni za Slovenijo v letu 1991, v: *Vojaška geografija v Sloveniji*, (Ljubljana 2000), 37, (dalje: Gutman, Izkoristek).

¹⁰ Švajncer, 37; Završnik, 23.

Poveljnik kolone JLA, major Boško Prodanovič, je na vsak način poizkušal nadaljevati pot in to željo podkrepil s strelji v zrak. Po streljih je več vojakov JLA iz tovornjakov hitro krenilo proti barikadi, na kar je četa TO odgovorila¹¹, v kratki izmenjavi strelav pa je bil v komolec ranjen častnik JLA.

Po streljanju so se začela pogajanja in tudi zaradi neprimernosti kraja so koloni dovolili, da je napredovala proti Ljubljani. Pot proti že načrtovani barikadi na Medvedjeku so ovirali tudi miličniki in osebna vozila, ki so hitrost premikanja nastavili na polžjo. Do Medvedjeka je kolona JLA prišla šele ob 15.45, kjer je ob nadvozih trčila na branjeno barikado. Pripadniki TO in milice so pod klanecem, v bližini partizanskega spomenika, postavili spodnjo prepreko in tako zopet zabarikadirali kolono. Na barikadi je bilo prvi dan angažiranih 378 pripadnikov TO, poleg njih pa še miličniki

¹¹ Janez Janša, *Premiki, Nastajanje in obrambe slovenske države 1988 – 1992*, (Ljubljana, Mladinska knjiga, 1992), 160.

in kriminalisti, ki so se razporedili ob cesti Novo mesto – Ljubljana.¹²

Popoldne je na klancu prišlo tudi do pogajanj med pripadniki JLA in TO, a do konkretnih sprememb (predaje JLA) ni prišlo. Zvečer je poveljnik PŠTO Albin Gutman za poveljnika barikade imenoval stotnika prve stopnje Alojza Završnika in mu ukazal napad na kolono. A do tega zaradi več dejavnikov omenjenega večera še ni prišlo.

V petek, 28. junija se je število pripadnikov TO na Medvedjeku še povečalo s prihodom dela 52. brigade. Po jutranjih pogajanjih, ki zopet niso prinesla rezultatov, so pripadniki TO z ročnimi raketometi armbrust izvedli napad na kolono JLA. Zaradi razdalje je bil učinek raket na oklepna vozila zanemarljiv, na omenjene strele pa so odgovorili vojaki JLA in z 20-milimetrskimi topovi začeli streljati na položaje napadalcev.¹³ V 20 do 25-minutnem obojestranskem obstreljevanju je imela TO šest ranjenih¹⁴, JLA pa enega mrtvega in dva ranjena.

Po kratkem zatišju sta območje preleteli izvidniški letali Jugoslovanskega vojnega letalstva (JVL), hkrati pa je 2. PŠTO z miličniki izvedel pripravo za letalske napade, ki so se začeli kmalu zatem. Pripadniki TO so se še pravi čas umaknili in niso imeli žrtev. V vseh treh napadih na Medvedjek so sodelovala letala J–21 jastreb, J–22 orel in MIG 21, ki so območje mitraljirala in raketirala, v napadih pa ubila osem civilistov, uničila tovornjake v barikadi in poslopje kmetije Kotar.¹⁵

Po letalskem napadu in umiku enot TO je bilo očitno, da barikade niso prebili in stotnik Završnik je odredil stalno opazovanje kolone JLA, ki je ostala ujeta na Medvedjeku.¹⁶

V naslednjih dneh, do 1. julija, je ta ostala tam, o njenem položaju pa so se pogovarjali na najvišji politični ravni. Na podlagi pogajanj je slovenska stran omogočila koloni JLA umik z Medvedjeka.

Tako so vojaki JLA za pot usposobili zgolj oklepna vozila in se odpravili proti Zagrebu. Ob premiku so kolono spremljali pripadniki TO in milice, na novo barikado pa je naletela pri potoku Senuša v Krakovskem gozdu. To so sestavljala minirana in varovana tovorna vozila, na omenjenem mestu pa so jo postavili z razlogom, saj sta dala gozd in nasp ob cesti pripadnikom TO idealno zaščito. Območje je bilo tudi nenaseljeno, s čimer je odpadla možnost civilnih žrtev.¹⁷ Poveljnik Gutman je za poveljnika barikade imenoval stotnika prve stopnje Mitjo Teropšiča.

Preko dneva je prišlo do pogajanj, s katerimi so želeli še zadnjič prepričati poveljnika kolone Prodanovića v predajo, v kar je že hotel pristati, a žal se to ni zgodilo.¹⁸ In tako je prišlo do načrtovanega napada na kolono navsezgodaj 2. julija. Pripadniki TO so z vso razpoložljivo ognjeno močjo napadli oklepnike. Po 10 do 15 minutah so se enote TO umaknile na rezervne položaje, okoli 50 metrov nazaj. Zaradi dobro izbranih položajev, na katere 20-milimetrski topovi niso imeli veliko učinka, so imeli pripadniki TO v tem spopadu malo izgub, le dva ranjena. JLA je imela najmanj štiri mrtve in 13 ranjenih ter pet različno poškodovanih oklepnikov.¹⁹ Enote TO so se približno 40 minut po napadu taktično umaknile iz Krakovskega gozda na različne lokacije po Posavju, kjer so nato opazovali napad letal JVL na barikado. Letala so streljala na izpraznjene položaje.²⁰

Kolona JLA, ki se ni mogla premakniti ne naprej ne nazaj, je bila dejansko uničena. Vojaki JLA so se po letalskem napadu in umiku enot TO znašli sami na cesti. Ker so bili v tistem trenutku na cesti edina vojaška enota, so izkoristili priložnost in začeli z razminiranjem nebranjene barikade. Razminirali so nekaj protioklepnih min, a celotne barikade jim ni uspelo onemogočiti in odstraniti. V tem času so se med vojake JLA pomešali tudi razni domači in tuji poročevalci ter novinarji.

¹² Tomaž Teropšič, *Boji na jugovzhodni meji Slovenije leta 1991* (Brežice, Posavski muzej, 1995), (dalje: Tomaž Teropšič, Boji); Završnik, 28.

¹³ Završnik, 38.

¹⁴ Nekaj dni kasneje je v bolnišnici umrl Franc Uršič. VMSV, ZA, fond OV 1991, TE 6, Seznam mrtvih in ranjenih, 15.08.1991; Švajncer, 51, 53; Budja, *Ščit*, 88 – 89; *Dolenjski list*, 28.06.1991, posebna izdaja, št.: 1, 4.

¹⁵ Budja, *Ščit*, 156; *Dolenjski list*, 28.06.1991, posebna izdaja št.: 1, 8.

¹⁶ Završnik, 36; Švajncer, 53.

¹⁷ Gutman, *Izkoristek*, 39.

¹⁸ Vaso Predojević, *U Precjepu, dnevničke zabeleške o razbijanju Partije, Armije i Države*, (Beograd, Dan Graf, 1997), 128.

¹⁹ Završnik, 43.

²⁰ Mitja Teropšič, V naši vojni se nismo bojevali s številom, temveč z večino in znanjem, v: *Posavje v letih 1989 – 1991*, ur. Tomaž Teropšič, Mitja Teropšič, (Brežice, Posavski muzej, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Pokrajinski odbor za Posavje 2001), 241.

Major Prodanović se je tudi po spopadu pogajal z 2. PŠTO o prehodu enote oziroma predaji. Ker je spoznal, da oklepnikov ne bo mogel rešiti, se je s sestradano in izmučeno enoto odločil zapustiti tehniko in se peš odpraviti preko Gorjancev proti Hrvaški. V bližnje vojašnice se ni mogel prebiti, ker so bile vse blokirane. Ponoči se je preko močvirnega gozda odpravil proti jugu, pri Planini na Gorjancih pa so pripadniki UNZ Krško 3. julija ujeli dobršen del njegovih vojakov.²¹

Območje spopada so pripadniki TO zavarovali tudi z na novo pridobljenimi sredstvi za zračno obrambo – lahkim raketnim sistemom ter kompleti raketnega sistema strela 2M.²² Vozila BOV so pregledali in nekatere ponovno usposobili za vožnjo. Večje popravilo so opravili v prostorih Agroservisa v novomeški Žabji vasi. Tako je večina BOV kasneje služila TO in Slovenski vojski.²³

Drugi dogodki

Tako se je končala pot oklepnikov in kolone JLA po Dolenjski, ki je bila in je še do danes ostala najbolj razvpita. Res, da je Pokrajinskemu štabu dogajanje okoli nje vzelo ogromno časa in človeških sil, a to še zdaleč niso bile vse akcije na območju širše Dolenjske. Tako je pričujoči pregled podan kronološko:

27. junij

Že prvi dan, 27. junija, je 25. ObmŠTO povečal bojno pripravljenost ob meji s Hrvaško in v Rigoncach naletel na mehanizirani vod 4. oklepne brigade iz Jastrebarskega.²⁴ Vod je imel namen zasesti železniško postajo v Dobovi, pripadniki TO pod poveljstvom stotnika Anto-

na Marolta pa so jo s streli ustavili.²⁵ Po izstrelitvi tromblonskih min so se pripadniki TO poizkušali umakniti v zavetje, a so jih streljnice prehiteli in rezultat je bil ubit (Jernej Molan) in ranjen (Robert Fink) pripadnik TO.²⁶ Omenjenega dne zvečer so pripadniki TO z minometom napadli letalsko bazo v Cerkljah ob Krki. Enajst teritorialcev je iz Velikih Malenc izstrelilo deset min na vzhodni in jugovzhodni del baze. Njihov učinek je bil postopni – ta in naslednji dan – premik skoraj vseh zračnih plovil letalske brigade na hrvaška in bosanska letališča.²⁷

28. junij

Posledica minometnega napada na letalsko bazo je bilo tudi vse več prebegov njenega slovenskega in hrvaškega kadra. 28. junija je ta doživela nov udarec, ko so pripadniki TO v Trnjah pri Brežicah uničili postajo z radio-navigacijskimi napravami, kar je onemogočilo pristajanje ob slabem vremenu.²⁸ Tega dne so teritorialci in miličniki zasedli skladišče goriva v Leskovcu, kjer naj bi hranili okoli 5 milijonov litrov letalskega pogonskega goriva, kar je zadoščalo za tri mesece intenzivne bojne uporabe letalstva celotne brigade.²⁹ Poleg tega so teritorialci zavrnilo izpad JLA iz vojašnice v Novem mestu.

Do večje bojne akcije je tega dne prišlo na drugem koncu pokrajine, na Kočevskem. Skupna akcija 27. ObmŠTO in 30. Razvojne skupine je bil napad na vojašnico v Ribnici. Minometni napad, katerega posledica je bilo nekaj ranjenih in manjša gmotna škoda, pa je bil neuspešen.³⁰

²¹ Andrej Bobek, Prijetje majorja Boška Prodanovića, v: *Posavje v letih 1989–1991*, ur. Tomaž Teropšič, Mitja Teropšič, (Brežice, Posavski muzej, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Pokrajinski odbor za Posavje 2001), 166–268.

²² Žarko Henigman, Varnostnik na položaju, v: *Posavje v letih 1989–1991*, ur. Tomaž Teropšič, Mitja Teropšič, (Brežice, Posavski muzej, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Pokrajinski odbor za Posavje 2001), 274–275.

²³ Za zanimivost navajam, kje si danes kot spomenik lahko ogledamo to vozilo, ki je med drugim tudi slovenski izdelek. Izdelovali so ga v TAM Maribor, eno od teh je postavljeno na Medvedjeku, dve v vojašnici Novo mesto ter eno v Parku vojaške zgodovine v Pivki.

²⁴ Tomaž Teropšič, Boji.

²⁵ Švajncer, 40.

²⁶ VMSV, ZA, fond OV 1991, TE 6, Seznam mrtvih in ranjenih, 15. avgust 1991; Švajncer, 41.

²⁷ Jožef Jerič, Prvih osemindeset ur, ko je šlo zares..., v: *Posavje v letih 1989–1991*, ur. Tomaž Teropšič, Mitja Teropšič, (Brežice, Posavski muzej, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Pokrajinski odbor za Posavje 2001), 159.

²⁸ VMSV, ZA, fond OV 1991, TE 6, Pisno pričevanje Mihe Molana; Švajncer, 73–74.

²⁹ Švajncer, 74; Edi Zanut, Od 15. maja 1990 do 28. junija 1991, v: *Posavje v letih 1989–1991*, ur. Tomaž Teropšič, Mitja Teropšič, (Brežice, Posavski muzej, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Pokrajinski odbor za Posavje 2001), 185; Štefan Hren, Delo komandirja Milice v času osamosvojitve Slovenije, v: *Posavje v letih 1989–1991*, ur. Tomaž Teropšič, Mitja Teropšič, (Brežice, Posavski muzej, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Pokrajinski odbor za Posavje 2001), 189; Dimitrijevič, 385; VMSV, ZA, fond OV 1991, TE 6, Pisno pričevanje Mihe Molana.

³⁰ Švajncer, 213–217.

Zaradi možnosti desantnega delovanja JLA na letališču v Prečni se je poveljstvo PŠTO odločilo letališče onesposobiti in tako so travnato vzletno-pristajalno stezo prekopal.³¹

29. junij

V soboto so dogodki v skladišču goriva pri Mokronogu postali glavna tema na Dolenjskem. V podzemnih rezervoarjih je bilo shranjeno 7,5 milijona litrov bencina in dizelskega goriva, poleg tega pa še orožje TO.³² Posadki JLA v skladišču, ki je štela dobrih 60 ljudi, je poveljeval Slovenec, kapetan Branimir Furlan. Po prvih vojnih dneh je ta nameraval skladišče predati skupaj z njegovimi vojaki, a ko je tem predstavil namero, ga je starejši vodnik Dragomir Grujević ustrelil in misleč, da ga je ubil, prevzel poveljstvo. Ranjeni Furlan si je nato s strelji kril umik iz vojašnice, zbežati pa je uspelo tudi nekaj vojakom.³³ Grujević je nato z grožnjo o razstrelitvi skladišča še nekaj dni držal Dolenjsko v šahu, saj so zaradi varnosti evakuirali prebivalstvo dela Mirnske doline. Strasti in napeitosti so se okoli skladišča v začetku julija umirile.

30. junij

V nedeljo so glavno bojno akcijo izvedli pripadniki 23. ObmŠTO, ko so zasedli skladišči v Vražjem Kamnu in Otovcu pri Črnomlju. V prvem so hranili minsko-eksplozivna sredstva (MES), v drugem pa intendantsko opremo za pehotno divizijo. Zasedba obeh skladišč je potekala pod poveljstvom stotnika Branka Kobetiča. Skupaj s stotnikom Tomažem Strgarjem in poročnikom JLA Ivico Isovskim, ki je poveljeval skladišču v Vražjem Kamnu, so se dogovorili za zavzetje skladišča. Po tem so zavzeli tudi skladišče v Otovcu.³⁴ TO je opremo in MES prevažala na skrivna mesta, z zasedbo skladišč pa je 23. ObmŠTO ponovno pridobil orožje bivših OŠTO Metlika in Črnomelj,

kar je bil pomemben dejavnik za Belo krajino in ves PŠTO Dolenjske.

2. julij

Ko so kolono BOV blokirali v Krakovskem gozdu, je JLA priskočila na pomoč tudi s kopensko posadko. Zjutraj je iz Jastrebarskega krenila kolona njenih oklepnikov, oklepno-mehanizirani bataljon iz 4. oklepne brigade pa se je premikal po cesti Zagreb–Ljubljana in na mostu pri Prilipah naletel na nebranjeno, a minirano barikado. Oklepniki so se napotili na vzporedno regionalno cesto, na klancu pa so jih čakali teritorialci. Odlični položaj so izkoristili in napadli prva oklepnika. Po prvih streljih so se teritorialci premaknili v zaledje, podobno kot v Krakovskem gozdu pa so območje napadla letala JVL. Zaradi odločitve o prerazporeditvi sil žrtev na strani TO ni bilo. Kasneje se je četverica teritorialcev vrnila in še s preostalimi naboji streljala na oklepnike in vojake JLA. Ustavljena in onemogočena kolona je imela več izgub, mrtvih in ranjenih, preostal jim je le še umik.³⁵ V kritičnih trenutkih, ko so območje dopoldne večkrat preletela letala JVL in napadala Krakovski gozd ter Prilipe, so se v Nuklearni elektrarni Krško odločili ustaviti reaktor, ki je s polno močjo zatem začel delovati šele 17. julija.³⁶

Tega dne so na Kočevskem teritorialci napadli ekonomijo Rajhenav, globoko v gozdovih Kočevskega Roga. Enoto okoli 15 vojakov JLA so obkolili z obeh dostopnih cest. Akcijo zavzeta je vodil stotnik prve stopnje Darko Čop, po približanju objektom obeh skupin teritorialcev pa so se pripadniki JLA predali.³⁷ V torek ob 21. uri so razglasili prekinitev ognja, kar je bilo z dejanji in dogovori obeh strani potrjeno tudi v naslednjih dneh. Klub temu so se iskrice nadaljevale vso prvo polovico julija.

³¹ Damijan Šinigoj, Neizstreljeni naboj za Slovenijo, (Ljubljana 1994), 177–178.

³² Budja, *Ščit*, 159.; VMSV, ZA, fond OV 1991, TE 6, Ustna izjava Mirana Krmelja.

³³ VMSV, ZA, fond OV 1991, TE 6, Pisna izjava Branimirja Furlana.

³⁴ VMSV, ZA, fond OV 1991, TE 6, Branko Kobetič, Poročilo o zavzetju vojaških objektov Vražji Kamen in Otovec, 31. avgust 1991.

³⁵ Janez Ivšič, Železje je frčalo po zraku, v: *Posavje v letih 1989–1991*, ur. Tomaž Teropšič, Mitja Teropšič, (Brežice, Posavski muzej, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Pokrajinski odbor za Posavje 2001), 289; VMSV, ZA, fond OV 1991, TE 6, Pisno pričevanje Janeza Ivšiča; zbornik *Posavje v letih 1989–1991*, 382.

³⁶ *Dolenjski list*, 25. julij 1991, št. 30.

³⁷ VMSV, ZA, fond OV 1991, TE 6, Poročilo o bojnih aktivnostih 2. PŠTO; prav tam, Napad na vojaški objekt Rajhenav; Švajncer, 74–75.

Uničenje postaje z radio-navigacijskimi napravami v Trnju. (Fototeka Vojaškega muzeja Slovenske vojske)

3. julij

Na Trdinovem vrhu je bila poleg RTV oddajnika tudi posadka JLA za varovanje pomembnega telekomunikacijskega centra. Poveljnik Gutman je za pogajanja o predaji pooblastil dr. Borisa Pogačarja in Francija Zagorca, ki sta dosegla dogovor, da posadka JLA v zameno za dostavo živeža ostane v objektu in prikrito deluje za TO. Tako je do dokončne zasedbe objekta prišlo šele 23. oktobra, ko se je JLA že skoraj umaknila iz Slovenije.³⁸

5. julij

V skladišču streliva v Češči vasi je bila nastanjen posadka JLA in ravno ta je, ker so domnevali, da jih poizkušajo napasti teritorialci, več noči streljala v prazno. V tem streljanju so ranili civilista, v bližnji Prečni pa poškodovali več stanovanjskih hiš. Po predhodnem dogovoru si je skladišče ogledala komisija oziroma predstavniki JLA in novomeške UNZ pod vodstvom Boruta Likarja. Skupnega poročila niso uspeli narediti in po besedah Likarja so ostanki dokazovali, da napadalcev ni bilo ter da so vojaki JLA streljali iz strahu. Streljanje se je po ogledu komisije umirilo, a končalo šele 8. julija.³⁹

julij, avgust

Najbolj so bili na udaru električni vodi na območju Krškega in Brežic. Do diverzantskega delovanja in njihovega uničenja je prišlo 20. julija ter 2. in 18. avgusta. Na podlagi uporabljenega eksploziva so bili glavni osumljenci pripadniki padalske brigade, nastanjene v Cerkljah ob Krki. Podobne diverzantske akcije so se v istem obdobju vrstile tudi na Štajerskem.⁴⁰

Sklep

JLA se je umaknila v vojašnice in z vojaškega stališča se je stanje umirilo. Poleg manjših prask po Sloveniji in tudi na Dolenjskem je ostala politična napetost. 10. julija je slovenska skupščina sprejela tako imenovano brionsko deklaracijo, ki je na prvi pogled pomenila poraz slovenske osamosvojitvene politike, 18. julija pa je vojaško zmagoto enot TO in ONZ na bojišču potrdila tudi odločitev vodstva JLA za umik iz Slovenije v roku treh mesecev.

V vojni med 27. junijem in 6. julijem je vojno dogajanje na območju 2. PŠTO, na Dolenjskem potekalo predvsem med 27. junijem in 2. oziroma 3. julijem. Po 3. juliju na Dolenjskem ni bilo večjih spopadov, vendar je aktivnost enot TO in pripadnikov ONZ ostala na visoki ravni vse do 26. oktobra 1991, ko je zadnji pripadnik JLA zapustil ozemlje Slovenije. Enote TO so skupaj s pripadniki ONZ na širšem Dolenjskem uspešno ubranile osamosvojitve Slovenije, proces, ki se je sicer začel že leta 1990, pa se je – približno tri mesece zatem, ko je Slovenijo zapustila JLA – januarja 1992 končal z njenim mednarodnim priznanjem.

³⁸ VMSV, ZA, fond OV 1991, TE 6, Pisno pričevanje dr. Borisa Pogačarja.

³⁹ Bojan Budja, Napadalce rišeta tema in strah, *Dolenjski list*, 11. julij 1991, št. 28, 2; *Vojno politički informator*, posebno izdanje, (Beograd, avgust 1991), 84; VMSV, ZA, fond OV 1991, TE 6, Pisno pričevanje Boruta Likarja.

⁴⁰ Dušan Kerin, Svojevrstna jutranja budnica, v: *Posavje v letih 1989 – 1991*, ur. Tomaž Teropšič, Mitja Teropšič, (Brežice, Posavski muzej, Zveza veteranov vojne za Slovenijo, Pokrajinski odbor za Posavje 2001), 375 – 381.

Pihalni orkester Krka

Od pihalnega orkestra sindikalne organizacije Novoles – Straža do pihalnega orkestra Krka: pregled delovanja, misli in idej orkestra med letoma 1990 in 2011

Straška gora, avgustovsko sonce je zahajalo. Pod zidanico na desni strani ozke ceste je bilo parkiranih ducat avtomobilov. Še enkrat toliko jih je bilo stisnjenih med trtje. Druge so pustili pri cerkvi sv. Tomaža, ki je pet minut hoda oddaljena od prizorišča praznovanja. Zbrali so se veterani Godbe Svoboda – Straža, ki so svojega nekdanjega dirigenta Milana Posavca za njegov osemde-

ti rojstni dan počastili z nastopom. Sedeli so ob obloženi mizi. Namesto jedilnega pribora so imeli v rokah glasbila. Glasbo in smeh starejših mož, ki so v povprečju šteli sedemdeset let, je prežemala energija in prisotno mladino spravljala v zadrego. Vsake toliko si je nekdo iz ansambla vzel krajši odmor in mlajšim kolegom naklonil spomine, drobce zgodovine, ki danes zvenijo nenavadno. Pred dobrimi petdesetimi leti je bila izbira instrumenta odvisna od zaloge glasbil. Pri igranju so si pomagali s številkami, da so prišli do tona, ki ga nota označuje. Na pogrebih so igrali dvakrat tedensko. Zaposleni v Novolesu so imeli za svojo glasbeno

Skupinska fotografija trenutne zasedbe; Fara pri Kostelu, 2010. (Foto: Boštjan Pucelj)

udeležbo celo odobrene posebne izhoda. Anekdote o pionirskih časih je prekinil bariton, ki je sogovornika premamil, da je ponovno zatrobil.

18. decembra lani je Pihalni orkester Krka v veliki dvorani Kulturnega centra Janeza Trdine odigral svoj 20. novoletni koncert v Novem mestu. Ob tej priložnosti so podelili Gallusove značke članom orkestra, ki so dopolnili 5, 15 ali 25 let udejstvovanja v ljubiteljski glasbeni dejavnosti. Med njimi je bil klarinetist Robert Kren, ki je edini prejel zlato Gallusovo značko za več kot 25 let igranja v orkestru. Povezovalka koncertnega programa je jubilarntu namenila premislek o vloženem času in delovni dobi. V zborniku, ki ga je orkester izdal ob praznovanju 50-letnice delovanja, je *Spomine en'ga plehbandita* taisti jubilarnt začel z besedami: »Bil sem še zelen pobič, britvic in podobnih »moških« zadev še ni bilo v mojem svetu. Pisalo se je leto 1984, v Sarajevu so se pravkar končale za nas, takrat Titove otroke, znamenite zimske olimpijske igre. Ampak zame je bil bolj kot kolajna Jureta Franka pomemben začetek igranja pri straški »plehbandi«. Dragi moji, to ni bilo kar nekaj, to so bile sanje marsikaterega »mulca« in marsikatere »mule« iz straške doline. Nadeti si modro »šapko« z liro na sredini ter uniformo je bil pravi praznik.«

Pred dvajsetimi leti je orkester doživel precejšnjo preobrazbo in se nato v duhu časa prilagodil hitrejšemu ritmu sprememb. Skoraj dve desetletji zaseda prva mesta in je deležen pohval ter priznanj na tekmovanjih v Sloveniji in drugih državah po Evropi. Sodeluje s priznanimi slovenskimi in tujimi glasbeniki, gostuje in koncertira po Evropi, izvaja učne ure za učence osnovnih in srednjih šol in jih tako seznanja z instrumenti, različnimi glasbenimi obdobji in glasbenimi zvrstmi. Prireja koncerte ob praznikih in posebnih dogodkih, jubilejih, srečanjih, odprtjih razstav, tekmovanjih, prireditvah za sponzorje. Kren je novo dobo pihalnega orkestra povzel takole: »Tako smo skozi leta prekrizarili približno tri četrt Evrope, vabil je širni svet, zgodilo se je svetovno prvenstvo, postali smo najboljši orkester v državi ... Ob zelo resnem pristopu do glasbe in marsikdaj trdemu delu in odrekanju smo ga znali vseeno odlično »feštat«,

neizmerno uživati v dobri glasbi, ki smo jo ustvarjali, in dihati skupaj. Leta, ki se jih ne da pozabiti, ostanejo v tebi za pozneje, za starost, za spomine. ... Čas je neusmiljeno tekkel, iz »mulcev« smo zrasli fantje (iz »mul« dekleta), tiste zgoraj omenjene britvice so postale obvezna oprema, eni so odhajali k vojakom, drugi so se vračali, sekcije niso bile nikoli popolne, državo pa je neusmiljeno jemal hudič. Tik preden jo je do konca vzel, smo zamenjali tudi dirigenta, takrat se je – kot radi zapišemo v uradnih dopisih – začela nova doba. Koračnice niso bile več v modi, umaknile so se bolj zahtevnim skladbam, »plehbanda« se je prelevila v orkester, kakovost je rasla iz dneva v dan, iz leta v leto, v vsem tem pa smo po glasbeni in osebni plasti rasli tudi mi.«

Po opravljeni diplomji iz trobente na Akademiji za glasbo v Ljubljani leta 1990 je Miro Saje zamenjal tedanjega dirigenta Pihalnega orkestra Novoles – Straža Milana Posavca. Saje je bil član orkestra od leta 1978. Izpolnjevanje dirigentske vloge je leta 1999 uradno nadgradil z diplomjo na Brabants konzervatoriju v Tilburgu (Nizozemska). V Glasbeni šoli Marjana Kozine poučuje trobila. Orkester se je po njegovem prihodu posvetil krepitvi kakovosti in dokazovanju le-te na slovenski in mednarodni sceni pihalnih orkestrrov. V prvih letih menjave dirigenta je prišlo tudi do odhodov iz orkestra in prihodov novih članov. Mitja Turk, saksofonist in predsednik Pihalnega orkestra Krka, je način preobrazbe orkestra označil za neznačilen: »Naša zgodba je drugačna od drugih orkestrrov v Sloveniji, ki so slovenska in evropska »špica« in izhajajo iz tradicije. V svojih sto in več letih so opredelili, kaj pomeni biti dober glasbenik in kako to doseči. Z razvojem ali manjšimi revolucijami so prišli do tu, kjer so danes. Pri nas se je zgodil prelom. Že Miro sam je pomenil revolucijo, in sicer v načinu dirigiranja, v pristopu do glasbe, v programu in v ciljih. Njegova zasluga je, da je orkester popeljal navzgor. Temnejša plat te zgodbe je prelom z glasbeno tradicijo lokalne skupnosti. Pogoj za napredek orkestra je bila selitev v Novo mesto. Ni šlo drugače. V Straži ni bilo fizičnih pogojev za delo.«

Leta 1992 se je orkester prvič s Sajatom udeležil tekmovanja slovenskih godb in v tretji težavnostni stopnji prejel srebrno priznanje. »Člani, ki niso bili pripravljene ali zmožni vložiti zahtevane energije v orkester ali glasbeniki generacije, ki je imela drugačne zamisli, kaj bi orkester ali godba

morala biti, so bili prisiljeni odnehati. Prelom s preteklostjo je bil boleč. Za zastavljeno usmeritev orkestra pa se je izkazalo, da je to edini način za uspeh. To sta bila cena in pogoj, da se je orkester odpeljal zvezdam naproti. Orkester je vez s preteklostjo ohranjal preko obletnic in povabil nekdanjim članom,« je povedal Turk o kolateralni škodi v orkestru. Hkrati so se pridružili novi člani, ki se jim je dirigent pozorno posvetil. »Prvi uspehi so bili znak, da smo na pravi poti.«

Udeležba na tekmovanjih slovenskih godb je leta 1997 prinesla zlato listino s posebno pohvalo v tretji težavnostni kategoriji. Naslednje leto je orkester prejel zlato listino s posebno pohvalo v drugi težavnostni stopnji in še naslednje leto enako priznanje v prvi težavnostni stopnji. Leta 2003 si je to priznanje priigrjal v najvišji, koncertni stopnji in uspeh ponovil leta 2006. Mednarodnega tekmovanja Flicorno D'oro (Italija) se je orkester udeležil leta 1995 v drugi kategoriji, dve leti pozneje v prvi kategoriji in leta 1999 v umetniški kategoriji, pri čemer je vedno prejel prvo nagrado in nagrado za najboljšega dirigenta. Prvo nagrado je leta 1999 orkester prejel v umetniški kategoriji na mednarodnem tekmovanju pihalnih orkestrów v mestu Eger (Madžarska) in leta 2002 v Bambergu (Nemčija). Na 15. svetovnem tekmovanju pihalnih orkestrów v Kerkradeju (Nizozemska) je leta 2005 v prvi težavnostni stopnji prejel zlato medaljo s pohvalo.

Prenočišče, dnevna soba, prostor za vadbo, vse v isti telovadnici. Priprava na svetovno glasbeno tekmovanje, Kerkrade/Nizozemska 2005. (Foto: Boštjan Pucelj)

Po Turkovem mnenju glasbena izobrazba članov ni bila nikoli ključnega pomena. Ne pred vstopom novega dirigenta in ne po njem. Fenomen uspeha orkestra naj bi bil v celostnem odnosu do glasbe. Pri tem je omenil vlaganje energije v poslušanje glasbe, obiskovanje koncertov, tudi v tujini.

Turk je dodal: »Korak naprej je bil v tem, da so z Mirom v orkester vstopili glasbeni učenci, ki so imeli višje cilje. Spodbujal nas je, da so te želje rasle, da se z glasbo nismo ukvarjali le na vajah. Nekateri so sicer obiskovali srednjo glasbeno šolo ali še več, ampak to v slovenskem merilu ni nič posebnega. Nismo glasbeno visoko izobraženi, prej bi rekel, da je ravno nasprotno. Sama izobrazba je v tem orkestru glede na raven, ki jo ima, nekaj čisto povprečnega, če ne celo podpovprečnega.«

Mladi člani, ki so se pridruževali orkestru, so spoštovali tradicionalne dejavnosti, kot so srečanja in revije Zveze pihalnih godb Dolenjske in Bele krajine ter prvomajska budnica. Po drugi strani s tem protokolarnim delom niso bili obremenjeni, ampak so bili odprti za nove zvrsti glasbe. Z rastjo orkestra se je kazala potreba po novih članih. Najbolj zaželeni so bili nebrušeni entuziasti.

»Mirova logika ni bila, da mora biti vsak vrhunski glasbenik. Potreboval je ljudi, ki jih je bilo mogoče oblikovati. Za tisti program, skladbo je znal človeka narediti, kot da je najboljši trobilec, tolkalec ali pihalec. Če bi se moral vsak posameznik postaviti, ne bi bil nič posebnega. Ampak ko smo bili skupaj, smo pa dobro zveneli,« je menil Turk.

Vzporednico lahko najdemo v nogometu in igralcih, ki v klubih ne igrajo pomembnih vlog, v kultu reprezentance pa postanejo veliko boljši, kot v resnici so. »Miro je zgodbo dvigoval z nekimi motivacijskimi prijemi, ki jih nihče ni čisto dobro razumel, ampak so fantastično funkcionirali.

Odhod na oder; Novo mesto, 2008. (Foto: Boštjan Pucelj)

Budnica; Straža, 2011. (Foto: Boštjan Pucelj)

V teh sedemnajstih letih nas je pripravil na sto tisoč različnih stvari,« je dodal Turk, ki ta element navdušenja vidi tudi v občinstvu. »Naš zvesti poslušalec je tak zanesenjak kot mi.«

Občinstvo je raslo z orkestrom, v številu, okusu in zahtevnosti. Obiskanost koncertov se je povečevala do ponovitev koncertov in koncertiranja v športni dvorani Leona Štuklja. Pri tem orkester zaradi njenih zvočnih omejitev ni mogel več zagotavljati želene kakovosti in se je zato raje vrnil v dvorano Kulturnega centra Janeza Trdine. Kot pravi Turk: »Na naših novoletnih koncertih je najbolj stalno občinstvo. V prvem delu ji ponudimo zahtevnejšo glasbo, ki je ni možno slišati vsak dan. Medtem ko v drugem delu poslušalce nagradimo z različnimi žanri, ko se tudi mi sprostimo in uživamo in občinstvo pride to z velikim veseljem poslušat.«

Leta 2003 je orkester organiziral Godbomanijo, kjer je kot pedagoginja in solistka sodelovala tu-

bistka Velvet Brown iz Združenih držav Amerike. Tri leta pozneje je gostil nizozemskega dirigenta Jana Cobra in nastopil v vlogi demonstracijskega orkestra v šoli dirigiranja. Kot solisti so se z orkestrom predstavili poklicni slovenski instrumentalisti, kot sta Uroš Poljanec in Anja Bukovec, in vokalisti, kot so Oto Pestner, New Swing Quartet, Nuša Derenda, Darja Švajger, Omar Naber in Nuška Drašček. Leta 2007 je orkester sodeloval pri uprizoritvi glasbene pravljice *Peter in volk* Anton Podbevšek Teatra iz Novega mesta v režiji Nane Milčinski in Matjaža Bergerja. Orkester je sodeloval v posebnih projektih, kot sta nastop na Rock Otočcu leta 2000 in snemanje filma *Trdinov ravs* režiserja Filipa Robarja-Dorina leta 2004. Poleg tradicionalnih in drugih koncertov je orkester gostoval na Hrvaškem (Kamanje 1991; Virovitica 2001, 2002), v Bosni in Hercegovini (Banja Luka 2001, 2002, 2004; Bihać 1999, 2000, 2001, 2005, Sarajevo 2002), Srbiji (Beograd in Jagodina 2004), Italiji (Trst 2004; Merano 2002), Nemčiji (Hammelburg 2001; Lagenhagen 1994, 2005; Bamberg 2002; Nurnberg 2000) in Avstriji (Schladming 2006).

Nastop na svetovnem tekmovanju pihalnih orkestrrov na Nizozemskem leta 2005 je bil za orkester zelo uspešen. Naslednje leto je postal državni prvak med pihalnimi orkestri v Sloveniji. Sprejeti je bilo treba odločitev o vabilu, ki ga je orkesteru poslala Svetovna organizacija pihalnih orkestrrov WASBE za udeležbo na njeni konferenci v Killarnej (Irski) leta 2007. »Dosežesh enormen uspeh na svetovnem tekmovanju, se pripravljash že na naslednjo zgodbo in ugotoviš, da se ne bo izšlo. Miro je imel vedno podporo upravnega odbora, le tokrat ne. Tu sta bili ključni dve stvari: prvič, projekt za orkester ni bil izvedljiv iz povsem objektivnih, materialnih vidikov in drugič, iz vidika naboja, ki so ga člani že vložili, bi bil ta način destruktiven in bi bila cena, ki bi jo orkester za to plačal, prevelika,« se spominja Turk.

Orkester se je v povprečju vsakoletno udeležil enega tekmovanja in na novoletnih koncertih izvajal v celoti nov program, oboje na vedno višji stopnji zahtevnosti, zato so se pričakovanja dirigenta in članov orkestra začela razhajati. »Ob

umiku podpore s tega projekta se je Miro odločil, da zapusti orkester.«

Maja 2006 je orkester postal najboljši pihalni orkester v Sloveniji. Novembra 2007 je praznoval 50 let in odigral zadnji koncert z dirigentom Sajem. Ta veliki koncert v športni dvorani Leona Štuklja je bil zadnji tudi za večje število članov, ki so iz različnih razlogov zapustili orkester. Mesec za tem je nastopil na novoletnem koncertu z novim dirigentom Matevžem Novakom in zaradi boljših pogojev za delo preselil svoje delovanje iz večnamenskega prostora v Kulturnem centru Janeza Trdine v Mladinski dom v Rumanji vasi.

Ti dogodki so bili, kot je dejal Turk, nov preizkus za orkester. »Dokazati smo morali, da lahko zvenimo dobro tudi brez Mira, čemur verjetno niti sami nismo povsem verjeli. In orkester zdaj verjame, da lahko dobro zveni. Je pa način, kako to dosežemo, čisto drugačen. To so spoznanja, ki so tudi za člana z 20-letnim stažem nova.«

Leta 2006 je svetovno priznani dirigent Jan Cober v Novem mestu kot vodja dirigentske šole orkestru skoraj prerokoval usodo. Menil je, da mora orkester prevzeti odgovornost za svoje igranje in biti v določenih elementih neodvisen od dirigenta. Dirigent vodi, orkester igra sam. Že naslednje leto se je orkester znašel v tej situaciji. »Da se je sam izkopal iz tega, je velika zmaga, zmaga navznoter.«

Matevž Novak je diplomiral iz klarineta na Akademiji za glasbo v Ljubljani leta 1999. Leta 2003 je uspešno zaključil študij dirigiranja v Trentu (Italija) pri dirigentu Janu Cobru. Aktivno se ukvarja s petjem in vodi različne vokalne skupine. »Primaren cilj nam je bilo poiskati dirigenta, ki ima željo delati z orkestrom in mu je to strokovni izziv. Hkrati smo iskali človeka, s katerim bi lahko vzpostavili globlji odnos, odnos zaupanja in skupaj iskali optimalne poti do zastavljenih ciljev. V tem smislu vidim prednost Matevža. Zelo je pomembno, da smo našli nekoga, ki je bil za dolgoročni napredek orkestra pripravljen sprejemati neke kompromise. Dolgo smo se usklajevali, ampak dejansko ni bilo pet ljudi v orkestru, ki bi imelo izkušnjo igrati pod drugo taktirko. Menjava dirigenta je bila za nas zelo čustven moment. Poslovali smo

se od Mira in se predali človeku, ki ga večina od nas ni poznala. Treba se je bilo ponovno definirati, socializirati, naložiti programe,« je opozoril Turk.

Z Novakom je orkester leta 2010 na mednarodnem tekmovanju pihalnih orkestrów Wind Music Grand Prix v Pecu (Madžarska) osvojil zlato listino, pokal za prvo mesto in plaketo za zmago v prvi kategoriji, pokal Grand Prix za najboljši orkester celotnega tekmovanja in plaketo za najboljši nastop. Orkester je pobral vse možne najvišje nagrade omenjenega tekmovanja.

Ko se je godba prelevila v orkester, so tekmovanja zanj postala eden največjih magnetov in gonilna sila razvoja kakovosti. So nujni del dejavnosti orkestra, ki predstavlja izziv in iskanje potrditve. Niso pa več najpomembnejši del. Pihalni orkester Krka izvaja tradicionalne dejavnosti, kot so novoletni koncerti, projekti s solisti in podobno. Želja je posegati v različne žanre, posneti ploščo in se s kakovostnim programom predstaviti Sloveniji, na primer na Lentu, v Kopru. Poleg teh klasičnih področij si orkester želi izvirnih interaktivnih izzivov. Kot je napovedal Turk, bi bil lahko eden večjih projektov orkestra izvedba muzikala.

Delovanje orkestra zajema vodenje, organiziranje, računovodstvo, razpise, poročila, vabila, odnose z javnostjo. Te naloge so predvsem v domeni njegovega predsednika in članov upravnega odbora. Od ustanovitve orkestra do njegovega novejšega obdobja je bil njegov predsednik Jože Koporec, tega je nasledil Adolf Zupančič. Med letoma 1994 in 2005 je bil predsednik Bojan Bencik, leta 2005 pa je bil na to mesto izvoljen Mitja Turk.

Leta 1992 se je orkester, ki je deloval pod okriljem DPD Svoboda, oblikoval v samostojno društvo Pihalni orkester Novoles, Straža. Dve leti zatem je zamenjal pokrovitelja in se preimenoval v Pihalni orkester Krka zdravilišča iz Straže. Leta 2002 je njegov osrednji podpornik postala družba Krka in orkester se je temu ustrezno preimenoval v Pihalni orkester Krka. Pri delovanju ga podpirajo še Mestna občina Novo mesto, Javni sklad za kulturne dejavnosti in občina Straža. Po Turku orkester brez navedenih ne bi prišel tako daleč. »Družba Krka prispeva levji delež, da lahko orke-

Novoletni koncert Pihalnega orkestra Krka pod vodstvom Matevža Novaka. Kulturni center Janeza Trdine Novo mesto, 18. december 2010. (Foto: Rasto Božič)

ster izvaja svojo temeljno vizijo (izvaja koncerte na najvišji ravni), pri čemer nam daje proste roke.«

Ti viri zadostujejo za njegovo osnovno delovanje. Vsakoletno tekmovanje oziroma gostovanje ni možno, saj so stroški vedno višji in bi se orkester brez dodatnih sredstev finančno izčrpal. Včasih je svojo moč črpal tudi iz brigadirskih akcij. Tekmovanja in gostovanja je izpeljal na zelo osnoven način – z nastanitvijo v športnih dvoranah. Sredstva je raje vlagal v opremo in inštrumente. Danes orkester v skladu s sodobnim načinom življenja ni več pripravljen na »gverilo«, ki jo je izvajal 15 let. Zato mora skrbno ravnati z denarjem pri izbiri projektov, da le-ti prispevajo k izpolnjevanju vizije orkestra, kot je bilo tekmovanje na Madžarskem. Vse v orkestru, razen delno dirigenta, deluje na etični pogon in temelji na prostovoljnem delu in energiji. Orkester ima poleg rednih stroškov, med te sodijo tudi nakup notnega gradiva, popravilo in vzdrževanje glasbil, še izdatke z izvedbo projektov, izobraževanj in nakupom novih inštrumentov. Po Turkovih besedah: »V tem smislu bi si želeli marsikaj – nove inštrumente, sodobnejše uniforme. Večja želja pa je vendarle dobiti čim več mladih zanesenjakov, da bo orkester lahko še naprej blestel.«

Število dejavnih članov orkestra je v zadnjih dveh desetletjih nihalo med 40 in 60. Leta 1995 je bila med njimi večina dijakov in študentov, danes

je teh polovica, druga polovica so zaposleni. »Brez mladih se orkester ne more obnavljati, ni energije. Mladi so vedno pomembni. Za tiste, ki so v orkester prišli do preloma tisočletja, je bil orkester ena večjih stvari, ki si jih lahko počel, in občutek pripadnosti je bil jasno izražen. Mladi imajo danes večje polje izbire, pristopajo z manj vztrajnosti, zato je frekventnost teh, ki pridejo in grejo, veliko večja, kot je bila včasih. Včasih je bila že sama povorka v Straži velik dogodek. Na koncu smo dobili klobaso! Ali ko smo gostovali v Lagenhagnu, se nam v vsem letu ni zgodilo kaj tako velikega. Bili smo štiri dni zdoma, v Nemčiji! Medtem ko lahko danes fizično in virtualno potujejo kamorkoli po svetu. Relacije so povsem druge. Včasih jim gostovanje celo zmoti potek življenja. Vsaj oni mislijo tako. Na koncu se namreč vedno izkaže, da je bilo nepozabno. Z mladimi je danes treba delati drugače,« je še povedal Turk.

Glasba je rdeča nit vsake glasbene zasedbe. Tisto, kar Pihalni orkester Krka ohranja kot močno ter pozitivno zasedbo, pa je medsebojna in tudi družabna povezanost njegovih članic in članov. Njihov skupni naboj določa, da orkester živi s časom in da ne lebdi v prihodnosti in ne blodi v preteklosti.

Novo mesto in okolica z diahronega vidika: Nekaj onomastičnih razlag

Uvod v metodo in sodobno pojmovanje razvoja jezika

Dolgo je bilo uveljavljeno mnenje (prav vse do 17. ali celo 18. stoletja), da smo vsi potomci enega samega ljudstva, ki je v pradavnini govorilo hebrejsko – jezik, ki ga naj bi ga ustvaril Adam, ko se je sprehajal po Edenskem vrtu, in vsemu, kar je ugledal, pripisal ime. A kasneje naj bi prišlo do slavohlepnega dejanja. Ko so pričeli graditi babilonski stolp, ni nanj nihče polagal zidakov, da bi počastil stvarnika, ampak raje, da bi povečal samega sebe. Zato, kot pravi zgodba, je Bog stopil z neba in zamešal jezik vseh ljudstev, češ da se tako ne bi več razumeli, in ustvaril tako imenovano *confusio linguarum*. Naši predniki so morda živeli v zablodi, če so verjeli takšnim zgodbam, a popolnoma zgrešeno njihovo verovanje vseeno ni bilo, saj, kot kaže, so verjeli v moč jezika, ki je povzročil spremembe vredne božje prisotnosti.

Zgodba o jeziku se je korenito spremenila proti koncu 18. stoletja, ko je sir William Jones, angleški orientalist in jezikoslovec, pričel v Indiji spoznavati sanskrt. Ob preučevanju slovnične strukture jezika brahminov je opazil pretresljive

podobnosti z grščino in latinščino. Pod vplivom Jonesa in znanstveno začinjena viktorijanskega darvinizma so jezikoslovci pričeli sistematično primerjati jezike po različnih segmentih jezikoslovja (takrat predvsem glasoslovje in oblikoslovje) in s tem razvili znanstveno metodo, ki jo zgodovinski in primerjalni jezikoslovci uporabljajo še danes – to je *primerjalna metoda* (izvirno nemško *Vergleichende Methode* in angleško *comparative method*). Jezike je tako moč primerjati, s čimer se na podlagi podobnosti vzpostavijo sorodni vzorci, o katerih sklepamo skupen izvor v nekem prajezičnem stanju – iščemo ujemanja v besedišču, glasoslovnem ali oblikoslovnem ustroju jezikov, kar nato uporabimo za določanje zakonitosti razvoja in tudi rekonstrukcijo starejših oblik, ki nam niso izpričane.

Rabo primerjalne metode lahko lepo ponazorimo z rekonstrukcijo prvega soglasnika praindoevropske besede za »stopalo« na podlagi izpričanih besed v jezikih, ki kažejo ujemanja ter tako tudi sorodnost. Najprej se torej ustvari seznam besed iz najstarejših izpričanih indoevropskih jezikov, med katerimi nato iščemo glasovna ujemanja:

Gradivo:

LATINŠČINA:	<i>pēs</i>	SANSKRT:	<i>pād-</i>
GRŠČINA:	<i>πούς (poús)</i>	HETITŠČINA:	<i>pata-</i>
STARA ANGLEŠČINA:	<i>fōt</i>	AVESTIJSČINA:	<i>pad-</i>
STARA NORDIJSČINA:	<i>fōtr</i>	LITOVŠČINA:	<i>pādas</i>
GOTŠČINA:	<i>fōtus</i>		

Vzorec: $p \sim p \sim f \sim f \sim p \sim p \sim p \sim p$

Zgoraj naštetih jezikov, latinščina, stara grščina, stara angleščina, stara nordijsčina, gotščina, sanskrt, hetitščina, avestijščina in litovščina,

so sorodni, ker sledijo podobnemu vzorcu (*p/f*+*samoglasnik*+*soglasnik*). Opazimo, da je v germanskih jezikih prvi glas *f* in ne *p*, a če bi

Pogled na grič z novomeško kapiteljsko cerkvijo. (Foto: Rasto Božič)

preučili več primerjalnega gradiva, bi ugotovili, da se *f* v germanski skupini dosledno pojavlja tam, kjer se v drugih indoevropskih jezikih *p*. Tako lahko sklepamo, da je *p* starejša oblika, saj se pojavlja v jezikih, ki so izpričani v zgodnejšem obdobju kot germanski (prim. sanskrt proti stari angleščini), in pa tudi zato, ker je slednjih veliko manj kot drugih indoevropskih s *p*. Zato pridemo do zaključka, da je prvi praindoevropski soglasnik besede za »stopalo« moral biti **p*.

Preko obsežne uporabe primerjalne metode so jezikoslovci kmalu prišli do dognanja, da je veliko evropskih jezikov istega izvora kot jeziki v Indiji in Iranu ter da se naj bi vsi skupaj razselili iz neke »praindoevropske« skupnosti, ki jo večina jezikoslovcev datira v 4. ali 5. tisočletje pred našim štetjem. Takšnemu pristopu k jeziku v jezikoslovju rečemo *diahroni* pristop oziroma preučevanje razvoja jezika skozi čas.

Ista načela ja zatorej moč uporabiti tudi za boljše razumevanje onomastičnega ustroja Novega mesta in okolice. V naslednjih odstavkih

bom poskušal razložiti nastanek nekaterih krajevnih imen v Novem mestu in okolici, s čimer ne bom le predstavil njihovega prvotnega izvora, ampak tudi razložil (pra)zgodovino besed, ki jih sestavljajo. Na tak način nam diahroni pristop omogoča vpogled v jezik in s tem v misli naših prednikov ter nas hkrati osvešča o kulturni dediščini mesta.

Razlaga krajevnih imen

Morda je smiselno začeti kar pri sami besedni zvezi *Novo mesto*, ki sestoji iz samostalnika *mesto* in pridevnika *novo*. Slovenski izraz *město* je moč primerjati z ruskim *město*, češkim *město*, poljskim *miasto* in navsezadnje s staro-cerkvenoslovanskim *město*. Iz podanih izrazov lahko izpeljemo rekonstrukcijo v praslovansko obdobje in pridemo do izraza **město*, ki je pomenil »kraj nahajanja« oziroma »mesto«. Zagotovo lahko torej trdimo, da je beseda obstajala v praslovanskem obdobju, a rekonstruiramo jo

lahko še dalje. Snój (b: 395) jo povezuje s praindoevropskim **mōiθ₂to-* pomensko »kar pripada zakoličenemu ozemlju«, kar pa je izpeljano iz **mōiθ₂o-* »kol«, ki se ohranja v litovskem *miētas* »kol«, armenskem *moit^c* »steber« in tudi s podobnim pomenom v sanskrtu, *methi-*.

Pridevnik *nōv* lahko rekonstruiramo na podoben način. Najprej ga primerjajmo z rusko ustreznico *nóvyj*, češko *nový*, poljsko *nowy* in srbohrvaško *nōv*, kar je spet možno rekonstruirati v praslovansko **nōvь*. Ponujajo se tudi ujemanja v drugih indoevropskih jezikih. Če primerjamo praslovansko obliko z latinsko *novus*, starogrško *νέος* (*néos*), hetitsko *nēwas*, staroirsko *núa*, staroangleško *nēowe* in tudi še s sanskrtsko *náva-*, lahko sklepamo o praindoevropski obliki, ki jo zapišemo takole: **nēuos* (Mallory in Adams, 1997: 393).

Še veliko bolj pa je privlačna zgodovina imena *Rūðolfovo*, kot se je Novemu mestu reklo po ustanovitelju Rudolfu IV. Habsburškem. Ime tako izvajamo iz germanskega osebnega lastnega imena *Rudolf*, čemur je v slovenščini dodana svojilna pripona *-ov* v srednjem spolu, kar je značilno za tvorbo krajevnih imen. Ferguson (1864: 373) omenja, da nemško in hkrati tudi angleško ime *Rudolph* izvira iz splošne germanščine, v kateri je izpričano v 5. stoletju kot *Hrodulf* v povezavi s Heruli in zatem še v stari angleščini kot *Hrōfwulf*. V starih germanskih jezikih so bila namreč izredno priljubljena imena, ki so po naravi zloženske, sestavljene iz dveh elementov – prvi element je označeval neko lastnost, drugi element pa žival *volk¹* v ustreznem jeziku. Ravno taka je tudi zgodovinska sestava imena *Rudolf*, saj lahko prvi in drugi element zasledimo v številnih germanskih jezikih. Za prvega lahko s primerjavo staronordijskega izraza *hrōðr*, sta-

roangleškega *hrēþ* in starosasaškega *hrōð* rekonstruiramo pragermansko obliko **xrōþaz* (Orel, 2003: 188) pomensko »slava, hvala«. Drugi element je manj abstraktnega pomena in nam s primerjavo staroangleškega izraza *wulf*, staronordijskega *ulfr* in gotskega *wulfs* omogoča rekonstrukcijo v pragermansko **wulfaz* »volk«. Izraz je očitno zelo star, saj indoevropske ustreznice, kot so latinsko *lupus*, litovsko *vilkas*, slovensko *volk*, starogrško *λύκος* (*líkos*) in tudi sanskrtsko *vṛka-*, napeljujejo na praindoevropsko obliko **u₁lk^wos* (Mallory in Adams, 1997: 646) pomensko seveda »volk«. Ime *Rudolfovo*, ki je nastalo na podlagi lastnega osebnega imena, ima tako zelo stare korenine.

Kot pritiče srednjeveškemu mestu, je Novo mesto zgrajeno okoli cerkve, ki pa nosi ime svetega Miklavža oziroma ji rečemo Kapitelj. Sodeč po SSKJ, je beseda *kapitelj* lahko občno ime², ker se nanaša na »zbor kanonikov nestolne cerkve, določen za skupno bogoslužje«, kar je gotovo tudi izvor besede, kot navaja Snój (2009a: 186) in tudi še doda, da je beseda izposojena iz srednjeveške latinščine, v kateri je izpričan *capitulum*. A slednji je izpeljanka na podlagi latinske besede *caput* »glava«. Med indoevropskimi jeziki lahko ustreznice najdemo le v germanski skupini: staroangleški *hafufþ*, gotski *haubifþ* in staronordijski *ho, fuð*. Izraz je zato morda italogermanska inovacija, ki se je pojavila proti koncu praindoevropske skupnosti – rekonstruiramo jo namreč lahko le v **káput*, kot pokažeta Mallory in Adams (1997: 260). A tudi razložita, da sta staroangleški izraz *hafola* »glava« in sanskrtski *kapála* »skleda, lobanja« gotovo izpeljanki istega korena, kar bi bilo dovolj za rekonstrukcijo v praindoevropsko stanje, saj sklepamo, da so ujemanja v besedišču geografsko oddaljenih, in sicer sorodnih jezikov lahko le posledica skupne preteklosti.

1 Ali pa seveda karkoli drugega, kajti najbolj splošna formula zloženk, ki so se uporabljale kot imena v starih germanskih jezikih, se načeloma glasi takole: *samostalnik* [lastnost] + *samostalnik* [opisani pojem]. Med najbolj znane primere bi spadal na primer *Hrōþ-gār*, véliki danski kralj v staroangleški epski pesnitvi *Beowulf*; dobesedno »slavno kopje« - *hrōþ* »slava«, *gār* »kopje«. Sicer je taka funkcija zloženk izredno zanimiva, ker je zelo verjetno podedovana iz skupne preteklosti. Dokazov za to je veliko: sanskrt, recimo, pozna obilo imen, ki so zloženske istega tipa – kralju *Ayodhye* v epu *Rāmāyana* je ime *Daśa-ratha*, kar pomeni »tisti, ki ima deset bojnih vozov«.

2 Tu morda velja opomniti, da nemalo Novomeščanov pomisli prej na cerkev svetega Miklavža kot pa na zbor kanonikov, kar lahko razlagamo kot pomensko spremembo izraza *kapitelj*, ki pa s tem tvori posebnost novomeškega narečja.

Pomemben del Novega mesta in okolice je tudi reka Krka, ki v okljuku objema jedro mesta. Bezljaj (1956: 305) omenja prve zapise iz leta 890 kot *Curca*, leta 1025 kot *Gurke* in leta 1295 kot *Kierka* ter celo grški zapis *Κορκόρας* (*Korkóras*) izpod peresa Strabona. Izvorno slovensko obliko zapiše kot **krka*, kar sicer prvič omenja Ramovš (1995: 25), in tudi meni, da je ime zagotovo predсловansko zaradi zgodnjih pričevanj in tudi ker se sorodna imena pojavljajo na sorazmerno širokem območju – na primer madžarska reka, izviračoča v Prekmurju, *Kerka*, reka *Krkav* Dalmaciji, *Krkana* Koroškem itd. Trdi, da je koren *kork-* pogost v evropskih imenih, za katerega pa sklepa, da je izvorno onomatopeja.³ Dopusča tudi razlago, da je ime paleoevropskega izvora. A Pohl (2010: 187) ponuja drugačno razlago. Sicer se tudi strinja, da je ime predсловansko oziroma predromansko, a mu vseeno pripiše indoevropski izvor. Po njegovi teoriji se naj bi izvorno indoevropsko »*kr-k-ā« »močvirnata« kasneje posredno razvilo v slovenske oblike. Ime za Krko je tako še vedno precej nejasnega značaja, kar nas hitro povede k sklepanju o paleoevropskem izvoru, saj to niti ni tako nemogoče, ker se v zemljepisnih imenih lahko skrivajo prežitki take starosti. A vseeno se ne smemo prenačljiti in se zaplesti v dejansko rekonstrukcijo imena v takšno obdobje. Sklepati je težko, saj o predindoevropskih jezikih na naših tleh ne vemo skoraj nič.⁴

Most iz mestnega jedra čez Krko nas pripelje v predel z imenom Kandija. Snaj (2009a: 184) nakaže, da je ime *Kândija* nastalo za časa vojne, ko je Beneška republika poskušala braniti Kreto pred Turki v 17. stoletju. Staro italijansko ime za Kreto je *Candia*, kot še danes označujejo kret-

Gornji del novomeškega Marofa in njegovo vzhodno pobočje. (Foto: Rasto Božič)

ske pristanišče Iraklino, a v celoti se še ohranja v angleškem *Candy*, kar pa je sicer zastarelo, kot navaja OED.⁵ Za odhod na beneško-turško vojno so se vojaki v Novem mestu zbirali v današnji Kandiji, kar je temu delu mesta dalo ime. A zgodba o *Kândiji* se tu še ne konča. Nekateri povezujejo ime z latinskim izrazom *candidus* »svetel, bel«, ker naj bi bila Kreta bele barve, a z bolj verjetno razlago postreže Freese (1897: 50), ki pravi, da so Arabci, ko so prvič prišli na Kreto, najprej zgradili mesto in okrog njega jarek za utrdbo. Arabska beseda za »jarek« je *h_ andaq*, na podlagi česar so mesto tudi imenovali. Po arabskem imenu so Benečani in drugi tako povzeli ime za Kreto, Slovenci pa za predel mesta.

Proti drugemu koncu mestnega jedra se vzpenja grič Marof. SSKJ kaže, da je *márof* tudi občno ime, ki pomeni »pristava«. Že na podlagi tega je moč sklepati, da je bil novomeški grič nekoč pristava in da se je izraz v Novem mestu prijel ter se tako spremenil v lastno ime⁶. Prva omemba je v nemščini iz leta 1463, kjer je omenjen kot *zum Mairhof*, kot navaja Snaj (2009a: 253) in tudi pove, da je oblika vstopila v slovenščino preko bavarske nemščine, v kateri je *mār(h)of* pome-

3 Onomatopeja je oznaka za besedo, ki nastane na podlagi oponašanja zvokov v naravi.

4 Tudi o osnovni glasniški strukturi imena v predindoevropskem jeziku bi bilo skoraj nemogoče sklepati, saj govorci jezikov z razmeroma različnim glasovnim ustrojem vedno slišijo nek neznan glas tujega jezika kot največji približek glasovne ustreznice svojega (kar je glavno načelo protistavnega glasoslovja). Lep primer takega »prenosa« glasov je havajsko *mele kalikimaka* »srečen božič«, kar je prevzeto neposredno iz angleškega *Merry Christmas* in ponazarja spremembo, ki so se pripetile med stikom dveh glasovno tako različnih jezikov – indoevropskega in polinezijskega.)

5 OED je splošno rabljena kratica za *Oxford English Dictionary*, ki velja za enega izmed najstarejših in najboljšežnejših slovarjev britanske angleščine, ki pri vsakem vnosu navede tudi etimološki izvor.

6 Seveda moramo tu upoštevati, da gre za primer pomenskega ožanja, torej za pomik od splošnega pojma k manj splošnemu. Sklepati drugače ne gre, saj je le malo verjetno, da je v tem primeru občno ime nastalo na podlagi lastnega.

Nevsakdanji pogled na sodobno Novo mesto. (Foto: Rasto Božič)

nil »pristava«. Razloži tudi, da je izvoren izraz nemška zloženka, ki sestoji iz *Meier* »oskrbnik« in *Hof* »dvor, domačija«. Zanimivo je, da je nemško *Meier* (izhodiščno *meier* ali *meiger* v srednji visoki nemščini) izposojenka iz latinščine (Kluge, 1894: 255), ki je bila prevzeta na podlagi primernika *māior* »večji« k pridevniku *magnus* »velik« in ima vzporedno izposojenko tudi v angleškem *mayor* »župan«. Seveda lahko spet poiščemo indoevropska ujemanja latinskega pridevnika. Staroangleško *micel* (ter hkrati sodobnoangleško *much*), staroirsko *maige*, starogrško *μέγας* (*mégas*) in sanskrtsko *máhi-* napeljujejo na praindoevropsko obliko $*\sqrt{meǵh_2}$ »velik, mogočen« (Mallory in Adams, 1997: 344). Tudi nemško *Hof* je moč rekonstruirati, če spet pregledamo stanje v starih germanskih jezikih. V stari angleščini najdemo *hof*, v stari nordijsčini *hof*, v stari visoki nemščini in stari saščini spet *hof*. Rekonstruirati jih je moč v pragermansko $*xufaz$ »domačija, dvorišče«. Neposrednih indoevropskih ujemanj ni, a Pokorny (1959: 591) poveže germanske oblike z indoevropskim $*\sqrt{keu-p-}$, kar je morda označevalo pomensko kategorijo »kroženja« a slednje ni popolnoma jasno zaradi pomenskega odstopanja refleksov, kot so sanskrtsko *kūpa-* »luknja, vdolbina«, starogrško *κύπελλον* (*kúpellon*) »skleda, čaša«, latinsko *cūpa* »vedro, sod«, litovsko *kaūpas* »kup« in srbohrvaško (ter seveda slovensko) *kūp*, ker je edina skupna točka takšnih pomenov »nekaj okroglega« (tj. luknja, vedro, kup itd.). A soro-

dne germanske izpeljanke, kot so staroangleško *hofer* »grič, grbina«, starovisokonemško *hovar* »grba« in *hubil* »grič«, morda vseeno kažejo smiselno pomensko povezavo s $*xufaz$: domačija oziroma neka stavba se je verjetno gradila na griču, ki pa je načeloma okrogle oblike. Ime za novomeški grič je tako posledica politične premoči enega indoevropskega ljudstva nad drugim, a korenine prevzetih besed kažejo na enotno preteklost v prazgodovini.

Vsekakor pa je omembe vreden tudi kraj iz okolice Novega mesta. Verdun (pri Stopičah) se nahaja jugovzhodno od mestnega jedra in s svojim imenom je razburil um že marsikatere mu zanesenjaku, zaljubljenemu v keltsko kulturo. Ime vsebuje zloglasni *-dun-*, kar ljudska etimologija hitro pripiše Keltom. Neoporečno dejstvo namreč je, da se slednje pojavlja v mnogih zemljepisnih imenih po Evropi: staroirsko *dūn*, srednjekimrijsko *dins* sodobnokimrijskim *dinasin* galsko *dunum* (kar je sicer latinski zapis) je moč rekonstruirati v prakeltsko $*dūno-$, pomensko »trdnjava, okop« (Matasović, 2009: 108). A znanstvenih dokazov za takšno etimologijo ni, saj celotno ime *Verdūnt* tako ostane nerazloženo in pomensko nemotivirano. Prve omembe kraja so iz leta 1367 *Wardaun*, 1477 *zum Werdinin* 1494 končno *Verdun* (Snoj, 2009a: 452). Snaj tudi razlaga, da je ime zelo verjetno nastalo na podlagi občnega imena, privzetega iz romanskega $*(g)uardōne(m)$, kar označi za izposojenko iz germanskega $*wardō$ »straža«, in meni, da je ime tako moč razumeti v vojaškem smislu (a tudi kot prvotno oznako za »živinorejsko stajo«). Dokazi za prisotnost takšne izposojenke, ki jih našteje, so bolgarsko *várdja* in srbohrvaško *várdati* »paziti, prežati«, ki naj bi nastali na romanski osnovi – $(g)uardare$. A ime kraja lahko še globlje razčlenimo, vse do prazgodovinskih plasti. O pragermanskem $*wardō$ se sicer sklepa na podlagi staroangleškega *weard*, starovisokonemškega *wartain* staronordijskega *varða*, a korenine pragermanske oblike sežejo še v praindoevropsko obdobje. Pokorny (1959: 1164) germanski izraz povezuje s praindoevropskim korenem $*\sqrt{uer-}$, pomensko »paziti«, ki je med

drugim rekonstruiran na podlagi letonskega *vēru* »opažati«, glagola iz homerske grščine *ἐπιόπωνται* (*epi órontai*) »nadzorujejo« in korena iz toharščine *A⁷ wār-*, »dišati, vohati«. *Verdūn* je tako indoevropsko ime, ki ga je čas dodobra izoblikoval na potovanju skozi različne jezike.

Sklep

Tudi ta članek kaže, kako lahko primerjalna metoda odkrije najbolj vrhnje plasti jezika in na koncu pride do pisanih najdb. Novo mesto je pravo »evropsko« mesto s tipično okolico, ki vsebuje vse od najbolj slovanskih plasti (*nōv*, *město*), germanskih primesi (*Rūðolfovo*, *Márof*) in morda celo paleoevropskih (*Křka*?) do semitskih korenin (*Kândija*) in vse to ugotovimo na podlagi le peščice etimologij. Ravno zato je važno, da se večkrat spomnimo tudi zgodovine besed, ki nas obkrožajo in živijo z nami, saj je današnja podoba mesta ravno posledica vseh dogodkov v preteklosti. Besedna dediščina nas ne opominja le na jezikovni stik, ampak tudi na kulturnega, kajti jezik in kultura sta vendar nerazdružljiva pojma.

Viri in literatura:

- Bezljaj, France. 1956. *Slovenska vodna imena*. Ljubljana: SAZU.
- Bosworth, J. in Toller, T.N. 1996. *An Anglo-Saxon Dictionary: Reprinted*. Oxford: Oxford University Press.
- Cleasby, R. in Vigfússon, G. 1957. *An Icelandic-English Dictionary*. Oxford: Clarendon Press.
- Derksen, Rick. 2008. *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden: Brill.
- Ferguson, Robert. 1864. *The Teutonic Name-System Applied to the Family Names in France, England and Germany*. London: Williams and Norgate.
- Freese, J. H. 1897. *A Short Popular History of Crete*. London: Jarrold and Sons.
- Kluge, Friedrich. 1894. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Strassburg: Trübner.
- Mallory, J. P. in Adams, D. Q. 1997. *Encyclopedia of Indo-European Culture*. London, Chicago: Fitzroy Dearborn Publishers.
- Matasović, Ranko. 2009. *Etymological Dictionary of Proto-Celtic*. Leiden: Brill.
- OED: *Oxford English Dictionary*. www.OED.com. (Dostop 15. januar 2011.)
- Orel, Vladimir. 2003. *A Handbook of Germanic Etymology*. Leiden: Brill.
- Pohl, Heint-Dieter. 2010. *Unsere slowenischen Ortsnamen/Niša slovenska krajevna imena*. Celovec: Mohorjeva Hermagoras.
- Pokorny, Julius. 1959. *Indogermanisches Etymologisches Wörterbuch*. Bern: Francke Verlag.
- Ramovš, Fran. 1995. *Kratka zgodovina slovenskega jezika I*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Snoj, Marko. 2009a. *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana: Modrijan in ZRC.
- Snoj, Marko. 2009b. *Slovenski etimološki slovar: Druga izdaja*. Ljubljana: Modrijan.
- SSKJ: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 2000. CD-ROM. Ljubljana: DZS.
- Wehr, Hans. 1967. *A Dictionary of Modern Written Arabic*. New York: Spoken Language Services.

7 Toharščina A in toharščina B sta indoevropska, in sicer kentumsko jezika, ki so ju govorili na Daljnem vzhodu v Tarimski kotlini do približno 9. stol. pr. n. š.

Zmago Jeraj: *NOVOMEŠKI ZARISI, KELT*, akril, 70 x 50 cm, 2011

Ko muzej postane način življenja in osebno pribežališče

Pogovor z direktorico Belokranjskega muzeja Metlika in »varuhinjo krajske tradicije« Andrejo Brancelj Bednaršek.

Metliški Belokranjski muzej, ki letos obeležuje šestdesetletnico delovanja, predstavlja enega značilnejših stebrov kulturnozgodovinske premične dediščine v Beli krajini zahvaljujoč tudi številnim ljubiteljem muzejske dejavnosti, ki so bili v letih njegovega delovanja izredno zavzeti za širjenje spoznanja, da je pomembna kulturna ustanova. Muzeja namreč ne predstavlja samo postavljena razstava, ki jo pridejo ljudje pogledat, temveč tudi vse, kar se dogaja, ko ti odidejo in se vhodna vrata metliškega gradu zaprejo. Andreja Brancelj Bednaršek, njegova direktorica, mu je s svojo skoraj tridesetletno prisotnostjo v njem tako rekoč posvetila lastno življenje do te mere, da ji je muzej in vse povezano z njim dejansko zlezlo pod kožo.

Brancelj Bednarškova je univerzitetno diplomirana etnologinja in profesorica umetnostne zgodovine, ki se je v muzeju leta 1986 zaposlila kot kustosinja za kulturno zgodovino, leta 1996 pa prevzela mesto njegove direktorice. Hkrati je ena glavnih predstavnic Belokranjskega muzejskega društva, avtorica razmišljanj v razstavnih katalogih in drugih publikacijah. Je letošnja dobitnica Valvasorjeve nagrade kot soavtorica razstave *Alojz Gangl – kipar na poti v moderno*. Najin pogovor je potekal v prijetno hladnem zavetju muzejskih zidov metliškega gradu, kjer se počuti najbolje. Z zanosom, veseljem in vnemo je le redkokdaj govorila samo v svojem imenu, saj je nesebično izpostavila krog v muzeju zaposlenih sodelavcev, s katerimi prebrodi marsikatero težavo in večinoma uživa v tem, kar počnejo za ohranitev belokranjske premične dediščine v njenem okolju.

Ljudje vas večinoma povezujejo z delom v Belokranjskem muzeju. Kakšna je bila vaša življenjska pot, preden vas je pripeljala med muzejske zidove?

Odraščala sem v Metliki. Moj oče je sicer Notranjec, ki je kot šolski učitelj po dekretu prišel v Belo krajino, mama je pa Belokranjka. Tu sta se spoznala in ustvarila dom. Gibala sta se v prijetni družbi prišlekov, saj so vsi takrat kot kader prihajali v Belo krajino. To so bili zdravnik, veterinar, med drugimi pa je prišel po dekretu v Metliko tudi ustanovitelj muzeja, profesor Jože Dular. Bil je dober prijatelj z mojima star-

Andreja Brancelj Bednaršek

Andreja Brancelj Bednaršek,
Metlika, julij 2011.
(Foto: Rasto Božič)

Štiriletna Andreja (druga z leve) v skupini prvih metliških vrtičkarjev leta 1962. (Foto: Marjan Zaplatil)

Z dr. Markom Terseglavom na mladinskem etnološkem raziskovalnem taboru v Žuničih leta 1987.

Matura leta 1976.

šema od vsega začetka. Sem edinka in od malih nog nisem vedela niti slučajno, kaj bi rada počela v življenju. Glede na to, da je bil oče biolog in kemik, mama pa likovnica, mi je bilo morda že od rojstva kot otroku dano, da mi je bilo družboslovje od vsega začetka najljubše. Na očetovo žalost sicer, ampak ko si mlad, še ne veš točno, kaj si želiš početi. Vpisala sem se na gimnazijo, kjer sem bila sorazmerno pridna in delavna. Ko je prišlo do odločitve, kam naprej, nisem kaj dosti vedela. Tiha želja je sicer bila arhitektura, ampak se je končalo na umetnostni zgodovini. Po nasvetu drugih je bilo takrat potrebno imeti zraven še dodatni predmet tudi zaradi kasnejše širše razgledanosti. Po vseh preišljenih kombinacijah sem izbrala etnologijo, s tem da niti slučajno nisem vedela, kam se vpisujem. Že v prvem letniku pa me je etnologija silno pritegnila, mogoče celo bolj kot umetnostna zgodovina. Takoj nato sem se odločila, da bom skušala obe študijski smeri končati.

Je na odločitev za študij etnologije vplivalo mogoče, da prihajate iz Bele krajine, ki ponuja veliko etnoloških in zgodovinskih posebnosti?

Takrat se mi je dejansko začel odpirati svet v tej smeri. Do takrat sem bila neka pridna punčka, ki je delala na vseh področjih. Večina me sprašuje, če sem bila dejavna v raznih folklornih društvih, tamburaški skupini, vendar nič kaj dosti od tega me ni veselilo. Študij etnologije mi je odpiral nova obzorja, da sem Belo krajino lahko hitro povežala. Takrat je bila namreč ta krajina za terensko etnološko raziskovanje idealno območje.

Z muzejsko dejavnostjo ste prvič prišli v stik že v svojih gimnazijskih časih in kasneje v času študijskih počitnic.

Imela sem srečo, da sem prihajala na poletno prakso k profesorju Dularju v metliški muzej. To je bilo in je tudi danes za vse, ki študi-

S predsednikom sveta Belokranjskega muzeja Milanom Travnikarjem in prof. Zvonkom Rusom ob praznovanju 50-letnice Belokranjskega muzeja leta 2001. (Foto: Leon Gregorčič)

S prof. Jožetom Dularjem, mamo Mladeno, Silvo Dular in očetom Francem na Vinomeru leta 1988.

rajo, največ, kar lahko pridobiš. Teoretično delo na fakulteti sem povezovala s praktičnim delom v muzeju vsako poletje ob opravljanju prakse. Profesor Dular me je dejansko uvajal v muzejsko delo, ki ga fakulteta ne da. To so praktični napotki, ki jih pridobiš in ki ti za vedno ostanejo ter nenazadnje pridejo prav.

Kako je sodelovanje s prof. Dularjem vplivalo na vas osebno in na vašo odločitev, da se posvetite muzejskemu delu?

Vse se je gradilo počasi. Kot sem omenila, se je s starši poznal in bili smo povezani kot družina. Zaradi tega pa ni bil z menoj v muzeju nič manj strog. Bil je tudi odličen mentor. Strog in načelen, vse je povedal, kar ni bilo prav. Dejansko nas je naučil marsikaj, kar danes mi precej težje učimo mlade. Seveda so to bili časi izpred trideset in več let, ki so od današnjih precej drugačni in tudi takratno delo je bilo povsem drugačno od današnjega.

Leta 1996 ste po upokojitvi prof. Zvonka Rusa, ki je muzej vodil od leta 1981, prevzeli mesto njegove direktorice. Metliški muzej letos obeležuje 60-letnico delovanja, njegova zgodovina pa je po pisnih virih in pripovedovanjih izjemno pestra, saj je skozi vsa njegova desetletja doživel številne arhitekturne spremembe, prenove in dopolnjevanja muzejske zbirke. Ogromno dela je bilo potrebno in nenazadnje volje vseh sodelujočih, da stoji na trdnih temeljih kot del slovenskega muzejstva. Hkrati velja omeniti, da je delovanje Belokranjskega muzeja daljše obdobje oviral nezadosten finančni posluš državnih in občinskih ustanov in ste bili tako prepuščeni, milo rečeno, sami sebi. Kako sedaj gledate na vse, kar ste kot del velike družine somišljenikov in somišljenic storili v povezavi z njim?

S kolegico Ano Gomolj, ki v muzeju dela že štirideset let in je delala tudi s profesorjem Dularjem, velikokrat obujava spomine. Kolegom pripovedujeva, da bi bilo o vsem tem potrebno že skoraj posneti film. Ob 60-letnici muzeja smo pripravili tudi dokumentarno razstavo, ki je

Po sestanku direktorjev muzejev Dolenjske in Bele krajine, Bizeljso, junij 2011. Od leve: direktor novomeškega Dolenjskega muzeja Zdenko Picelj, Andreja Brancelj Bednaršek, direktor brežiškega Posavskega muzeja Tomaž Teropšič, direktor kočevskega Pokrajinskega muzeja Ivan Kordiš in direktor Galerije Božidarja Jakca v Kostanjevici na Krki Bojan Božič.

postavljena na Vinici. Ob pogledu na vse izbrane fotografije je dejansko težko verjeti, da so v bistvu v začetku zaorali ledino v vseh pogledih. Ko je prišel profesor Dular, so ustanovili Belokranjsko muzejsko društvo, to pa je dve leti zatem ustanovilo muzej. Člani društva so si zadali nalogo zbrati čim več gradiva. Namreč zavedali so se, da to odteka v Ljubljano. Gradivo je tudi propadalo in bali so se, da ga bodo ljudje uničili. Ustanovitev muzeja je bila za ohranitev kulturne dediščine nujnost. Prva stvar je bila zbiranje gradiva, druga pa vprašanje, kam bodo vse to shranili. Počasi so začeli pridobivati prostore. Najprej v metliški proštiji, nato v mestni hiši, v Martinovi cerkvi. Dogovarjali so se o prostorih v samem gradu, vendar tam je bila še vrsta ustanov in stanovalcev, ki so se počasi začeli izseljevati. Nadstropje, kjer imamo stalno muzejsko razstavo, smo dobili šele po petindvajsetih letih muzejskega delovanja. Tako v preteklosti kot danes vsi v muzeju delujemo na dveh frontah. Poleg vsega dela in osnovne dejavnosti moramo skrbeti še za stavbo, na koncu pa ugotavljamo, da je eno pogojeno z drugim. Prilagajamo se stavbi, v kateri delujemo. Kar se včasih tudi pozablja, mogoče kje na ministrstvu za kulturo, ko omenimo, da delujemo v historičnih stavbah. Še danes je naše delo tako, da eno brez drugega pač ne gre.

Muzej danes deluje kot javni zavod.

Slovenski muzeji so pred letoma dobili pooblastila za opravljanje javne državne muzejske službe. Bili smo veseli, da ga je dobil tudi naš muzej, kar pomeni, da država financira do štiri petine te javne službe, ostalo pa naše belokranjske občine ustanoviteljice, Metlika, Črnomelj in Semič. S tem da se seveda na projektne programe za vsako leto posebej prijavljamo.

S primadono Vilmo Bukovec Kambič, veliko darovalko občini Metlika in Belokranjskemu muzeju. Galerija Kambič, 2004.

S sinom Črtom in egipčanskim domačinom, Egipt, 2008.

Opazate morebiti razliko med delom in delovanjem muzeja kot javnega zavoda in prejšnjim načinom delovanja?

Muzej je v svoji zgodovini doživel marsikaj. Bili smo negotovi glede financiranja, nismo vedeli, ali bo še za kakšno plačo ali ne. To je sedaj za nami. Glede na določen prijavljen in odobren projektni program sedaj točno vemo, koliko denarja bomo zanj dobili in koliko ga bomo zanj namenili. Tak način se je izkazal za najboljšega. Čeprav so težki časi, ki se v muzeju kažejo z upadom obiska, je ravno sedaj njegovo delovanje urejeno najboljše. To se mogoče sliši nekoliko smešno.

Belokranjski muzej skrbi za belokranjsko premično kulturno dediščino, ki jo predstavljajo predmeti v zbirkah arheologije, etnologije, kulturne zgodovine, novejšje zgodovine in umetnostne zgodovine. Z življenjem v Beli krajini od prazgodovine do sredine 20. stoletja se lahko obiskovalci seznanijo skozi stalno muzejsko razstavo. Kakšna je njena zgodba?

V muzeju so najprej začeli zbirati etnološke predmete, zbirka teh pa še danes velja za njegovo največjo. Profesor Dular je poznal veliko ljudi, ki so začeli novonastajajočemu muzeju podarjati različne predmete. Vemo tudi, da ima Bela krajina zanimivo in pestro arheološko preteklost, a na žalost večino doslej odkritega belokranjskega arheološkega gradiva hranijo drugje. Veliko ga hrani Narodni muzej Slovenije v Ljubljani, marsikaj pa je odšlo v tujino. Denimo, prazgodovinske najdbe, ki jih je na Vinici v začetku 20. stoletja odkopala *vojvodinja Meklenburška*. Prvo arheološko zbirko so si zato v belokranjskem muzeju izposodili v Narodnem muzeju. S prehodom muzeja v Metliški grad in vizijo, da bi bila stalna razstava postavljena v njegovem zgornjem nadstropju, je profesor Dular zasnoval tudi koncept sprehoda skozi zgodovino Bele krajine. Ko smo prenavljali celotno razstavo, ki je bila z manjšimi popravki postavljena pred petindvajsetimi leti, smo ohranili njeno osnovno zasnovo. Potrebno je namreč upoštevati tudi vidik obiskovalca, ki naj bi ob sprehodu skozi njo zaznal zgodovinski razvoj Bele krajine.

V okviru Belokranjskega muzeja delujejo še Župančičeva spominjska zbirka na Vinici, mestna muzejska zbirka v Črnomlju in krajevna muzejska zbirka v Semiču, kjer je postavljena tudi vinogradniška zbirka. Galerija Kambič v Metliki je trenutno zaradi prenove zaprta.

Muzej ima štiri dislocirane enote. Zanimivo je, da so prvo na Vinici ustanovili istega leta kot Belokranjski muzej, torej leta 1951. Takrat so si tam silno prizadevali, da bi odprli spominjsko zbirko Otona Župančiča, kar se je tudi uresničilo. Po neki logiki je to postala dislocirana enota Belokranjskega muzeja, po njej pa so bile želje, in so še danes, tudi v drugih krajih Bele krajine. Galerija Kambič je prestižna zbirka z izredno bogato donacijo, trenutno pa tam obnavljajo podstrešje. Omenjeno zbirko bomo še dopolnjevali, sama galerija pa služi kot prostor za razne likovne razstave na višji ravni, kar ohranja galeriji renome. V

letih njenega delovanja so jo spoznali tudi v slovenskem prostoru. Da ima muzej mrežo svojih zbirk tudi drugod, je za nas lepo slišati. Vendar pa to predstavlja svojevrsten napor, saj kakorkoli obrnemo, nas je v muzeju zaposlenih le sedem. To predstavlja tudi organizacijsko težavo, ki pa jo trenutno rešujemo.

Dejansko je sedem zaposlenih v tako velikem projektu, kot je Belokranjski muzej, za njegovo celotno območje izredno malo. Bi mogoče radi zaposlili nove sodelavce?

Seveda, mi s tem ves čas bombardiramo. Novo zaposlovanje pa nam tudi že nekaj časa preprečuje vladna uredba. V sistematizaciji nam manjka pet ljudi, s katerimi si želimo zapolniti vsaj osnovno poslanstvo, ki nam ga nalaga zakonodaja. Že nekaj let se silno borimo za zaposlitev arheologa, saj trdimo, da je Bela krajina edina slovenska pokrajina, ki tega nima. V zadnjih letih se je namreč veliko izkopavalo, mi pa o tem nimamo povratnih informacij. Glede na tako stanje, nujno potrebujemo nekoga, ki bi ta kaos rešil. Če bi v hiši imeli arheologa, bi ta imel polne roke dela. Na ministrstvu se sicer tega zavedajo, vse strokovne službe in komisije menijo, da ga potrebujemo, vse pa se konča pri tem, da za njegovo zaposlitev ni denarja.

Menite, da je med ljudmi, predvsem med študenti, dovolj zanimanja za delo v muzeju?

Mislím, da, ker dobivamo prošnje za zaposlitve. Težava torej ni v novem kadru, temveč v denarju. Težko je pomisliti, da bi nekaj takega lahko financirale občine same. Muzej iz lastnih sredstev pa prav tako ne, saj nikoli ne vemo vnaprej, kakšen izkupiček bo imel v določenem letu. V zadnjih letih smo imeli lep obisk, zdaj pa ga je kriza tudi pri nas nekoliko oklestila in izkupiček je nekoliko manjši. Vsekakor bo nekaj potrebno narediti v tej smeri, saj določena področja ne pokriva mo primerno.

Na Vinici ste ob 60-letnici Spominske zbirke Otona Župančiča odprli novo stalno razstavo *Zaslужni Belokranjci*, ki ste jo načrtovali kar nekaj časa, če se ne motim, od leta 2002. Kaj je botrovalo temu, da se je njena uresničitev toliko zavlekla?

Priprave so res vzele skoraj deset let. Med prvo prenovno in dopolnitvijo Župančičeve zbirke sta si profesor Dular in dr. Joža Mahnič, kot izvrsten poznavalec Otona Župančiča, domislila, da bi bilo dobro v nadstropju Župančičeve hiše kakšno vitrino posvetiti tudi drugim zaslužnim belokranjskim kulturnikom. Ta zamisel se mi je takoj zdelo dobra tudi zaradi tega, ker smo velikokrat od obiskovalcev muzeja slišali vprašanja o tem, kje pa imamo kaj o naših ljudeh. Marsikdo od njih je poznal, recimo, Matijo Tomca, Janka Lavrina, Nato je bilo treba še veliko dela, dobiti denar, prepričati ministrstvo za kulturo in občino Črnomelj. Ko si mlad, si misliš, da se bo vse čez noč rešilo, in mene je takrat vse to trajanje in čakanje motilo. Kasneje se navadiš na

S sodelavko Ano Gomolj in svetimi tremi kralji, Belokranjski muzej 2004.
(Foto: Leon Gregorčič)

ta ritem in ugotoviš, da ne bo tako, kot si si zadevo zamislil, ampak da nekoč pa mogoče bo. Veseli smo, da je prišlo do uresničitve projekta ravno ob tej obletnici. Odmevi bodo najbrž različni, nekatere dobivamo že zdaj. Odločila sem se, da bom razstavo, da ne bi preveč obremenjevala sodelavcev, delala sama. Postavila sem si kriterije, da morajo biti izbrani predstavniki rojeni Belokranjci. Drugi kriterij je bil, da so pokojni, ker menim, da imajo vsi živi še možnost karkoli narediti. Uporabila sem tri najbolj verodostojne publikacije, Enciklopedijo Slovenije, Slovenski biografski leksikon in Svetovni biografski leksikon Luce Menašaja, ki je dal kulturnikom posebno težo. S tem sem se zelo zaposlila, s pomočjo naštetih publikacij pa je nastal seznam s sto sedmimi imeni zaslužnih Belokranjcev. Za razstavo smo z njega zbrali štirideset kulturnikov. Naj še povem, da v muzeju hranimo zapuščine – nekatere so izjemno bogate – nekaterih izbranih ljudi, na primer, dr. Otona Berkopca in dr. Nika Županiča. Njihovi svojci so nam že pred nekaj leti predali njihove zapuščine. Smo pa ugotovili, da od nekaterih nimamo pravzaprav nič. Zato smo začeli iskati svojce, nekatere smo našli, vseh tudi ne. V bistvu je ta razstava takšna, kakršna pač je, ampak nikoli si ne rečemo, da je dokončana za vedno, saj jo vedno lahko dopolnimo. Če nam bo morda še kdo kaj prinesel, bomo z veseljem sprejeli. Tovrstna razstava je po mojem mogoče celo edina v Sloveniji. Z njo smo tudi izkoristili možnost, ki jo ponuja Župančičeva hiša, prizadevamo pa si tudi za njeno prenovo, ki jo konec koncev terja tudi sodobnejša postavitvev.

Z razstavami gostujete tudi v drugod po Sloveniji in v tujini. Nazadnje, na primer, ste aprila gostovali na Dunaju v Slovenskem kulturnem centru Korotan z razstavo *Belokranjske pisanice*. Na števil-

Z metliško županjo Renato Brunskole in mag. Matejo Breščak ob prejemu Valvasorjevega priznanja, Narodna galerija v Ljubljani 2011.
(Foto: Leon Gregorčič)

Z akademikom prof. dr. Jožetom Trontljem, predsednikom Slovenske akademije znanosti in umetnosti, ter črnomaljsko županjo Mojco Čemas Stjepanovič ob ogledu novoodprte razstave Zaslužni Belokranjci, Vinica, 2011. (Foto: Leon Gregorčič)

Pri študijskem delu leta 2008. (Foto: Leon Gregorčič)

nih potovanjih imate tudi priložnost spoznati delo drugih muzejev. Opažate morebiti razlike med tujini in domačimi muzeji?

Vsekakor. Glede na to, da včasih rečem, da nas je malo in da sredstev nikoli ni zadosti, namenjamo določen del denarja za izobraževanje. Obiskujemo tudi razstave, vendar večinoma v našem prostem času, času dopustov in več ali manj na lastne stroške. Ampak vse to počnemo z velikim veseljem. Vsako leto obiščem več različnih tujih muzejev in vedno mi sprva postane malce žal. Vendar si potem mislim, da se mora človek znati postaviti v okolje, v katerem je. Seveda opažam, da je v tujini za muzejsko dejavnost na voljo veliko več denarja in ponekod je tudi muzejska tradicija bogatejša in daljša od naše. Določenih stopnic pač ne moremo preskočiti, potrebno jih je prehoditi. Marsikaj se še lahko naučimo in spoznamo nove ideje. Res pa je, da se vse začne in konča pri denarju.

Je kakšen muzej posebej pritegnil vašo pozornost?

Zelo težko bi katerega izpostavila. Ko sem bila še sama, sem pogosteje obiskovala galerije. Zdaj, ko me spremlja moj 12-letni sin in sem ga malce navdušila za takšne stvari, pa morava obvezno obiskati še kakšen vojni muzej. Tovrstni muzej so bili pred tem pri meni na zadnjem mestu. No, lani sva v Londonu stanovala čisto blizu vojnega muzeja, ki se je izkazal za izjemnega. Čeprav muzealcu, na primer, ni vseč vsebina, si lahko ogleduje tudi samo postavitev, pedagoški pristop, kako muzej pritegne mladino in podobno.

Kako je v Belokranjskem muzeju z obiskom mladine in kakšna je splošna struktura njegovih obiskovalcev?

Pred leti je vladalo prepričanje, da muzeje obiskujejo zgolj šolarji, ki te pač morajo obiskati. V preteklosti pa smo potem glede obiska muzejev doživeli, lahko bi rekla, dve renesansi. Prvo po osamosvojitveni vojni, ko se nam je obisk stoddostno povečal in tega takrat nismo mogli dojeti. Seveda smo potem nekako povezali dejstva in ugotovili, da so

takrat ljudje manj potovali izven države, Kolpa pa je postala slovenska riviera. Do drugega preskoka je prišlo s prenovitvijo naše stalne razstave, takrat pa se je spremenila tudi struktura naših obiskovalcev. V najboljših letih muzeja smo doživljali skoraj neobvladljivo stanje maja in junija ter septembra in oktobra do martinovega. To so bili za razne sindikate, skupine upokoјencev in druge organizirane skupine, ki so prihajale z avtobusi, najlepši meseci za enodnevne izlete v Belo krajino. Določene sobote smo imeli, na primer, naročeno do petnajst avtobusov obiskovalcev. Tako množično zanimanje je sedaj mimo, obisk pa se je kljub temu prevesil v prid odraslih. Danes menim, da bi morali narediti več, da bi vnovič pritegnili šole. Določene sicer prihajajo redno, več pa bi jih radi privabili z novo viniško razstavo.

Vaše delo ni bilo omejeno le na delo v Belokranjskem muzeju, temveč ste bili do lani tudi predsednica Belokranjskega muzejskega društva. To se ukvarja predvsem s prirejanjem razstav, odkrivanjem spomenikov in spominskih plošč pomembnim Belokranjcem, organizira predavanja in izlete, predvsem pa skrbi za knjižne tematske publikacije, večinoma vezane na obeležja in razne predstavitve v Belokranjskem muzeju. Kakšna je vloga društva danes?

Ko sem bila njegova predsednica, sem morda malce preveč delala. Ljudje imamo pač danes manj časa, ampak vedno sem rekla, da karkoli že naredimo, je to boljše kot nič. In to društvo, čeprav je majhno, je preživelo že šest dobrih desetletij, medtem ko so mnoga takrat ustanovljena propadla, kot na primer novomeško. Je skratka eno redkih slovenskih muzejskih društev, ki živi toliko let. Njegovi člani – društvo jim ima približno 200 – so naši zavezniki, za katere vemo, da bodo prišli na razstave in predavanja, hkrati pa vedno prinesejo in povejo

Pri postavljanju razstave Belokranjske pisanice, Slovenski kulturni center Korotan na Dunaj, 2011. (Foto: Leon Gregorčič)

S predsednikom republike Danilom Türk, metliško županjo Renato Brunskole in sodelavci ob predsednikovem obisku v Belokranjskem muzeju leta 2009.
(Foto: Robert Kokol)

marsikaj novega. Na zborovanju Slovenskega muzejskega društva smo lani imeli tudi temo prostovoljstvo, kar sodi nekoliko k modi. No, pri nas je to doma že 62 let. To so ljudje, ki imajo občutek za zgodovino in muzejsko delo, večkrat so nam pomagali tudi pri različnih muzejskih akcijah. Društvo je izdalo številne publikacije, odkrilo niz spominskih plošč zaslužnim Belokranjcem. Po programu gremo vsaj enkrat letno na kakšno poldnevno ekskurzijo ali pa se odpeljemo na določeno razstavo.

Ste avtorica različnih katalogov, objavljate v strokovnih revijah, hkrati pa ste soavtorica številnih razstav. Kaj od naštetega vas najbolj veseli?

Ko sem bila zgolj kustosinja, mi je bilo zelo lepo. Pred prevzemom vodstvenega položaja pa se mi je zastavila vrsta vprašanj. Nekako, ker sem vedela, v kakšnem kolektivu sem, se mi je zdelo vseeno, na katerem stolu kdo sedi, saj bomo že tako delali tako, kot smo vajeni. In to je res neka posebnost našega muzeja, na katero smo dandanes ponosni. Če ne bi razvili takega načina dela, ne bi mogli toliko narediti. Pri nas delamo vsi vse. Res je, da je samo nekdo podpisan kot avtor razstave, vedno pa se je zgodilo, in tako tudi v primeru viniške razstave, da smo si medsebojno pomagali. Zato sem tudi takrat, ko sem razmišljala, da pač nekdo mora voditi muzej, razmišljala s stališča, da se pač mora nekdo nekje podpisati. Ampak glede na to, da smo mi takšna ekipa, kot smo, mi prevzem vodstva ni predstavljal tako veliko muko. Sicer pridejo tudi trenutki, ko si rečeš, da mi to ni potrebno, posebno pri strokovnem delu, za katerega mi zaradi administrativnega dela zmanjkuje časa. Poudariti moram, da mi v vseh mojih trideset letih muzejskega dela ni bilo dolgčas. Zelo rada namreč pridem v muzej in včasih rečem, da mi je kot pribežališče.

S predsednikom republike Milanom Kučanom ob podelitvi državnega odlikovanja Belokranjskemu muzeju leta 2002. (Foto: Bobo)

Če se še malo ozreva na vaše uspehe, bi izpostavila najnovejše Valvasorjevo priznanje, ki ga Slovensko muzejsko društvo vsako leto podeljuje za posebne dosežke v slovenskem muzejstvu, in sicer za dejavnosti, posvečene varovanju premične kulturne dediščine. S soavtorico razstave, mag. Matejo Breščak iz Narodne galerije Ljubljana, ste prejeli priznanje za organizacijo in izvedbo razstave, posvečene Alojzu Ganglu, z naslovom *Alojz Gangl – kipar na poti v moderno*. Razstava je pokazala na dobro sodelovanje z drugimi galerijami in muzeji po Sloveniji ter poudarila željo po večji prepoznavnosti belokranjskih kulturnih, zgodovinskih in etnoloških značilnosti, hkrati pa je prinesla priznanje vašemu delu. Kaj je predstavljala za vas in kaj vam pomeni priznanje?

Gangl mi je osebno zelo »dolgo ležal na duši«, prvo njegovo zloženko pa sem pripravila ob njegovi 130-letnici rojstva. Vedela sem, da mu delamo krivico, saj se še nihče ni posvetil njegovemu delu, ga ovrednotil in povedal, kdo je Gangl sploh bil. Ob približevanju 150. obletnice njegovega rojstva sem začela razmišljati, kaj lahko v zvezi s tem naredimo. V muzeju hranimo 40 njegovih del, ki so prišla iz njegove praške zapuščine. Nekaj jih hranita tudi Narodna galerija in Mestni muzej v Ljubljani, ker smo v Metliki kadrovsko podhranjeni, pa sem se obrnila na Narodno galerijo. Projekt je imel od vsega začetka srečo. Uspeli smo se dogovoriti za sodelovanje, zadevo smo dobro načrtali, na ministrstvu za kulturo smo dobili denar, podprla pa nas je tudi metliška občina. Ves čas smo dobro sodelovali, vsa Ganglova razstavljenjena dela so bila restavrirana, razstavo pa smo predstavili v dveh delih, v Metliki in v Ljubljani. Izdali smo obsežen katalog, vemo pa tudi, da bi lahko še marsikaj, kar se ni izšlo, naredili. Priznanje je v bistvu za čisto povrh.

Andreja Brancelj Bednaršek v pisarni Belokranjskega muzeja, julij 2011. (Foto: Rasto Božič)

Ocenila sem ga za nepričakovano priznanje Ganglu in muzeju, vesela pa sem ga tudi kot priznanja mojemu strokovnemu delu.

Valvasorjevo priznanje je pravzaprav priznanje širšega državnega pomena. Ste morda na regionalni ravni, predvsem s strani občine Metlika in drugih belokranjskih občin, dobili kakšno priznanje za prispevek pri ohranjanju belokranjske kulturne dediščini ali podobno?

Muzealci poznamo samo Valvasorjeva priznanja. Drugih nisem dobila, jih je pa muzej. Ta je zame prvi in vedno se borim le zanj. Ob 50-letnici muzeja ga je za njegovo dejavnost in dobro delovanje odlikoval predsednik republike Milan Kučan.

Dajete vtis, da je pred vami še veliko novih izzivov, načrtov in projektov. Bela krajina ponuja še veliko neodkritih kulturnozgodovinskih tem. Kateri so tisti poglobitni načrti, morebiti skrite želje in ideje, ki bi jih želeli odkriti in raziskati?

Včasih rečem, da je čudno, če ljudje nimajo idej. V določenem službenem stažu se naučimo, da nismo sami in ne smemo biti neučakani. Idej imamo še veliko. Sicer ne osebnih, ker vse gledam skozi muzejske oči. Absolutno bi želeli končati prenovo gradu, ker je od nje odvisna vrsta muzejskih stvari. S prenovo smo na tričetrt poti in močno pritiskamo na občino, ki mora kot lastnica stavbe zanj zagotoviti denar. Občina je na letošnjem razpisu skupaj s črnomaljsko in sosednjimi hrvaškimi občinami uspela zagotoviti evropska sredstva, s katerimi želimo preurediti naše neizkoriščeno muzejsko podstrešje, na katerem bi želeli urediti našo bogato likovno zbirko in Ganglovo postavitev. Ko govorimo o načrtih, bi morda omenila še ureditev depojev, ki so izjemno neprimerni in na raznih neprimernih mestih. Pri tem so ustanovitelji tisti, ki bi morali poskrbeti za njihovo ustreznost. Sama se veselim vsega, kar nam na novo uspe.

Po vsem, kar ste mi danes zaupali, vam vaše delo vzame veliko časa. In vendar, kako preživljate prosti čas?

Muzej je resnično določen način življenja, ki se ga včasih niti ne da strogo ločiti od osebnega. Delo v muzeju ne vpliva na moje družinsko življenje in mojega sina niti ne moti, da sem pogosto zdoma. Večkrat mi sam duhovito reče, da naj v muzeju kar ostanem dlje. Je pa seveda včasih vsega preveč. Doma imamo, tako kot vsi Belokranjci, vinograd, njivo in travnik, ki ga je treba poleti pogosteje kositi. Na našem se lahko zgodi, da je včasih trava na njem precej visoka. Za oddih in v prostem času sem že kot študentka rada šla po svetu. Tudi po Sloveniji je še veliko lepega in vredno ogleda, kar nekako pozabljamo.

Jasmina Nedanovski: *OSVEŽI SPOMIN II*, lesorez, 100 x 70 cm, 2011

Vzgoja, izobraževanje in vseživljenjsko učenje

Forum odličnosti in mojstrstva, Otočec, 25. maj 2011.

Starši in vzgojno-izobraževalne ustanove niso izjemno odgovornost, da otroke že od malega vzgajajo in izobražujejo v skladu s človeškim dostojanstvom, je bil temeljni poudarek Foruma Otočec 2011. Množična udeležba tega znanega vsakoletnega shoda nosilcev gospodarske rasti in napredka je najboljši dokaz, da so vzgoja, izobraževanje in vseživljenjsko učenju tista prava pot, ki dolgoročno krepi državo, jo varuje pred izkoriščanjem in ji omogoča trajnostni razvoj.

Etika kot moralna filozofija ali kot praktično opredeljevanje in uresničevanje etičnih načel in vodil je vedno povezana z vsakršnim človekovim učenjem v formalni ali neformalni obliki, je ugotavljal profesor *Pravne fakultete v Ljubljani dr. Miro Cerar*. Vsak fizik, kemik, biolog ali drug inženir se na svojem področju dela prej ali slej sooči z etičnimi vprašanji, ki jih sprožajo škodljive kemikalije, človeku nevarni izumi, znanstveni poskusi na živih bitjih ali izdelovanje škodljivih snovi in naprav. Človekovo učenje kot celota je vedno prepleteno tudi s kulturnim oziroma vrednostnim področjem. Etika kot nauk in praksa je eden od nepogrešljivih temeljev obstoja in pravilnega razvoja človeka. Če pade etika, pademo ljudje, zato ni učenja brez etike in ne etike brez učenja. Je pa etika dinamično področje, ki ga nikoli dokončno ne obvladamo, dograjevati in prirejati se mora času in prostoru ob spoštovanju njenih univerzalnih principov. V sodobni družbi smo soočeni z nekaterimi specifičnimi etičnimi izzivi, kot je, na primer, etično presojati nadomestno materinstvo, gensko spreminjanje hrane in narave ali uporabo atomske energije. Taka vprašanja terjajo etični od-

ziv, kažejo pa tudi na široke potrebe in možnosti po vseživljenjskem učenju etike. Pomembno je, da se v procesu učenja ob vprašanih, ki se nanašajo na človeka in na medčloveška oziroma družbena razmerja, pogovarjamo tudi o etičnih vodilih. Pri vsakem pridobljenem znanju ali spoznanju se moramo vprašati, ali koristi in ali škodi ljudem. Profesor Cerar je v zaključku svojih razmišljanj o etiki v učenju opozoril, da vsaka akcija sproži nekaj podobnega magnetnemu valovanju, ki k sebi privlači podobno valovanje. Če, na primer, oddajamo prijetne misli, bo to k nam postopno pritegnilo ljudi s prav tako prijetnimi misli. Če pozitivne vibracije oddaja množstvo ljudi, se te združijo v sinergično celoto, kar močno pripomore k različnim premikom na ravni celotne družbe.

Bolj negativen kot pozitiven je odgovor na vprašanje, ali izobraževalni sistem v Sloveniji dovolj dobro pripravi mladino za kakovostno delo in življenje, pa je menila profesorica *Ekonomске fakultete v Ljubljani dr. Nada Zupan*. Delo v družbi znanja, v katero vstopa tudi Slovenija, je nedefinirano, kompleksno, interdisciplinarno, timsko, se spreminja, uporablja informacijsko-komunikacijsko tehnologijo (IKT), globalno in dobiva nenehno nove oblike. Ljudje morajo zato poleg bogatenja znanja razvijati številne druge možnosti oziroma kompetence. Evropski parlament je kot ključne kompetence, ki jih človek potrebuje za osebno izpopolnitev in razvoj, opredelil dejavno državljanstvo, socialno vključenost in zaposlitev. To so sporazumevanje v materinem jeziku, sporazumevanje v tujih jezikih, matematične kompetence ter osnovne kompetence v znanosti in tehnologiji, digitalna pismenost, učenje učenja, socialne in državljske kompetence, samoiniciativnost in podjetnost ter kulturna zavest in izražanje. In kaj zahtevajo slovenski

delodajalci od vsakega iskalca zaposlitve? Najprej načrtovanje in organiziranje lastnega dela in dela drugih, nato zagotavljanje kakovosti in uspešnosti dela v delovnem okolju v skladu s standardi, spremljanje razvoja stroke, racionalno rabo energije, materiala in časa, varovanje zdravja in okolja, vodenje in nadziranje dela, razvijanje podjetnih lastnosti, sposobnosti in vedenj, sporazumevanje s sodelavci, strokovnjaki in drugimi ter uporabo sodobne IKT. Delodajalci dosegajo odlične rezultate le tako, da imajo zaposleni poleg navedenih še mnoge druge, specifične kompetence, ki jim omogočajo doseganje najboljših delovnih učinkov. Delodajalci vedno bolj iščejo sposobne in ambiciozne ljudi. Da bi mladi pridobili potrebne kompetence v izobraževalnem, procesu povečujejo obseg vsebin in vključujejo nove vsebine, kot so etika in družbena odgovornost, spoznavanje različnih kultur, organizacijsko in podjetniško znanje ter veščine. V tem procesu pa je pomanjkljivo preverjanje znanja, njegova uporabnost, razvijanje kompetenc učiteljev, premalo kritičnega razmišljanja, analiz in sintez kot tudi ustvarjalne uporabe informacij. Poseben problem predstavljajo vstopni kriteriji za posamezne študije, ki posledično vplivajo na zmanjševanje pozornosti učiteljev do nadarjenih. Raziskave kažejo, da mladi v Sloveniji želijo biti predvsem slavni in materialno dobro preskrbljeni, manj pa so se pripravljani poglobljati v problematiko in raziskovanje. V družbi znanja je pravo učenje značilno po eksperimentiranju, preskušanju novih situacij, učenju iz napak, uporabi starega znanja na nov način ter kombiniranju znanja in različnih sposobnosti v nove metode in načine.

Pri vseživljenjskem učenju, ki je eno od značilnosti družbe znanja, pridobivamo manjkajoče kompetence. Omogočajo nam dosegati osebno in profesionalno odličnost, stalne izboljšave in inovativnost, nastajanje kompetentnih profilov in organizacijsko učenje. Na to so opozorile *dr. Tatjana Dragovič*, *dr. Karmen Kern Pipan* in *dr. Karmen Gorišek*.

Bistveni dejavniki uspeha in konkurenčna prednost so v TPV Novo mesto zaposleni s svojim znanjem in izkušnjami, pa je poudaril *pomočnik generalnega direktorja dr. Tomaž Savšek*. Razvili so strategijo upravljanja človeških virov ter sprejeli načrt izobraževanja in usposabljanja za vodenje politike zaposlo-

vanja, razvoja poklicne kariere in načrtovanje nasledstva. TPV pri tem spoštuje določbe Kodeksa ravnanja s človeškimi viri in se zavezuje, da bo spoštoval načela strokovne odgovornosti, strokovnega razvoja kadrov, etičnega vodenja, poštenosti in pravičnosti, izogibanja nasprotij interesov ter varovanja pravic posameznikov. S pomočjo orodja – matrike kompetenc – primerjajo zahtevane in dosežene kompetence posameznika, prepoznava njegovo znanje in sposobnosti in jih usklajujejo s potrebami podjetja. Izobraževanju s področja kakovosti namenjajo posebno pozornost, prav tako področju varnosti in zdravja na delovnem mestu ter varstvu pred požarom. Pretežni del vseživljenjskega učenja opravijo z notranjimi predavatelji, ki jim je zagotovljeno dodatno izobraževanje, mentorstvo in pomoč pri diplomskih nalogah. Po posebni metodi v podjetju zbirajo informacije o kompetentnosti vodstvenega in vodilnega kadra ter pripravljajo delavnice za pridobivanje novih znanj in veščin timskega dela, sloga vodenja, ciljnega vodenja in komuniciranja. Zaposleni so dolžni poznati načela politike inovativnosti, se izobraževati s področja inovativnosti in jo spodbujati, kar je še posebno pomembna naloga vodstvenega kadra. S posebnimi ukrepi zagotavljajo zbiranje inovativnih rešitev, njihovo proučevanje in nagrajevanje. Inovativnost se uspešno navezuje na raziskovalno dejavnost podjetja, ki se vključuje v domače in evropske razpise financiranja projektov, in vpliva na oblikovanje novega visokošolskega programa na Fakulteti za industrijski inženiring v Novem mestu.

Pomagajmo odkrivati talente (POT) je nov projekt Gospodarske zbornice Dolenjske in Bele krajine. *Direktor zbornice Franci Bratkovič* je kot njegov osnovni namen poudaril spodbujanje študija tehničnih in naravoslovnih ved, da bi pridobili proizvodnji potrebne inženirje in ne bi razmišljali o njeni selitvi na kadrovsko bolj pokrita območja. Za uspešnost projekta so ključni dobri mentorji, podjetniško razmišljanje učiteljev in staršev ter vgrajevanje potrebnih znanj v šolske programe. Nastavki projekta kažejo, da je POT proces, v katerem je potreben in dobrodošel vsak, je še dejal.

Osvetlitev sodobne vzgoje, izobraževanja in vseživljenjskega učenja je na forumu, katerega častni gost in govornik je bil *olimpionik Miro Cerar*, spremljala predstavitev pedagogike Montessori v vrtcu Jana.

Dobitnik letošnje velike nagrade odličnosti in mojstrstva Otočec 2011 je bil dr. Janez Gabrijelčič, dobitnica nagrade za največ sprejetih novih delavcev v preteklem letu pa je bila ponovno Krka, tovarna zdravil.

Kot je v zaključnih mislih podčrtal predsednik programskega sveta dr. Boris Bukovec, ostajajo udeleženi

ci otoškega foruma kritični do škodljivih pojavov v širši družbi, predvsem pa neutrudni spodbujevalci napredka in iskalci vedno novih poti do odličnosti in mojstrstva. Naslednji forum bo zato odstiral vse, kar prikriva in preprečuje uveljavljanje družbene odgovornosti posameznikov in institucij, je napovedal.

ANTON MAVER

Prispevek k univerzitetnemu prostoru

Občina Mokronog-Trebelno leži na območju Mirnske in Raduljske doline ter sodi med manjše občine. V dejavnostih, s katerimi se v smislu iskanja inovativnih pristopov in prispevkov k regijskemu razvoju Dolenjske, Bele krajine in Posavja kot univerzitetnega prostora že dalj časa trudi društvo Dolenjska akademska pobuda, se sam kot njen župan do sedaj nisem vključeval, ravno tako se ni vključevala občina. Od prejema vabila, da se udeležim posvetovanja *Inovativni pristopi k regijskemu razvoju Bele Krajine, Dolenjske in Posavja – prispevek k univerzitetnemu prostoru*, pa razmišljam o ustanovitvi univerze v Novem mestu in si pogosto zastavljam nekatera vprašanja.

Zakaj Novo mesto potrebuje univerzo? Kaj je poglobitna prednost univerze v Novem mestu? V katero smer bi se moralo obrniti izobraževanje na univerzi v Novem mestu? Kako bi občina lahko (konkretno) podprla njeno ustanovitev in odkod bi lahko črpala sredstva?

Moj odgovor je: univerza v Novem mestu da in čim prej! Seveda pa je treba pretehtati prednosti in slabosti. Verjamem, da so mnogi to vprašanje še kako pretehtali in že zdavnaj zavzeli stališče do njega. Novo mesto je središče jugovzhodne Slovenije, v katerem je vse bolj poleg gospodarstva

doma tudi kultura. Ima pestro zgodovino – če se spomnimo frančiškanskega samostana tudi šolstva – in bogato tradicijo kakovostnega srednješolskega izobraževanja. Predvsem slednje postavlja dobre temelje za prihodnje rodove strokovnjakov.

Z univerzitetnim središčem v Novem mestu bi dosegli pričakovano, če bi ga povezali z močnim gospodarstvom regije. V Novem mestu bi se lahko izobraževali visoko usposobljeni strokovnjaki predvsem na področju farmacije, pa tudi industrijskega oblikovanja, zdravstva in turizma, ... Če bi bila univerza specializirana, bi z dovolj strokovnimi predavatelji in predvsem močno povezanostjo z gospodarstvom sčasoma našla svoje mesto v slovenskem, kasneje pa, verjamem, tudi evropskem prostoru.

A ob tem mojem razmišljanju ne morem mimo dejstva, da so bile v zadnjih letih po Sloveniji ustanovljene številne fakultete, za katere se zdi, da ustvarjajo množico diplomantov brez pravih možnosti za zaposlitev, da podaljšujejo mladost in odvisnost mladih od staršev, da so – ne nazadnje – izgovor za študentski status in s tem delo preko študentskih napotnic, pogosto ne v izbrani strokovni smeri.

Ker so število slovenskih fakultet povečuje, je tudi potreba po strokovnjakih, ki bi mlade vodili na poti do izobrazbe, čedalje večja. In ob tem

se sprašujem, ali tako majhen prostor lahko mladim ponudi ustrezno usposobljene profesorje. Zavedam se, da bi to lahko rešili z gostujočimi profesorji, tudi tujimi, a v tem pogledu mora biti prednost – vsaj na prvi stopnji – študij v slovenskem jeziku.

Vrsto let je bila soznačnica za dobro izobrazbo, znanje in strokovnost ljubljanska univerza, in zdi se, da se je z ustavljanjem novih fakultet njen status samo še okrepil.

Če gledam osebno, je odločitev za študij v Novem mestu smotrna in tudi zaradi čedalje višjih stroškov razumna, saj bi naša mladina tako ostajala doma. Po drugi strani pa je za mladino študij drugod in tudi v tujini prava izbira, ker mladi študenti tako izkusijo samostojnost, neodvisnost, odločajo o sebi in se naučijo gospodariti, kar je dobra popotnica za življenje, ki sledi šolanju.

Pomembno je tudi, da so potrebe regije dovolj jasno predstavljene. Dokler teh ne pozna sleherni med nami ali pa vsaj večina deležnikov razvoja, predvsem pa aktualna politika, in dokler se mo-

ramo o tem spraševati, potem ostaja vprašanje, ali smo naredili dovolj.

In kako sploh določiti potrebe regije? Skozi oči gospodarstva? Šolstva? Lokalne skupnosti? Politike? Mladine? Verjetno mora biti vse skupaj tesno povezano in mora sodelovati. Hkrati pa potrebe regije – v izobraževalnem smislu – niso vezane samo na visoko izobražene ljudi, ampak tudi na tiste, ki so pripravljeni in znajo dobro opravljati svoj poklic. Potrebujemo tudi peke, frizerje, avtomehanike, prodajalce, ... In tudi teh primanjkuje. Predvsem pa potrebujemo – vsaj v naši lokalni skupnosti – mlade, ki bi jim ne bilo vseeno. Mlade, ki bi bili pripravljeni delati.

Mlade, ki bi se bili pripravljeni dejavno vključiti v razvoj kraja in bili del društvenega ter družabnega življenja. In ne nazadnje, manjka mladih, ki bi v večji meri znali izkoristiti svoje zmožnosti in znanje. Ki bi se znali odločati drzno v smislu iskanja novih poslovnih priložnosti, dejavnega vključevanja in sprva tudi v politiko lokalnega značaja. Ampak slednje je že druga zgodba.

ANTON MAVER

Inovativni pristopi k regijskemu razvoju

Z analitičnim pristopom in ob sodelovanju občank in občanov smo se v občini Mokronog-Trebelno odločili glede vizije razvoja lokalne skupnosti, ki jo predstavljam v nadaljevanju.

Občino bo odlikovalo razvito gospodarstvo. Ob industriji bodo delovna mesta zagotavljali podjetništvo, obrt, turizem in dopolnilne dejavnosti na kmetijah. Ugodno naravno okolje, prijaznost do mladih družin ter infrastrukturna urejenost bodo ustvarjali prijetno bivalno okolje. Občina bo v okviru skupnih projektov na področju turizma, varovanja okolja, prometnih povezav in infra-

strukture sodelovala predvsem s sosednjimi občinami v Mirnski dolini.

V projektu sodelujoči občani – v vzorec je bilo vključenih 400 od 3000 prebivalcev v občini – pa vidijo največ, kar tri petine možnosti in razvojnih priložnosti, prav v turizmu. Tudi iz zgornjih dejstev, ne pa zgolj zaradi njih, želimo v občini Mokronog-Trebelno priti do lastne strategije turizma, katerega pa želimo vključiti v strategijo turizma v Mirnski dolini.

Ena od zgodb, ko bi ji lahko dali naslov *tematski park Makronovo*, je idejno razvil domačin Stane

Peček. Zgodba je obsežna in bi v primeru polne uresničitve zagotovo sooblikovala turistično ponudbo celotne Mirnske doline, še posebej kakovostno ponudbo pa bi predstavljala povezav s tematskim parkom kozolcev, ki ga razvija sosednja občina Šentrupert.

»Ideja o Makronovem,« je povedal avtor, »gotovo ponuja dovolj, da oko iskalca in načrtovalca gospodarskih možnosti in možnosti Mirnske doline v izhodiščih prepozna turistično mizico pogrni se, kajti, če je v Kranjski Gori Kekčeva dežela, pri Slovenj Gradcu Dežela škratov, če pod Olimsko goro lahko vstopite v svet pravljic, v Velenju vas povabijo na Pikin festival ..., zakaj ne bi v Mirnski dolini imeli Makronova domovanja Mokronožcev, doživljajsko turističnega kompleksa s pravljničnimi objekti in ustreznim programom, kjer bi bilo z logistiko okolja možno nekajurno, celodnevno ali celo večdnevno organizirano bivanje.«

Tako je ideja o vzpostavitvi škratovskega naselja oziroma tematskega parka Makronovo na obmo-

čju Mirnske doline skupni projekt akterjev in deležnikov v projektnem območju ter tako odgovor na dilemo, kako v prihodnje voditi turistični razvoj te izjemno zanimive geografske celote v prostoru osrednje Dolenjske.

Projekt bi vodili s pomočjo lokalne akcijske skupine Dolenjska in Bela krajina, pri njegovem razvijanju pa vidimo številne možnosti za sodelovanje tudi z zunanjimi sodelavci. Med njimi tudi s Fakulteto za arhitekturo in z Biotehnično fakulteto in oddelkom za krajinsko arhitekturo. Z obema smo že vzpostavili stike, od obeh pa pričakujemo podporo. Občina Mokronog-Trebelno naj bi za študente obeh fakultet razpisala seminarske ali diplomske naloge.

Projekt *tematski park Makronovo* je le eden od večjih sklopov, ki bodo v bodoče krojili vizijo območne turistične ponudbe.

Karl Vouk: *HOMMAGE Á VANJA FURLAN #1*, jajčna tempera na platnu, 90 x 60 cm, 2011

Skupaj do samostojnosti – Dolenjska 1991

Razstava Skupaj do samostojnosti – Dolenjska 1991, galerija Dolenjskega muzeja Novo mesto, 18. junij do 1. november 2011.

Obdobje dvajsetletne samostojnosti Republike Slovenije ponuja določeno zgodovinsko distanco in naloga zgodovinarjev je pravzaprav dvojna: nujno je skrbeti za zapisovanje in interpretacijo zgodovinskih dejstev ter hkrati zagotavljati objektivnost pri svojem delu. V obeh primerih pa je osnova delo s čim bolj avtentičnimi in predvsem z vsemi razpoložljivimi viri. Nedvomno lahko trdimo, da zgodovina o nastanku samostojne in neodvisne Republike Slovenije še nastaja, pri čemer se zgodovinarji srečujemo z mnogoterimi dilemami. Naj izpostavim vsaj nekaj največjih:

razpoložljivi fond primarnih virov je sorazmerno skop, kar je posledica izrednih razmer (priprave in sama vojna), ko zapisovanje ukazov in sploh dogodkov ni bilo v ospredju, deloma tudi zato, ker na tako pomemben dogodek ni bila pripravljena tudi zgodovinska stroka (danes ameriški vojaški zgodovinarji spremljajo svoje enote neposredno na bojiščih v Iraku in Afganistanu),

omejenost obsega primarnih virov je nujno razumeti tudi skozi skrajno nedoločne razmere, ko so se zaradi tajnosti dokumenti tudi namensko uničevali zaradi obvarovanja vojaškega načrtovanja ter obvladanja toka informacij pred delovanjem vojaških in drugih obveščevalnih služb ter zagotavljanja varnosti pomembnih oseb na slovenski strani,

sicer obstoječe primarne vire še v številnih primerih hranijo v zasebnih arhivskih zbirkah ter so s tega vidika žal zgodovinarjem in zgodovinski stroki omejeno dostopni,

pomemben fond primarnih virov tudi ni dostopen, ker so bodisi pod oznako zaupno v Sloveniji bodisi se nahajajo v arhivih izven Slovenije (predvsem arhiv JLA v Beogradu) in so prav tako na osnovi ravnanja s takšnimi viri nedostopni oziroma bodo nedostopni še kar nekaj časa,

pomembno je poudariti tudi avtointerpretacijo zgodovinskih dejstev, kar je sicer dobrodošlo, vendar v marsičem izostane objektivnost pri zapisovanju dogodkov na eni ter parcialni pristop na drugi strani, kar nehoti vodi v anomalčno razumevanje celotnega niza ter širšega spektra predstavljanja doživetij posameznikov; to seveda ne izničuje različne avtobiografske vire in samo opozarja na možnost pomanjkanja objektivnosti,

nezapisani ustni viri v omenjeni časovni distanci bledijo, hkrati pa izgubljajo zgodovinsko ostrino po jasni interpretaciji, kar žal v mnogih pogledih dodatno zmanjšuje njihov pomen in vlogo, obenem pa se izgublja njihova neobremenjenost in verodostojnost,

pisanje tako občutljive zgodovine, kot je nastanek slovenske države, nalaga tudi izjemno odgovornost zgodovinarju iz dveh razlogov: skoraj nemogoče je na osnovi razpoložljivih virov, ob upoštevanju že omenjenih omejitev, oblikovati dokončno interpretacijo zgodovinskih dejstev, hkrati pa je to tema, ki je z vidika nacionalnega zgodovinskega skrajno pomembna in bo v marsičem definirala tudi odnos ljudi do nastanka ter posledično do države dandanes.

Zato so postavitve, kot so jo pripravili tudi v Dolenjskem muzeju, nujne. Zakaj? Ker se prav s

¹ Izr. prof. dr. Vladimir Prebilič, Katedra za obramboslovje, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani. Avtor je tudi župan občine Kočevje. (Opomba urednika)

Odprtje razstave *Skupaj do samostojnosti – Dolenjska* 1991. Slavnostna govornica je bila ministrica za obrambo Ljubica Jelušič. (Foto: Rasto Božič)

takšnimi pristopi gradi narodnobuditeljska vloga muzejev na Slovenskem. Le-tega pa nam močno primanjkuje in je pomembno pri izgradnji slovenske nacionalne identitete. Takšne razstave pomenijo tudi udejanjanje tistih že omenjenih zgodovinskih nujnosti, ki pomenijo prevzemanje odgovornosti za sooblikovanje temeljev slovenske nacionalne zgodovine. Zato je potrebno pohvaliti tako vodstvo muzeja, da se je odločilo za tako dokaj drzen korak, ter seveda avtorja razstave, ki sta izkazala izjemno angažiranost prav na področju zbiranja primarnih virov in pravzaprav storila tisto, kar je nujno za nadaljnje raziskovanje in delo zgodovinarjev – omogočila večjo dostopnost do relevantnih virov tudi v bodoče. Seveda je razstava osredotočena na dogodke in aktivnosti, ki so se vrstili na območju Dolenjske, vendar to nikakor ne zmanjšuje njenega pomena. Celo več, prav takšen profesionalen odnos do muzeološkega in zgodovinarskega dela je nujno vzeti za primer tudi v drugih pokrajinah. S tem bi bilo mogoče v marsičem dopolniti tudi preštevilne vrzeli pri nastajanju nacionalne zgodovine s področja nastanka slovenske države. Kronološko zastavljena razstava izjemno slikovito uokviri vse akterje pri zavarovanju plebiscitarne odločitve slovenskega naroda ter smiselno in vsebinsko primerno izpostavi najbolj prelomne dogodke v času vojne na Dolenjskem. Ker sta avtorja uspela pritegniti tudi številne udeležence iz samih spopadov, je mogoče v razstavi ter pripadajočem katalogu zaznati čustven naboj, kar pridoda pridih dramatičnosti ter plastično pričara izjemno breme posameznikov pri sprejemanju pomembnih

odločitev. Mnoge od njih, drugače sprejete in izvršene, bi lahko popolnoma spremenile tok dogodkov, kar bi v primeru vojne pomenilo večje število žrtev in večjo gospodarsko škodo, ki praviloma spremlja in je bilo konec koncev vidno na primeru vojn v preostalih novonastalih državah nekdanje Jugoslavije. Z izjemno primerno izbranim materialnim gradivom sta avtorja obiskovalcu omogočila kar najboljši vpogled in razumevanje vloge Dolenjske pri osamosvojitvi. Z odmerjeno izbranimi vsebinami sta predstavila temeljno specifično vojne za Slovenijo – to je bila obramba slovenskega naroda, ki se kljub drugačnim pričakovanjem ni pustil ustrahovati in je ostal popolnoma enoten. Vsak posameznik se je po svojih močeh vključil v obrambne aktivnosti, brez različnih pričakovanj, ter tvegala, kar je bilo potrebno. Če kdaj, je to enotnost nujno večkrat izpostaviti. In prav zato priporočam ogled razstave. Ta nedvomno obiskovalca ne bo pustila ravnodušnega in prepričan sem, da bo dopolnila razumevanje in poznavanje nacionalne zgodovine. In če bo obiskovalec ob izhodu z razstave ponosen na tako izjemen dosežek, kot je bila osamosvojitev Slovenije, potem ne bo nič narobe. Ravno obratno, postal bo pravi domoljub v najbolj žlahtnem pomenu besede!

Sam pa se ne morem izogniti še enemu poslanstvu tovrstnih razstav – gre za edukativni pristop, ki ga vse preveč zanemarjamo tudi zgodovinarji. Raziskovanje in posledično oblikovanje zgodovine posameznega naroda nima prave vrednosti, če teh dejstev ne znamo in jih končno ne posredujemo do »uporabnika«, do človeka. Pri čemer je nujno izpostaviti že tako pomanjkljivo poznavanje slovenske nacionalne zgodovine predvsem med mladimi. Razlog je povsem nerealno zanašanje nas vseh, ki smo aktivno doživeli nastanek slovenske države, da so to vsem nam znane in bližnje vsebine in ni potrebno o njih pisati ter jih raziskovati. Usodna napaka! Pred nami odraščajo generacije, ki so se rodile po vojni, torej že v samostojni in neodvisni Republiki Sloveniji ter jim osamosvojitev ne predstavlja nobenega čustvenega dejstva, temveč zgolj zgodovinski podatek. Zato ni nenavadno, če številne raziskave ugotavljajo izjemno nepoznavanje najbolj pomembnih dejstev iz osamosvojitvene zgodovine in tudi ne razumejo veličino posame-

znih dogodkov ter dosežka slovenskega naroda v celoti. Ob tem velja zapisati, da se narodi ne delijo po velikosti in mednarodnem ugledu, temveč po svoji srčnosti, ki pa je ne moremo pričakovati na osnovi nepoznavanja največjih nacionalnih do-

sežkov, med katerimi nastanek samostojne in neodvisne Republike Slovenije pač nima primerljivo nacionalnozgodovinsko pomembnega dogodka v svoji večstoletni narodni zgodovini.

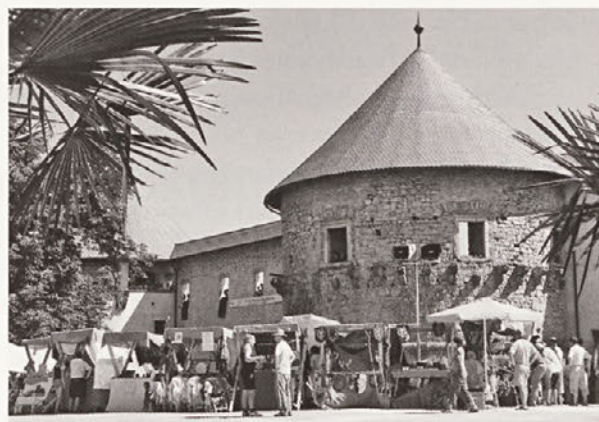
RASTO BOŽIČ

Predstavitev izhodišč za obnovo žužemberškega gradu

Okrogla miza Odbora za obnovo žužemberškega gradu, Žužemberk, 8. junij 2011.

Odbor za obnovo žužemberškega gradu je 8. junija priredil okroglo mizo, na kateri so njeni udeleženci iskali skupna izhodišča za dokončanje obnove in oživitev arhitekturnega spomenika, ki ga viri kot grad prvič omenjajo v prvi polovici 13. stoletja. Predstavniki občine, omenjenega odbora, spomeniške službe in še nekaj strokovnjakov so se strinjali, da je treba njegovo prihodnost načrtovati le v navezavi z žužemberškim osrednjim trgom in krajevnim življenjem.

V obnovo častitljivega žužemberškega gradu in simbola so od leta 1997 oziroma od takratne ustanovitve odbora za njegovo obnovo vložili dober poldrugi milijon evrov. Dobro polovico denarja zanjo je prispevala država, večino razlike občina, njen manjši del pa pokrovitelji. Kot so povedali ob okrogli mizi, se namerava občina Žužemberk – tudi lastnica gradu – za nadaljevanje obnove in vsebinsko oživitev graščine – glede na to, da je bil v času turške nevarnosti žužemberški grad eden ključnih branikov Evrope – prijavititi na razpise za evropski denar. Ker je grad za Žužemberk kot občinsko središče pomemben, hkrati pa skupaj s tamkajšnjim osrednjim trgom tvori celoto,

Žužemberški grad v času tamkajšnjih tradicionalnih poletnih grajskih prireditev – pogled s trga.
(Foto: Rasto Božič)

ga bodo obnavljali naprej. Dogovorili so se še, da bodo skupaj s strokovno skupino začeli pripravljati projektno dokumentacijo, s katero bodo opredelili tudi vsebino obnovljenih grajskih prostorov.¹

Ob junijski okrogli mizi je predsednik Odbora za obnovo žužemberškega gradu Slavko Gliha² pripravil izhodišča za razpravo, ki jih v nadaljevanju povzemamo skoraj v celoti.

¹ Navedene podatke je posredoval direktor žužemberške občinske uprave Vlado Kostevc.

² Slavko Gliha je predsednik omenjenega odbora od njegove ustanovitve, leta 1997.

Kot je zapisal, mineva stoletje, odkar so prvi strokovnjaki začeli opozarjati pristojne oblasti na propadanje gradu v Žužemberku. Gliha navaja članek arhitekta, umetnostnega zgodovinarja in kastelologa Igorja Sapača³, ki v Suhokrajinskem zborniku omenja, da je konservator Franc Avsec že leta 1911 terjal ohranitev pokritega gradu za vsako ceno, pa čeprav ta ne bi imel uporabne vrednosti za lastnika kot rezidenca. Leta 1793 je namreč, pojasnjuje Gliha, Viljem Auersperg kupil udobnejši дворец Soteska, od tedaj naprej pa je vzdrževanje gradu v Žužemberku postajalo zanj vse bolj nadležno breme. Ko so leta 1892 zgradili novo žužemberško sodno poslopje in se je sodišče izselilo iz gradu, sta s tem usahnila še zadnji denarni vir in neposredni motiv za njegovo vzdrževanje. Načrtovano prodajo gradu domačinu Alojzu Hotku je nato leta 1941 preprečila druga svetovna vojna. Med vojno so ga požgali in večkrat bombardirali, tako da je osvoboditev dočakal kot ruševina. Nekaj let po vojni se je porušil še večji del njegovega glavnega stolpa.

Ob velikem prizadevanju krajevne skupnosti Žužemberk so prva obnovitvena dela na gradu začeli leta 1969, cilj obnove pa takrat in nikoli kasneje, tako Gliha, ni bil dokončno in jasno določen. Predvsem je šlo za zaščito sorazmerno še dobro ohranjenih obodnih stolpov. Tako je leta 1969 dobil streho severovzhodni grajski stolp (št. 1), hkrati pa so zakrpali udarne jame, ki jih je v obodnih stenah gradu povzročilo medvojno bombardiranje. Med letoma 1971 in 1972 so pokrili še stolpa 2 in 3, leta 1978 pa z velikimi naporji še stolpa 4 in 7. Nato je v obnovi sledil daljši premor.⁴

Leta 1997 je novoustanovljeni odbor za obnovo gradu spodbudil nadaljevanje obnove, odtlej pa je ta potekala neprekinjeno. Njena zasnova je izhajala iz usmeritev kastelologa Ivana Komelja in arhitekta Vlasta Kopača iz leta 1957. Spomeniška služba je takrat po Glihovem mnenju predlagala, da bi stolpe in obodno zidovje obnovili ter nadkrili s strehami, grajsko jedro pa ohranili kot razvalino. To zasnovo so doslej, ugotavlja Gliha, v Žužemberku pretežno izpeljali.

Kot nadaljuje v drugem delu izhodišč, je postopna in uspešna obnova grajskih razvalin po letu 1997 spodbudila želje po čim večji stopnji oživitve gradu. Z doslej opravljenimi deli je ta vsaj na videz spet postal sestavni del žužemberške trške podobe in njen osrednji simbol, v resnici pa je zgodovinska stavba še vedno predvsem razvalina brez prave vsebine, ki bi zagotovila njen trajni obstoj. Za dos tega Gliha predlaga iskanje novih vsebin in ustrezno izpopolnitev razvaline s spletom rekonstrukcijskih in odgovornih sodobnih arhitekturnih posegov.

Kot meni, se strokovnjaki o najbolj sprejemljivem načinu, kako to izvesti, doslej še niso zedinili. Vsekakor pa bo najprej treba dokončno opredeliti namembnost grajskih prostorov, kar so na idejni ravni v smislu predlogov že naredili. Odbor za obnovo gradu brez pomislekov sprejema predlog dr. Sapača, da bi vnovič zgradili zahodni trakt gradu s slavnostno dvorano in premaknili načrtovana sedeža občinske uprave in upravne enote v grajsko jedro. V enem od stolpov – ali v grajskem jedru – bi bilo potrebno ohraniti razpoložljive prostore tudi za odvetnika, notarja ali podobnega najemnika. Z drugimi besedami, pojasnjuje Gliha, bi bilo del prostorov potrebno obnoviti v smislu še nedoločene, a pričakovane namembnosti.

Ker bo tovrstna obnova gradu oziroma njeno nadaljevanje po njem mnogo bolj zahtevna od dosedanjih sanacijskih del, želijo Žužemberčani pri razpravi o načinu izvedbe teh posegov vzpostaviti tesne stike z različnimi strokovnjaki, zlasti pa z vrhom spomeniškovarstvene službe in oblikovati interdisciplinarno ekipo usposobljenih strokovnjakov, ki bi vodila načrtovanje celovite prenove gradu.

Po sodbi odbora je dosedanji predlog spomeniške službe, da grajsko jedro predstavijo in trajno ohranjajo kot razvalino, v slovenskih klimatskih razmerah in zaradi visokih vzdrževalnih stroškov skoraj nemogoč. Bolj smiselno se jim zdi, da bi obnovljeni zidovi grajskega jedra dobili primerno streho in novo vsebino, kar bi bilo najboljše jamstvo za učinkovito in redno vzdrževanje gradu.

Gliha ocenjuje, da jih glede na njihove dosedanje izkušnje do oživitve gradu loči še kar nekaj

³ Suhokrajinski zbornik, 2010. (Opomba S. Gliha)

⁴ Špelka Valentinčič Jurkovič, Suhokrajinski zbornik 1997, str. 22–32. (Opomba S. Gliha)

let. Do takrat imajo torej čas za posege, ki bodo v smislu obnove izvirne podobe gradu in njegove temeljne namembnosti – ne glede na dokončno namembnost – pomenili zaključek prve stopnje njegove prenove.

Med posegi navaja:

- učvrstitev zunanjih podpornih zidov v grajskem jarku – v zvezi s katerim bi bilo koristno opredeliti njegovo bodočo vlogo in ureditev – ter pojasnitev natančnega mesta izginulega zunanjšega stolpa na njegovi vzhodni strani,
- ponovno gradnjo leta 1948 podrtega zgornjega dela osrednjega kvadratnega stolpa v grajskem jedru z določitvijo njegove namembnosti kot možne razgledne in pomožne komunikacijske točke, s katerim bi grad ponovno dobil nekdanjo osrednjo vlogo v podobi kraja,

- pozidavo pokritega arkadnega hodnika na vzhodni strani dvorišča. Poleg nekdanje vloge – povezave med stolpoma 1 in 7 – naj bi arкаде, zgrajene po vzoru nekdanjih, dobile vlogo zaključka prireditvenega odra osrednjega prostora na grajskem dvorišču,
- ureditev zunanjih pročelij severnih stolpov 2 in 3.

Kot povzema predsednik odbora za obnovo žužemberškega gradu, bi bilo navedena dela ob sedanjem ritmu moč opraviti v naslednjih štirih do šestih letih, ta pa ne bi vplivala na končno podobo in namembnost gradu, niti ne bi zožila manevrskega prostora pri njegovi prenovi in oživitvi.

MAŠA POŽAR

Ljudske pesmi iz zakladnice belokranjskih Uskokov

»Pjevaj mi, pjevaj, sokole: Uskoška pesemska dediščina Bele krajine«.
Avtorji in izbor zvočnega gradiva: dr. Marko Terseglav, dr. Drago Kunej, Peter Vendramin; Založba ZRC SAZU, Ljubljana 2010.

Glasbenonarodopisni inštitut velja za enega največjih raziskovalnih središč Znanstvenoraziskovalnega centra Slovenske akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani, ki se ukvarja pretežno z znanstvenim raziskovanjem, zapisovanjem in arhiviranjem starodavnih ljudskih plesov, pesmi, običajev ter širše folklorne kulture na celotnem slovenskem območju. Njegov pomen je nezanemarljiv, saj s knjižnimi, video in audio izdajami bralstvu ter poslušalstvu približuje ljudsko pesemsko in plesno dediščino v njuni najizvir-

nejši obliki, pri teh pa se morda, razen v pokrajinah, kjer sta se ohranili, premalo zavedamo zgodovinske, pesniške in kulturne vrednosti ljudskega izročila kot edinstvenega kulturnega simbola.

Belokranjsko ljudsko izročilo vsekakor opravičuje sloves ene najuglednejših pokrajin, kjer se ljudska dediščina še zmeraj generacijsko prenaša in ohranja v polni meri. Raznolikost in pestrost belokranjskega ljudskega pesemskega izročila so v Glasbenonarodopisnem inštitutu doslej predstavili na dveh ploščah, *Bela krajina in Kostel, Zvočni primeri izvirne ljudske glasbe* ter *Slovenske ljudske plesne viže, Bela krajina in Kostel* z izborom izbranih dokumentarnih posnetkov iz obdobja od prvih zvočnih snemanj, leta 1914, do danes, ter razvoj specifičnega plesnega izročila Bele krajine. Ob obeh bi si upali trditi, da najnovejša plošča *Pjevaj mi, pjevaj, sokole* predstavlja kontinuiran

znanstveno-raziskovalni niz belokranjske pesemske in plesne ljudske tradicije, katere del predstavlja tudi uskoško ljudsko pesništvo. Razvoj uskoškega pesemskega izročila in kulture v Beli krajini je dr. Marko Terseglav – sicer velik proučevalec uskoške kulture in višji znanstveni sodelavec Glasbenonarodopisnega inštituta – obširneje predstavil že v znanstveni monografiji *Uskoška pesemska dediščina Bele krajine* (1996). V njej je obširneje predstavil 398 besedil srbskih in hrvaških pesmi z območja Bele krajine, ki so ga v 16. stoletju naselili pravoslavni in katoliški prebegi pred Turki. Izid zadnje plošče je pravzaprav smotrna dopolnitev knjižne izdaje o duhovni in etnični kulturi uskoškega prebivalstva, njen glavni namen pa je po njegovih besedah predvsem v tem, da pesmim v knjigi doda njihovo glasbeno podobo, »ki je za ljudske pesmi enako pomembna kot besedilo«.

Pjevaj mi, pjevaj, sokole je zbirka 29 uskoških pesmi, ki so (bile) značilne za pravoslavno prebivalstvo Bojančev, Marindola, Miličev in Predgrada ter Špeharjev, Starega trga in ostale Poljanske doline ob Kolpi, ki so jo v 16. stoletju poselili tudi katoliški prebegi iz dalmatinske Cetinske krajine ter drugih predelov Hrvaške in Bosne. Na omenjeni

plošči objavljene pesmi so bile posnete od petdesetih let prejšnjega stoletja do danes, hranijo pa jih v arhivu Glasbenonarodopisnega inštituta. Ti posnetki predstavljajo dragocen zvočni dokument, saj so večino pesmi domačini odpeli na domačih dvoriščih, v domovih in ob družabnih priložnostih. Pesem *Gorom jezde kičeni svatovi* (Miliči 1989) so, denimo, posneli pred pravoslavno cerkvijo neposredno po tamkajšnji božični liturgiji in predstavlja živ primer ljudske dediščine, pri kateri se pesem vsebinsko iz tragične balade spremeni v plesno. Izvirna izvedba pesmi namreč omogoča pristnejši vpogled v samo pesem kot celoto, poslušalci pa lahko sledijo jezikovni in izgovorjeni podobi besedila ter načinu izvedbe pesmi.

Polovico pesmi so leta 1976 posneli z Bojančani, večinoma člani družine Vrlinič. Njihov prispevek pri prepoznavanju uskoške pesemske tradicije je neizme-

ren, saj predstavljene pesmi predstavljajo edini zvočni primer uskoške ljudske pesemske dediščine iz teh krajev na Slovenskem. Vsebinsko so pesmi izbrane zelo različno. Večinoma gre za pripovedne, ljubezenske, vasovalske in stanovske pesmi, ki so jih izvajali tudi ob posebnem načinu plesa oziroma »kolanju«. Pevci in pevke so v izvedbi pesmi dosledni v izvirni arhaični govorici in interpretaciji, kot tudi v pesmi *Pod onom gorom zelenom*, ki jo je leta 1967 Zdravko Vukčević sam odpel v jeziku starih Bojančanov.

Posebno zanimive so tudi izvedbe ljubezenskih pesmi iz Bosne, odkoder so jih Bojančani v prvi polovici 20. stoletja s služenja vojaščine prenesli v domače kraje. Taki sta naslovna *Pjevaj mi, pjevaj, sokole* in *Tri livade, nigde hlada nema*. Predstavljene uskoške pesmi so odpete večinoma večglasno z značilnim solističnim napevom v

začetku vsakega verza, kar je bilo značilno za njihova izvorna območja. Kljub ohranjeni prvinski obliki pesmi in njeni verzološki podobi so belokranjski ljudski pevci in pevke dodali lokalno noto in jo s tem približali lastnemu ljudskemu izročilu ter jo kot tako tudi ohranili. Morda najbolj opazna razlika v melodiji je izpostavljena v nekoliko mlajši pesmi iz sedemdesetih let

prejšnjega stoletja, *Nesretna je ptica*, ki jo je pevka iz rojstnih hrvaških Ponikev prenesla v Bojance, kjer se je omožila. Z ustnim ljudskim izročilom so se prenesle tudi pesmi *Išla Anka po vodo*, *Gledam bajnu zoru* in *U livadi pod jasenom*, s katerimi je vaščane in vaščanke Žuničev po pripovedih sodeč seznanila in poučila mlada Hrvatica, ki se je prisožila iz hrvaškega Prilišća po drugi svetovni vojni. Tovrstni primeri pesmi tudi dokazujejo, kako so se etnične manjšine v Beli krajini uspele vključevati med lokalno prebivalstvo, ki je uskoško kulturo in njeno dediščino z leti velikodušno sprejela.

Velik prispevek zvočni podobi uskoške kulture v Beli krajini so dali tudi katoliški prebegi, katerih izročilo še zdaj obujajo folklorna društva Poljanske doline ob Kolpi. Večino zbranih pesmi (*Verbniče na moru*, *Prošetale bjele vile*) je zabeležila Kristina Ma-

Iz arhiva Glasbenonarodopisnega inštituta

PJEVAJ MI, PJEVAJ, SOKOLE
USKOŠKA PESEMSKA DEDIŠČINA BELE KRAJINE

jerle, pevka in kulturna delavka, ki je iz rodne Hrvaške že pred drugo svetovno vojno prinesla v Stari trg obsežen repertoar večinoma ljudskih in ponarodelih pesmi iz Kvarnerja in Istre. Melodične in ritmične ter interpretacijske posebnosti v izbranih pesmih katoliških prebegov so v primerjavi s srbsko ljudsko pesemsko dediščino očitne in nezanemarljive. Vendar s prepletanjem hrvaških in srbskih pesniških prvin je uskoška ljudska pesem v slovenskem ljudskem izročilu edinstven primer stika dveh na videz različnih etničnih kultur in narodov. Na plošči so zbrane tudi krajše instrumentalne skladbe, izvedene na lastno-ročno izdelanih orglicah (*Seljančica, Fruške, jabuke, slive*), ki jim sicer običajno pripadajo ustrezna besedila. Ob poslušanju plošče *Pjevaj mi, pjevaj, sokole* namreč lahko opazimo, kako se je uskoško ljudsko izročilo vse do danes generacijsko prenašalo in spreminjalo, vendar ob tem ohranilo osnovne vsebinske prvine. Nekatere pesmi, kot je *Pobeležo pole z ovca-*

ma, so sicer predstavljene v okrnjeni različici, *Igram kolo, za volju mi nije* in druge – skorajda stalnice folklornih plesnih odrov in družabnih priložnosti – pa so na plošči predstavljene v izvorni, samo vokalni izvedbi pevcev, brez katerih ljudsko izročilo Bele krajine ne bi bilo popolno.

Pjevaj mi, pjevaj, sokole je dragocen zvočni zapis, ki orisuje medkulturno razumevanje in dopolnjevanje dveh različnih etničnih manjšin, ki sta se naselili na območju Bele krajine. Uskoško prebivalstvo se je od svojih razvojnih začetkov vedno trudilo postati del belokranjskega življenja, istočasno pa je ohranilo lastno integriteto in prepoznavnost. Uskoška pesemska dediščina je eden poglobitnejših pokazateljev tega, predstavljena plošča pa izjemno dragoceno kulturno in zgodovinsko zvočno gradivo razvoja in dediščine belokranjskega ljudskega pesemskega in plesnega izročila.

RASTO BOŽIČ

Pestrost 7. novomeških likovnih dnevov

7. novomeški likovni dnevi, Dolenjski muzej Novo mesto, Jakčev dom: kolonija 9. – 13. maj, razstava 1. junij – 11. september 2011.

Ob podpori Mestne občine Novo mesto je Dolenjski muzej v razstavišču Jakčev dom letos vnovič gostil udeleženki in udeležence kolonije Novomeških likovnih dnevov, ki je nastala na pobudo priznanega domačega likovnika in vsa leta njenega vodje, Janka Orača.

Novomeških 7. likovnih dnevov, nad katerimi zadnja leta bdi Dolenjski muzej, pri njih pa je letos kot strokovna sodelavka spet sodelovala kustodinja Jakčevega doma Jasna Kocuvan, so se poleg edine pokra-

jinske domačinke – širšemu galerijskemu občinstvu še manj znane belokranjske oziroma gradaške grafičarke Jasmine Nedanovski – udeležila ugledna likovna imena, ljubljanski kipar Mirsad Begić, kranjska slikarka Klementina Golija in slikarji, Ahmet Ibukić-Ami iz z Novim mestom pobratenega Bihaća v Bosni in Hercegovini, zamejski Slovenec iz Rinkol na avstrijskem Koroškem Karl Vouk, Mariborčan Zmago Jeraj in Ljubljčan Boris Zaplatil.

Tudi letos so udeleženki in udeleženci omenjene novomeške kolonije ustvarjali brez predpisane teme ali motiva. Pri ustvarjanju so bili povsem svobodni, edini pogoj, ki so jim ga postavili prireditelji, pa je bil, da so del ustvarjenega oziroma po eno na koloniji ustvarjeno delo podarili Novemu mestu in s

Ustvarjalci in prireditelji. V prvi vrsti: direktor Dolenjskega muzeja Zdenko Picelj, Zmago Jeraj, Jasmina Nedanovski, Klementina Golija, Janko Orač, Ahmet Ibukić-Ami, Boris Zaplatil in Mirsad Begić; v drugi: novomeški župan Alojzij Muhič in Karl Vouk. (Foto: Rasto Božič)

tem novomeški občini. V mestni zbirki, ki nastaja ob Novomeških likovnih dnevih, se je tako v letih prirejanja te ustvarjalne kolonije nabralo 55 likovnih del domačih in tujih slikarjev, grafikov ter kiparjev, njen skrbnik, Dolenjski muzej, pa namerava ob njeni deseti obletnici poleg redne letne prirediti dodatno pregledno razstavo.

Novomeški likovni dnevi so skozi sedem let njihovega prirejanja postali mestna kulturna stalnica in sestavni del muzejskega programa, sodelujočim ustvarjalkam in ustvarjalcem pa omogočajo tudi medsebojno spoznavanje ter izmenjavo izkušenj. Da je temu tako, je potrdila Jasmina Nedanovski, ki se doslej kot umetnica še ni samostojno predstavila. Kot je povedala, je sodelovanje na tovrstnem srečanju za mladega ustvarjalca velika priložnost, starejši kolegi pa znajo mlajšim prijateljsko posredovati marsikateri namig ali izkušnjo. Da gre za kolonijo na visoki umetniški ravni, pa je menil tokrat na njej sodelujoči akademski profesor Zmago Jeraj, za katerim je skoraj šest desetletij umetniškega ustvarjanja.

Razstavo del 7. novomeških likovnih dnevov so v spodnjem razstavišču Jakčevega doma odprli 1. junija, ob njej pa je Dolenjski muzej izdal katalog, v katerem je umetnostna zgodovinarka Kocuvanova med drugim predstavila sodelujoče umetnike in njihova v Novem mestu nastala likovna dela.

Kot je zapisala, je kipar Mirsad Begić (rojen leta 1953) ustvaril ekspresivno keramično pripoved o novomeški arheologiji oziroma halštatski kulturi. Klementina Golija (1966) je njeno novomeško slikarsko delo gradila na spominih, Ahmet Ibukić (1957) pa je ustvaril podobo sveta, zaznamovanega z vojno tragedijo njegove domovine. Zmago Jeraj (1937) se je lotil poklona novomeškim zgodovinskim osebnostim, medtem ko je Jasmina Nedanovski (1981) v lesorezu izpovedala ustvarjalni nemir, ki ga je sprožilo opazovanje določenega prizora. Zamejec Karl Vouk (1958) je ustvarjalno smernico našel na Gospodični na pobočjih Gorjancev, kjer je ob spomeniku Vanji Furlanu spoznal tragično usodo tega drznega alpinista in njegovi mladosti navkljub nepozabnega Novomeščana, od katerega nesrečne smrti letos mineva petnajst let. Boris Zaplatil (1957) pa je skozi v Novem mestu ustvarjena dela predstavil odsev slikarjevega doživljanja namišljenega okolja, je še zapisala strokovna sodelavka kolonije Kocuvanova.

Za likovno opremo tokratne številke Rasti je uredništvo izbralo fotografije del, ustvarjenih na 7. novomeških likovnih dnevih.

Kulturna dediščina avtomobilske industrije v Novem mestu

Navajeni razstav likovnih del in bogastva knjižnic pogosto pozabljamo, da k kulturni dediščini naroda dodaja svoje tudi industrija. Poleg spoznavanja razvoja tehnične kulture je prav v zgodovini industrije možno prepoznati marsikatero pomembno napotilo za prihodnost. V Teh-

ničnem muzeju Bistra lahko spoznamo, na primer, genialne nastavke za proizvodnjo varnejšega in naravi bolj naklonjenega motorja, ki so vznemirjali raziskovalce Tomosa. Podjetja ni več, njegovi prispevki k razvoju industrijske kulture na Slovenskem, razstavljeni v Bistri, pa bodo slej ko prej spodbudili nekoga, ki jih bo nadgrajeval. Prav uporaba dobrih poslovnih izkušenj preteklosti je danes pomembno družbeno vprašanje naroda, ki mukoma išče ustrezne poti iz tehnološke in ekonomske krize.¹

Slovenska kulturna dediščina, avtomobilska industrija in Novo mesto so od aprila letos bogatejši za Muzejsko zbirko Industrije motornih vozil (IMV), za katero so poskrbeli prijatelji IMV Novo mesto. Kakšno tehnološko in poslovno znanje je zapustilo pomembno podjetje, katerega proizvodnjo uspešno nadaljujejo kar tri podjetja, je pojasnil znani Novomeščan in pedagog, ki je svoja ustvarjalna leta posvetil omenjeni tovarni in vzgoji novih rodov proizvajalcev

Del muzejske zbirke v novomeškem Drgančevju.
(Foto: Branko Babič)

avtomobilov ter predsednik Kluba prijateljev IMV Novo mesto, Božo Kočevar.

Klub prijateljev IMV Novo mesto smo ustanovili pred desetimi leti. Glavni cilj njegovega delovanja je predstavitev razvoja proizvodnje avtomobilov in prikolic na Dolenjskem. Izdali

smo že knjigo *Velikan pod Gorjanci* in bili producenti dveh filmov, *Vsakemu Podgurcu svoj kos kruha* in *Muzejska zbirka*. 15. aprila letos smo odprli prvi del muzejske zbirke, prihodnje leto pa jo bomo dopolnili s končno zbirko vozil, prikolic in avtomobov. Pred tremi leti smo podpisali pismo o nameri postavitve muzejske zbirke v kampusu bodoče novomeške univerze. Ker se njeno izgradnja odmika, pa smo jo postavili v obstoječih prostorih v Drgančevju. Podpisniki pisma so Mestna občina Novo mesto, Tehniški muzej Slovenije, Dolenjski muzej, Univerzitetno raziskovalno središče Novo mesto, Revoz, Adria Mobil, TPV Novo mesto in Šolski center Novo mesto. Pri nastajanju novega muzeja sodelujejo še Ministrstvo za kulturo RS in različni dolenjski podporniki.

Muzejska zbirka predstavlja razvoj industrije motornih vozil od leta 1954 naprej. Takrat so v Novem mestu iz Agroservisva ustanovili Motomontažo, ki je začela montirati *DKW schnellaster* dostavna vozila in *DKW universal* osebna vozila. Prvi dostavni avtomobil, razvit v IMV, je nastal leta 1958. Prikolice smo začeli razvi-

¹ Prispevek je uredila in ga nekoliko dopolnila Joža Miklič. (Opomba urednika)

jati in proizvajati leta 1965, v nadaljevanju pa tudi avtodome in hišice. *Austin moris 1300* smo montirali v letih 1968, 1969, 1970, 1971 in 1972, od takrat naprej pa Renaultova osebna vozila. Iz IMV so nastala tri velika podjetja, Revoz, Adria Mobil in TPV, ter vrsta manjših podjetij na Dolenskem in po svetu.

V prostoru muzejske zbirke predstavljamo:

- prikolic: prvo prikolico adria 375, razvito leta 1966, in adria action, razvito leta 2005,
- dostavna vozila: prvo dostavno vozilo schnellaster 1954, IMV sanitet 1966, IMV servis 1976, IMV minibus 1979, IMV gasilec 1969 in terenc 1991,
- osebna vozila: austin moris 1979, R4 GTL 1992, R12 1976, R5 1996, R18 TL 1983, clio I 1994, clio II 1998 in twingo 2007.

V okviru zbirke je razobešen slikovni prikaz razvoja avtomobilske in prikoličarske industrije, v še neurejenem prostoru pa so razstavljena vozila:

- prikolic: adria 305 1967 in adria 380 1970, njihov prikaz bomo nadgradili,
- dostavna vozila: cestar, gasilec, kombi, ki še niso restavrirana,
- osebna vozila: R16 1970, R9 1982, tudi njihov prikaz bomo dopolnili.

V zbirko je vključen tudi izobraževalni oddelek, ki predstavlja sestavne dele in sklope avtomobilov

ter prikolic: odprt osebni avto modus, sedeža, razvita v TPV, motor DKW, motor Renaultovega safrana, menjalnik DKW, petstopenjski menjalnik, sestava stene prikolice in podobno. Izobraževalni oddelek predstavlja še nastanek tehniške risbe nekoč z risalno desko in danes z računalnikom ter najpomembnejše ljudi, ki so sodelovali pri nastanku in razvoju IMV-ja: pobudnika in začetnika Franja Bulca, Jurija Levičnika, ki je ustvaril IMV, in Martina Severja, ki je razvil dostavna vozila in prikolic. Ponujamo tudi knjige, omenjena filma in muzejsko zloženko. Ob koncu obiska si lahko obiskovalci ogledajo 10-minutni film o razvoju IMV.

Muzejska zbirka je nastala in še nastaja z zagnanim prostovoljnim delom skupine, ki jo sestavljajo: Andrej Andrijanič, Anton Šepec, Stanislav Lukšič, Marjan Moškon, Simo Gogič, Vojko Grobovšek, George Gedl, Pavle Valentič, Dragica Ferbežar, Nada Turk, Vida Mamilovič, Marko Rajkovača in še drugi. Pri ustvarjanju zbirke nas podpirajo Mestna občina Novo mesto, Ministrstvo za kulturo RS, Revoz, Adria-Mobil, TPV in Šolski center Novo mesto. Projekt smo prijavili v program Evropske kulture mest.

Zanimanje zanjo je veliko. Posamični obisk zbirke je možen vsako prvo soboto v mesecu od 10. do 12. ure, njen skupinski ogled pa je mogoč v organizaciji občinskega Zavoda za turizem.

Desetletje delovanja muzejske koordinacije

Lani je minilo desetletje, odkar smo se direktorji petih muzejskih ustanov tako imenovane jugovzhodne statistične regije, Belokranjskega muzeja Metlika, Dolenjskega muzeja Novo mesto, Galerije Božidarja Jakca iz Kostanjevice na Krki, Pokrajinskega muzeja Kočevje in Posavskega muzeja Brežice odločili, da se zaradi skupnih ciljev povežemo v neformalno združenje, ki smo ga poimenovali muzejska koordinacija. K temu nas je spodbudilo tradicionalno dobro sodelovanje med našimi ustanovami.

Prvi znanilci muzejske dejavnosti, katere osnovna skrb je evidentiranje, dokumentiranje, varovanje, ohranjanje, raziskovanje in predstavitev premične kulturne dediščine, so na omenjenem območju bili Janko Jarc, Jože Dular, Franjo Stiplovesek in Lado Smrekar. Našteti so s svojim delom in predanostjo pustili v razvoju muzejstva in omenjenega prostora neizbrisno sled ter zasejali seme muzejskega dela. Tega danes nadaljujemo vsi zaposleni v naštetih muzejih, naše ustanove pa smo obli-

kovali v močna območna kulturna središča, saj si je brez muzejev danes težko zamišljati kulturni utrip in ponudbo posameznih mest in pokrajine. Po pol stoletja smo ugotovili, da so med nami še vedno močne vezi in se zato tudi odločili, da naše sodelovanje oživimo in nadgradimo.

K še tesnejšemu sodelovanju nas je vspodbudila tudi leta 2000 sprejeta državna uredba o vzpostavitvi muzejske mreže in spremembe, ki so se napovedovale na področju muzejske dejavnosti. Skupaj smo lahko namreč veliko lažje in uspešneje razrešili marsikatero nalogo in problem, s katerim so se soočili vsi muzeji ali le posamezna muzejska ustanova. Poleg tega pa smo želeli naše sodelovanje nadgraditi tudi s skupnimi projekti, s katerimi bi lahko na posameznih področjih premične kulturne dediščine predstavili celotno območje, ki ga pokrivajo naše ustanove. To je po svoji velikosti zagotovo daleč največje v državi, po drugi strani pa je na njem najmanj muzejev in muzejskih delavcev, ki smo zato toliko bolj uspešno povezani

Srečanje muzealcev petih muzejskih ustanov, Soteska, 2004. (Foto: Borut Križ)

in izjemni v svojem delovanju. Tudi Ministrstvo za kulturo RS za omenjeno območje namenja na splošno enega najmanjših denarnih deležev, kar je v nasprotju z deležem, ki ga dolensko gospodarstvo, kot eno najmočnejših v državi, prispeva v državno blagajno.

Prvi sestanek naše koordinacije smo imeli v Dolenjskem muzeju, od takrat dalje pa se direktorji muzejev, vedno v drugem muzeju, dobivamo na rednih mesečnih sestankih. Kmalu po začetku sodelovanja smo si za cilj zastavili prvi skupni projekt, večjezični vodnik po vseh petih muzejskih ustanovah. Po njegovem izidu pa smo se takoj lotili priprave skupne vstopnice in leta 2003 muzeje s podpisom dogovora povezali v formalno muzejsko transverzalo.

Po uspešno uresničenem skupnem predstavitvenem projektu smo se začeli pripravljati na prvo skupno razstavo z obsežno publikacijo, na kar smo bili na koncu še posebej ponosni. Odločili smo se za predstavitev z razglednicami, naš osnovni namen pa je bil prikazati naše celotno območje, vendar s povsem drugačno tematiko, ki dotlej z razglednicami še ni bila predstavljena. Predstavili smo gospodarske dejavnosti, s katerimi smo razkrili marsikatero območno zanimivost in znamenitost. Preteklost gospodarskega razvoja v tem delu Slovenije v drugi polovici 19. in prvi polovici 20. stoletja je ujeta na številnih razglednicah, ki smo jih uspeli zbrati, naše ustanove pa jih hranijo kot pomemben del kulturne dediščine. Razglednice prikazujejo številne gospodarske dejavnosti tistega časa, kmetijstvo, obrt, trgovino, gostilne, industrijo, rudarstvo, promet in prosti čas. Vse smo predstavili z izborom 254 izvornih razglednic, vse razstavljene primerke pa smo v izvorni velikosti, barvi in z izčrpnimi podnapisi objavili v razstavnem katalogu, najpomembnejšem in najzahtevnejšem delu projekta. Ob razstavi s polnim naslovom *Pozdrav iz ..., gospodarske dejavnosti na razglednicah do sredine 20. stoletja*, ki smo jo prvič postavili v Dolenjskem muzeju novembra 2006, nato pa je bila po vseh drugih muzejih in galeriji na ogled še dobri dve leti, smo pripravili tudi spominski žig, voščilnico, igro spomin, bralni trak in koledar za leto 2008.

Po zaključku projekta smo se že začeli pripravljati na nov skupni podvig, ki je bil posvečen iztekajočemu se prvemu desetletju našega plodnega sodelovanja. Za to priložnost smo se odločili za razstavo s področja likovne umetnosti z naslovom *Krajina iz muzejskih depojev*. Po izboru likovnih del vseh petih ustanov smo konec leta 2009 v Dolenjskem muzeju razstavili 55 likovnih del, ki jih hranijo naše ustanove. Z njimi smo ponovno predstavili naše skupno območje in ob tem izdali tudi katalog s predstavitvijo vseh razstavljenih del in njihovih avtorjev, voščilnico in 12-listni koledar za leto 2010. Z razstavo smo v prvi vrsti želeli predstaviti ta slikoviti del Slovenije, kot so ga skozi čas dojemali različni likovni ustvarjalci.

Z omenjeno razstavo smo tako v prvem desetletju našega tesnejšega sodelovanja pripravili tretji skupni projekt, vmes pa velja spomniti še na skupno predstavitev na 5. slovenskem muzejskem sejmu v jeseni 2002 in na leta 2008 izdano skupno predstavitveno zloženko.

Pri opravljenem delu prvega desetletja se nismo ustavili, plod našega sodelovanja drugega desetletja pa je že razstava ob 20-letnici vojne za Slovenijo, ki je trenutno razstavljena v galeriji Dolenjskega muzeja.

Ahmet Ibukić: *SVOBODNA KOMPOZICIJA; DIPTIH*, olje na platnu, 140 x 100 cm, 2011

- IZDAJATELJICA** Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Alojzij Muhič
- SOIZDAJATELJICE** Občine Črnomelj, Dolenjske Toplice, Metlika, Mirna Peč, Mokronog-Trebelno, Semič, Straža, Šentjernej, Šentrupert, Škocjan, Šmarješke Toplice, Trebnje in Žužemberk ter Založba Goga
- SVET REVIJE** Predsednica sveta: Staša Vovk (Mestna občina Novo mesto), člani: Andreja Brancelj Bednaršek (Metlika), trenutno brez predstavnika (Žužemberk), Marjan Grahut (Šmarješke Toplice), Anica Jakša (Semič), Ksenija Khalil (Črnomelj), Cvetka Klobučar (Škocjan), Dušan Krštinc (Straža), Jože Kumer (Dolenjske Toplice), Mitja Ličen (Knjigarna Goga), Stane Peček (Trebnje in Mokronog-Trebelno), Aleksander Rupena (Mirna Peč), Ida Zagorc (Šentjernej), Jože Zupan (Šentrupert)
- UREDNIŠTVO** Rasto Božič (odgovorni urednik, Kultura, Odmevi in odzivi), Ivan Gregorčič (Literatura), Joža Miklič (Družbena vprašanja), Janko Orač (likovni urednik)
- NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA** Mestna občina Novo mesto, Seidlova 1, 8000 Novo mesto, s pripisom: za revijo Rast, tel.: (07) 39-39-253, faks: (07) 39-39-208, el. pošta: rast@novomesto.si
- SPLETNA STRAN** kultura.novomesto.si/si/revija-rast/
- LEKTOR** Peter Štefančič
- NAROČNINA** Podračun Mestne občine Novo mesto, št. 01285-0100015234, s pripisom: za revijo Rast. Letna naročnina revije znaša 18,80 evra, za pravne osebe 31,30 evra. Ta številka stane v prosti prodaji 4,20 evra. Odpovedi so možne samo v začetku koledarskega leta.
- PRISPEVKI** Sprejemajo jih tajništvo revije in uredniki. Napisani naj bodo elektronsko, priporočena dolžina je 20.000 znakov s presledki, Odmevi in odzivi 8000 znakov s presledki, priporočeni format MS Word. Odstopanja od opisanega so možna le po dogovoru z odgovornim urednikom. Vsi prispevki so objavljeni tudi spletno. Nenaročenega gradiva ne vračamo.
- NAKLADA** 500 izvodov
- PRIPRAVA ZA TISK** Studio Enota, Tomaž Grdin

Na podlagi Zakona o davku na dodano vrednost (Uradni list RS, št. 89/98) je revija uvrščena med proizvode, za katere se obračunava davek na dodano vrednost po stopnji 8,5 odstotka.

Izhaja dvomesečno

PODPORNIKI Izid te številke so podprli: Mestna občina Novo mesto, občine soizdajateljice, Javna agencija za knjigo RS in družba Krka.

82
RAST
2011

201104410,4

COBISS C

KNJIŽNICA H. JARČA
Poslovna zbirka - ne na voljo

MESTNA OBČINA NOVO MESTO

ISSN 97703536750

9 770353 675002 0 0 1 3 5

CENA: 4,20 EUR